

ARGIA

Abendua 25 - Urtarrila 1 - XLVII garren urtea 998 - 999 zenbakia. 100 peza

URTE BERRI ON

Oñederra: otsoa zain dago

Barru-espazioaren
sakontasunean

Amonaren txokolate goxo
hura

«Panfletoteka»
Hondarribian

Orwell-en amets txarra:
1984

Jaizkibel: animazioaren
errealitatea

HURRENGOA,
ARGIA,
1.000!

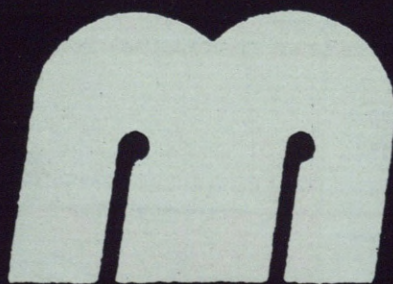
alegoria

Horixe da Auzmendi. Bitxia. Berezia.

Donostiako estiloa.

**kirolzaleen
zerbitzutan**

miner

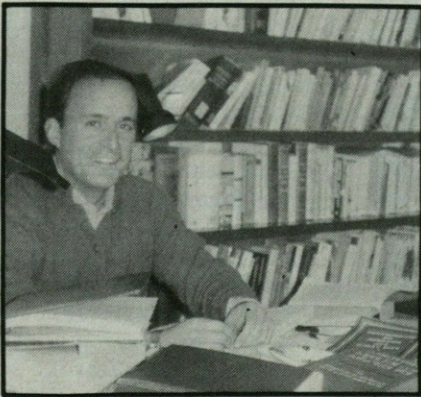
donostia

271050 eta 270447

Ipar Euskal Herrien «**Berria**» kooperatiba eraikia daukate hango laborari eta artzain multzo baten artean. **Txinaberri**k esplikatzan digu noiz eta nola sortua den, nola funtzionatzen duen, ze indar duen... Iparraldekoek multinazionalei aurpegia nola ematen dioten.

Eta kultur sailean, ospatu berri den **Xenpelar saria**. **Orwellen** liburu polemikoa. **Garcia de Kortazar** historiagilea, marrazki bizidunen produkzioan hainbesteko indarra hartu duen «**Jaizkibel**» produktora eta beste.

- 2.— Aste Giroa.
- 4.— «Jarrai»-ko gazteak lanera-ko gogoz. **Iñaki Zubiondo**.
- 8.— Frantzia eta Estatu Batuen kontra bonbak. **Pablo Sastre**.
- 10.— Ttanttaka.
- 11.— Ramon Oñaederra: otsoa zain dago. **Iñaki Zubiondo**.
- 14.— Barne-espazioaren sakontasunetan. **Lizardui**.
- 19.— «Berria kooperatiba»: hedatu nahi eta behar. **Txinaberri**.
- 22.— Euskara indio hizkuntza? **Kike Amonarriz**.
- 25.— Nolako urak ditugu? **Murumendi**.
- 28.— Txokolate kolore egurrak. **I.U.**
- 32.— Bitxikeria inprimituen bil-tokia Hondarribian. **J.L.**
- 36.— «Euskadi 1.983»: Beharrezko tresna. **Artaso**.
- 38.— «Euskal Herriko Historiaren hiztegia»: objetibotasunaren ildotik. **Laura Mintegi**.
- 40.— IV. Xenpelar Saria: gero eta bertso hobeak. **Zaldu-bi**.
- 42.— Orwell-en ametsaren ezi-na. **Antton Azkargorta**.
- 45.— Txutxumutxuka.
- 46.— Ipurtargi Beltza.
- 48.— «Jaizkibel» produktora: animazioaren errealitate. **L. Bastida**.
- 52.— Agur Andoni. **Jexux**.
- 53.— «Maiatz» sendotuz doan aldizkaria. **Mikel A.**
- 54.— Jo... Adarra!
- 55.— Bertsoak. **Balendin Enbeita**.
- 56.— Azkenekoa.

«**Jarrai**» gazte erakundea osatzen duten gazteek beren biltzarrea egin berria dute. Euskal Herriko arazoak, eta gazteei dagozkienak batik bat, beren ikuspegitik komentatzen dizkigute. Politika sail berean, **Ramon Oñaederraren** hilketak argitara dakartzen kezka aztarrikatzen dira.

Beste erreportai mordoxka bat ere baduzu erdiko aldean. Mikroskopioren munduak ezagutu duen progreso harri-garria agertzen digu Lizarduik, adibidez. Euskal Ikaskuntzaren babesean antolatua dagoen «**panfletoteka**»-ri bixita bat egin diogu. Betelun garai batean txokolatea egiten zuen sendi baten bila joan gara...

ARGIA

Jabea: Zeruko Argia Kooperatiba.

Donostiako erredazioa: Josu Landa, Joxemi Zumalabe, Pello Zubiria, Iñaki Uria, Xalbardin, Jon, Joseba Alvarez.

Gasteizen: Xabier Etxaniz.

Bilbon: ANAITASUNA taldea.

Iparraldean: Ladix Arrosagarai, Mikel Hiribarren, Allande Sokarros.

Iruñean: Pello Lizarralde.

Kolaboratzaileak: Martxel Aizpu-

rua, Enrike Amonarriz (Jo...Adarra), Mikel Antza, Joxe Azurmendi, Balere Bakaikoa, Luis Mari Bandres, Xabier Erro, Iñaki Kamino (Aste Giroa), Emilio Lopez Adan «Beltza», Alfontso Martinez, Mikel Nabarro «Trikuharri», Eneko Olasagasti, Xabier Portugal, Koldo San Julian, Andoni Sarriegi «Murumendi», Joseba Sarri-nandia, Pablo Sastre, Joxean Gezalaga «Zaldubi».

Marrazkilariak: Joxemi, Julio, Zut.

Argazkilariak: Kristina, Txema Ormazabal, Luis Otaegi.

Publizitatea: Xabier Erro.

Administrazioa: Joxe Mari Ostolaza.

D.L.: 80-1963.

Helbidea: ARGIA. Virgen del Carmen, z/g. Ramonenea behea. DONOSTIA-12.

Telefonoa: (943) 28 33 99.

Inprimategia: GRAFICAS SEMI.

Hego Euskal Herria,	
Estatu Espainola.....	3.000 pta.
Ipar Euskal Herria,	
Beste atzerriak.....	4.200 pta.
Airez.....	6.480 pta.
Ale bakarra.....	90 pta.

ASTE GIROA

Egilea: JOSE AUSTIN ARRIETA.

Titulua: ARROTZARENA. NEURTITZ NEURGABEAK.

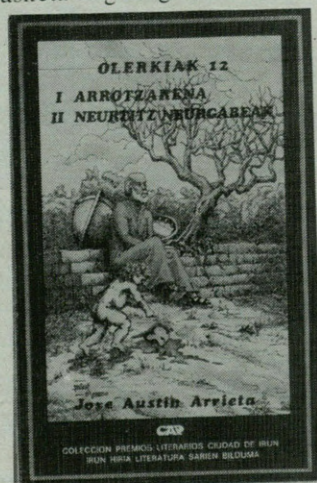
Argitaletxea: IRUN hiria literatura sarien bilduma. Olerkiak 12. Gipuzkoako aurrezki kutxa probintziala.

Ezaugarriak: 400 pta. 77 orrialde.

Irun sarian garaile atera ziren bi lan hauek ihaz. Guk hemen olerki bildumak banaka ikusiko ditugu poliki irakurri ditugunez: ez da noski kritika, ezta azterketa ere, nabarmenen gertatutakoaren zuenganaize soila baino. Aurreneko lana 20 hostoalde osatzen dute. Bertan gizon arrotzaren ibilbidea mamitzen zaigu. Udalehena aurkitu ustetan dugu arrotza, baina udalehenari bere patua zein den adieraziko dion uda helkorra darraikio eta honi heriotzeko ilunabarra. Tartean Xiberuako herri olerkiak nahasten ditu erdiaroko usainez, eta bestaldetik Greziako mitologia, horregatik gutxieneko erreferentzia batzu mesedegarriak dira irakurlearentzat. Azkenean arrotza abiapuntura iritsiko da bere joana oraindik erdietsigabea delako. Olerki batzutan Arestiren «Maldan Behera» gogoraerazi digu Arrietaren arrotz ibiltari honek. Tankeraz ere bi hitz: landua da Arrietaren olertia, oso zaindua du egitura zenbaitetan. Errima damaio olerkiari molde zaharretako joerei eutsiz. Errima oso garrantzizkoa da. Eta azkenik hizkuntza dela eta ideiaño zenbait: egungo euskal olerti prosaikotik (Mujika, Irastortza eta beste salbu) urrundu nahian dugu Joxe Austin, euskal olertirako lexiko berri eta freskuaren giblean abiatua.

Bigarren liburuan gauzak aldatzen dira apur batez: olerki bakoitzak autonomia du. Hone-lai gai ugari dugu: Lizardi, anaia eria, jaunartzea, xirula herdoildua, bi Euskal Herrien muga,

neskatxen lilura, Sarrionaindiari eskeinirikoa (beragarria benetan, oroit Bob Dylan-en «Huracan» diskoa). Zenbait olerki besteak baino landuagoa. Erri-mak garrantzia du berriz ere. Xiberuako euskal kanta eta erromantzeetako oihartzuna nabaria egiten da. Olerki erraz eta zailxeagoekin lortutako nahasketa dugu bigarren atala.

Titulua: EUSKAL HERRIAREN HISTORIA II. NAFARROAKO ERRESUMATIK XVIII GARREN GIZALDIRA.

Argitaletxea: Elkar.

Ezaugarriak: 500 pta. 155 hosto.

Ez da asko sail honetako lehen liburukia irten zenetik, eta oraintxe dugu hemen bigarrena azkenaren zain. Euskal historia laburtua dugu, ikastoletarako eta zergatik ez geure historia ere ezagutzen ez dugunontzat egokia. Gauza hauek noski oso mugatuak izaten dira, ideia orokor bat hartzekoak. Jesus Elorza dugu lanaren prestatzailea. XVIII. menderaino heltzen den lan honek zera biltzen du: Nafarroako erresuma, Euskal Herria azken erdi aroan: Nafarroa, Araba. Euskal Herria azken erdi aroan: Bizkaia, Gipuzkoa, Pirineos bestaldeko probintziak. Ahaide nagusiak, bandoak eta borrokak, Nafarroako erregetzaren aldakuntzak. Nafarroa galtzea, XV-XVII mendetako gizarte eta ekonomi egitura: lur ekonomia, industria eta merkataritza. Euskal Herriko gizarte

eta ekonomi aldakuntzak eta kultura eta ekonomiarekiko hiru erakunde: Bergarako seminarioa, Caracas-eko elkarte eta Amigos del País delakoak. Argazki, marrazki, joko, galdera eta asmakilo ugari ditu liburak.

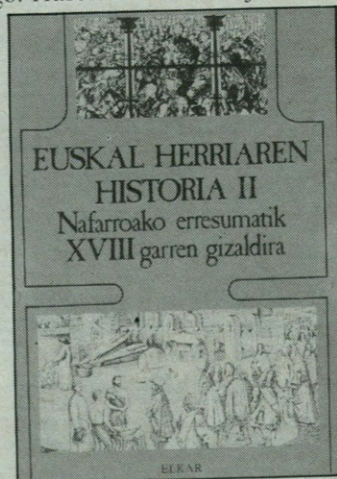
Egilea: M. ONAINDIA.

Titulua: GAU IPUIAK.

Argitaletxea: Haranburu editor.

Ezaugarriak: 400 pta. 103 hosto.

Bigarren liburua atera digu Onaindiak aurtengoz ipuin bilduma hau kaleratzearekin batera. Oraingo honek 5 ipuin biltzen ditu. Bakoitzari buruz zertxobait esateko asmotan gaukazue. Aurrenekoa motzena dugu. Hau da gure iritzirako epelena askabidearen aldetik bederen, gaueko pubetako giro murgilgarria aditzera ongi ematen badigu ere. Bigarrena oso luzea da, 30 hosto ditu. Gaia oso atsegina, bertan mutiko gazte batek ikastetxe pribatura sartu behar du derrigor, eta han gertaera sail batek bere gaztezaroa ederki izorratzen dio. Gaztaroko sekuentzia gandu eta ahanzkorrekin batera intrigazko ipuin bat lortze saiatzten da Mario. Ipuina oso polita da, baina askabidea errazegia iruditzen zaigu, gehixeago landu zezakeen uste-koak gara. Hirugarrenean maitasuna dugu nagusi. Teknika aldetik ondo lortu duela argi dago. Haseraz bi haritan jokatzten

du narratzaileak, eta ikuspuntutz aldaketak dagizki. 2. pertsonazkoak eta 3. pertsonazko narrazioak. Bertan agertzen diren sendimenduak oso errealak iruditu zaizkigu, oso sakonetik sendituak, gaztetako maitasun sutsuari helduaroko ondamu gose zitala lotzen zaio, baina bukaeran gertatu bezala, oso ondorio ilunekin. Laugarrena gizasenez arduratzen da, eta bertan gizakiaren koldarkeria eta zalantza elkarrekin doaz. Gerra esperientziak eta bere gizarte iritziek itzulerarik gabeko bidera daramate gizon bat. Bere erantzuna harrigarria da benetan. Azkena euskal literaturan ia ikusigabea den kontaera dugu, gizaseme bat zakur bihurtzen da, eta ondorioz horrelakoei dagokien jokaera estuan sartu eta egokitzen asmatu behar izango du. Ametsaz baliatzen da Onaindia honetarako. Zakurren barneko gogoia interpretatzen saiatzen da egilea. 5 ipuinetan, bukaera garrantzia handikoa da, ustekabeak duen zama gaitza baita, irakurlea harritzea maite du Mariok. Oso nabarmena da hau ipuin guztietan, eta honetan pozik egonen da idazlea oso ondo baitago liburua alde honetatik. Idaztanka literatura gile ororen buruhausterik benetazkoenetakoa izan ohi da, eta honetan Mariok berrikuntzak beharrezkoak direla ez du zalantzarik izanen. Akats piloa ipuin guztietan, aurtengo beste liburuak bezala.

Titulua: ADOREZ I.a SINO-NIMOEN HIZTEGIA.
Ezaugarriak: 800 pta. 207 hosto.

Lauon artean burutu dute (ezinbesteko) lan hau, ezinbestekoa bai, orain arte euskaraz idazteko honen beharra senditu baitugu maiz honetan aritzen garenok, eta horrelakoetan Azkue, Muxika e.a. ez genituen nahikoak hitz baten aldakia zelan esaten zen jakiteko: ez txarrak direlako, metodologia arazoengatik baino. Jakin beharrekoa noski, hiztegi honen mugak non kokatzen diren.

Iturriak hauek ditugu: Hiztegia 80. Uzei-ren: administrazio, enpresa, ekonomia, psikologia, filosofia eta arte hiztegiak. Azkue eta Mujikarenak, zortzi urte arteko ikastola hiztegia eta Amurizaren zenbait liburu. Noski ez dira euskarak dituen zentzukide guztiak agertzen, 9000 adiera dauzka liburuak. Zalantzarik gabe, irakurle eta idazleentzat ezinbestekoa zena, eta besteren jarraibidean geratzen dena.

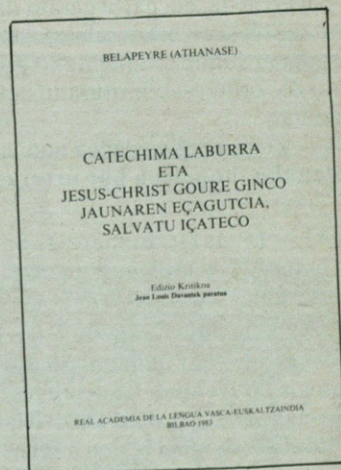
Egilea: BELAPEYRE ATHANASE.

Titulua: CATECHIMA LABURRA ETA JESUS-CHRIST GOUREGINCO JAUNAREN ECAGUTZIA • SALVATU ICATECO. Edizio kritikoa. Jean Luis Davant-ek paratua.

Argitaletxea: EUSKALTZAINDIA.1983.

Ezaugarriak: 850 pta. 374 hosto.

Zertako katexima bat publikatzen du Euskaltzaindiak? Hortako dutugu euskal klasikoki bat publikatzen, horien euskara ederra txeesta, goza eta gure gogoaren korpitz egin dezagun. Hori dio Davant-ek. Liburua noski erlijioaz da, baina gure klasikoaren argitaraketak beharrezkoak ditugu maisu fidagarri batzu nahi baldin baditugu. XVIII. mende haserako idazle ziberotarra dugu Belapeyre hau. Bai euskara ikasteko eta bai euskararen historia aberasteko balio dezakeen liburua. Testua motza da, 125 hosto besterik ez, hiru zatimotz eta luze bat. Hegoaldekoontzat ulertu daitezkeen hitzen egokitzeari, aurreneko argitaraketaren faksimilla eta Davant-ek eginko sarrera.

«Jarrai»koek kongresoa egin dute

GAZTEAK LANERAKO GOGOZ

«Poz haundiaren garaian» gazte erakundeek indar haundia izan bazuten, talde eta sigla ugari sortuz, ondo bakanak geratu dira. Azkenaldian «Jarrai» taldea entzuten da puska bat, EGI ere berriz aditzen hasiak direlarik.

Nolanahi, gazte batzuk erakunde bat egiten eta beste gazte guztiengan inzidentzia bat eduki nahiz... ongi baloratzeko errealitatea da. Jarraikoekin erabat ados ez datorren hainbatek ere arretaz erreparatuko die. Kontsumoak bere olagarro-besoak gehiago eta hobeto luzatzen dituenean, gazteek badute meriturik.

Hegoaldeko lau herrialdetako delegatuak bildu gara. Debateetan parte hartze bat egon da, eta garbi geratu da militantziak bazuela horrelako zer-baiten gogo. Jendea lan egiteko gogoz aritu da, ordu asko hartu dituzten eztabaidetan.

ARGIA.— Zuen arteko edadea non jarriko genuke, hogeiren bat urtetan edo?

JARRAI.— Ez dakit, hemeretzi batean? Hamasei urtetatik hasi eta inguru horretarainokoak.

A.— Zergatik galdetzen nizuen hori, halako erreflejo bat badago gure artean, alegia «Juventudes Socialistas» eta horrelakoetan askotan idazkariak eta 25 urtetakoak igual izaten direla.

J.— Gehienek hemezortzi eta hemeretzi urtetakoak, hogeitaz gora goraren batzuk ere izan arren.

A.— Eta zer moduzko giroan egin duzue kongresoa. Ea enmienda asko izan diren ala gutxi edo...

J.— Izan dira enmiendak, bai, batez ere drogaren arazoaren inguruan eta delinkuentziarenean. Linea politikoaren sarrerari ere jarri zitzaizkion batzuk, baina ponentearen argitasunen ondoren erretiratu egin zituzten. Ez... eztabaida interesgarriak izan ziren, adibidez ponentzia politikoaren kasuan gauza garrantzizkoak diskutitu, nazio eta sozial askatasunaren inguruan-eta.

A.— Zuek KASen barruan kokatzen zarete argi eta garbi.

J.— Bai, orain Jarrai mugimenduan gabiltzanotatik batzu garai bateko Euskadiko Gazteria Abertzalearen Mugimendutik (EGAM) edo Gazteria Abertzale Iraultzailetik (GAI) gatzoz. Beste batzuk berriz «Club Juvenil» eta horrelakoetan ibiliak dira. Klarifikazio bat behar zen eta hori KASEk ematen digu, horrela gazteen problematika Euskal Herriaren zapalkuntzaren barruan globalizatzen bait da.

A.— Eta kokatzen zareten inguru horretan klandestino edo erdi-klandestino zabiltzatela konturatuko zarete noski.

J.— Dena dela, piskanaka konfiantza hartu dugu. Baina beti daukazu errepresioaren zera hori. Beldurra galtzen joango gara gazte mailan indarra hartzen dugun neurrian, organizazioa sendotzen dugun neurrian.

A.— Kongresuan eztabaidatu dituzten ponentziei helduko diegu besterik gabe, ezta? Lehenengoa Ocio edo Aisia eta denbora librearen arazoa aztertzen duena zen.

J.— Hor ikusten dugu burgesia espainolak nahi duena gazte euskalduna desnazionalizatzea dela, gure nortasun eta kultura propioak gal ditzagula. Ozio kontsumistak gaur egun lortu nahi duena da gure kultura propioa kendu eta beste bat ezartzea. Hori beste alde batzutan ere zertzen da, gazteari kreatibitatea kentzean, neurri guztietan, parte hartzea galeratzen zaio, kapitalak era berean kristoren benefizioak ateratzen dituen bitartean gaztearen kontura. Gazteen asoziazionismoa bultzatu nahi genuke.

A.— Aisiaren gora behera hori ez zen lehen hainbeste eztabaidatzen gazte mugimenduan. Zer gertatu da, langabeziak indartu al du behar bada arazo hori?

J.— Langabezia dauden kasu zehatza ere aztertu da, ordu libre gehia-

go delako eta abar. Baina ideologikoki ere aztertu dugu, desnazionalizatzearen aldetik, ea nola ulertu behar dugun ozio hori, irtenbide kreatibo bezala. Eztabaidak izan dira gizarte sozialista batean denbora libre a nola enfokatuko denaz-eta, lanaren balorapena ere orduan ez dela berdina izango, gizakia libre izango denean... baina puntu horiek estrategiko mailan geratzen dira.

A.— Baina Jarraiko militanteentzat nola erlazionatzen dira desnazionalizatzea eta denbora librearen problematika?

J.— Ordu libre horietarako, aste guztiko tentsioa arintzeko, gauza oso zehatzak eskaintzen dizkigu sistemak, diskotekak kasu baterako, kontsumismoa alde guztietatik... eta irtenbide horiek ez dira gure kultura bultzatuko dutenak, alderantziz, askotan ebaki egiten dute.

Hori drogaren arazoan ere ikusten da. Droga berriek kultura berri bat dakarte, eta iraultzaren prozesuan muga bat ezartzen dute, frenu bat. Aisiaren arazo hau biltzeko bi gauza esan beharko lirateke: kreatibitatea deusezten duela gaur egun dugun modeloak eta irtenbidea gure kultura nazionala berreskuratzeko lanean dagoela.

A.— Drogaren puntua ikutu duzu, "droga berriak" aipatuz. Eta horretaz ponentzia oso bat zenuten. Gogoratzen gara denok nola orain dela gutxi "droga bigunen legeztatzea" eskatzen zela gazte mugimenduen kongresuetan. Zuek orain drogaren azterketa egiten duzue aldz.

J.— Drogaren analisia ikuspegi kolektibo batetik egin behar da, ezin du baikoitzak bere aldetik jokatu, askoz ere esanahi sakonagoa bait du. Gizarte bat deuseztatu nahi du, jendearengan egon daitekeen kontzientzia ezabatuz. Alde batetik ebasio bezala ematen da drogaren fenomeno baina beste aldetik helburu politiko batzuk ditu.

Droga batzuen azterketa arrazoi batengatik egiten genuen, alkoola droga dela badakigu baina gizarte batek nolabait asumitu duela ikusten dugu, kultura hori askotan aski difusoa bada ere. Alkoola beste herri batzuetan sartu egin dute kanpotik, hemen ere funtzio hori agian beteko zuen baina gaur egun nahiko asimilatua dago. Dena dela ere, oraingo droga berriek oso esanahi ezberdina dute.

Despenalizazioaren gorabeheran ez gara sartzen. Ez dugu uste hemen da-

goenik gure esijentziak bide horietatik sartzeko hainako demokraziarik. Gainera, drogaren kontsumoa despenalizatua dago.

A.— Horretaz erabaki zehatzik hartu al duzue? Gauza bat bait da teoriatan-eta aritzea eta beste bat oso ezberdina neurri konkretuak hartzea.

J.— Estrainekoa, epe laburrera, drogaren mendera etorri den jendea iragundu, DEE bezalakoak, holako elkarteak, kontzientzia lan on bat egin... Hau da, ideologia mailan borrokatu batetik. Bestetik, lanean ari diren erakunde kontsekuentei lagundu. Eta baita, burgesiak erabiltzen duen moral bikoitza salatu, beste drogekin, tabakoarekin, alkoolarekin eta farmakoekin egiten dituen irabazi ikaragarriak. Komisaldegiatan eta kartzeletan drogatuak ematen zaien tratua salatu. Auzo eta herrietan gazte asanbladak sortzea ere bai.

A.— Baina eztabaidak izango zenituzten.

J.— Bai, baina klarifikatzea zen azken finean gauza. Alegia, batek igoal esaten zizula «hi, nik ere erretzen diat baina prozesuan parte hartu nahi diat» eta neurri pertsonalean planteiatzen zen eztabaida. Baina azkenean jendeak ulertu du arazoa globalizatu egin behar dela, problema oso latza dela Euskal Herri mailan, eta heroinarako pausoa berehala ematen dela, estadistikek erakusten duten be-

zala. Jendeak ulertu du fenomenoak atzetik gauza asko dakarrela, sistemak bere kontraesanen tapaki gisa erabiltzen duela, delinkuentzia bezala. Ebasio bezala, istiluak estaltzeko. Eta gainera gure artean helburu politikoa gogorragoa du.

A.— Delinkuentzia eztabaidatu duzue beste ponentzia batean.

J.— Delinkuentziarekin beste hainbeste gertatzen da, sistemak bere zinkeria estaltzeko erabiltzen duela. Injustizi egoera batetik partitzen da, eta sistemak ere bere funtzionamenduen akatsak justifikatzeko aitzakitzat hartzen du. Hala ere esan beharra dago delinkuentzearen jarrera insolidarioa dela, inongo kontzientziarik ez du. Hala ere, nahiz eta delinkuentziarekin ados ez gauden, ulertzen dugu bere sustraiak gizartearen egoeran dituela. Sistema justiziagabea gaindituz goazen neurrian delinkuentzia gainditzea ere posible izango da. Hiri handietan ematen den jende pilatzea, etxe kaxkarretan, askok sekula zuhaitz bat ere ikusten ez dutela... hori sortzea normala da.

Epe laburrera irtenbide posible batzuk ikusi dira, tailerrak eta beste. baina ez karitatezko laguntzak. Inportantea jende hori berreskuratzea da, baina beti petatuak jartzea izanen da holako edozein politika. «Txorizo» handienak oligarkak bait dira,

«Ozio kontsumistak gaur egun gure kultura propioa galdu eta beste bat ezarri nahi dio gazte euskaldunari, desnazionalizatu»

«Drogaren analisia ikuspegi kolektibo batetik egin behar da, ezin du bakoitzak bere aldetik jokatu. Ebasio bezala ematen da baina helburu politikoak ditu»

«Gure helburu handiekin, euskal nazioa eta kultura eta abar, batzuegana iritsiko gara; baina gauza apalago eta konkretuagoetatik ere hasi behar dugu beste askorengana iristeko»

A.— Zuen belaunaldikoei dudarik gabe aurreagokoei baino gehiago egokitu zaizue “txorizo” eta “kinki” jendearekin bizi beharra. Posible al da horiekin ezer lortzerik?

J.— Drogazaleekin ere oso zail da lan egitea, baina zerbait egin litekeela iruditzen zaigu. Delinkenteena zailagoa da. Delinkuentea erabat insolidarioa da, bizi duen egoeratik kapaz da bere lagunak handiena saltzeko, kontsumoan erabat sartuta bizi da, eta moto handi bat nahi du edo... horretara doa, gero eta gehiago nahi du, horretan sartua bizi da. Jende horrekin zer eginik ez dago. Baina hala ere ahal duguna egiten saiatuko gara. Dena dela, garbi dago helburua gizarte hau aldatzea dela.

A.— Horretan ere azken garaian ideiak puska bat aldatu dira. Lehen makina bat bider entzun dugu, beren modura baina horiek ere sistemaren kontra ari direla eta abar.

J.— Planteamendu horiek agertu ziren, bai. Nahiz eta kontziente ez izan, inkontzienteki sistemaren kontra ari direla alegia. Baina ez da hori delinkuentearen mundua, gehienetan behinik behin. Gustora sentitzen da sisteman, bere helburuak lortzeko jendearen aurka joan arren sistema dagoenean onartzen du.

A.— Laugarren ponentzia zuen kongresuan linea politikoarena zen.

J.— Linea politikoaren ponentzia izan da kongresuaren ardatza, horren inguruan aztertu bait dira beste gaiak ere. Hasteko, militanteen erakunde bat izango da. Izan dira aurretik bestelako esperientziak ere, denak biltzeko antolaketa bat egin nahi izan eta jendea etengabe sartu eta atera. Orain organizazioa sendotu dugu, Hegoalde osoan Jarrai-ren presentzia ezarria dago, eta militanteen formazioa osatzea da gure lana, eta nolabait lan konkretuetan sartzea. Gazte elkar-teak-eta bultzatu. Baina Jarrai-n sartuko dena gazte mailan lan egingo duena izango da, beste gaiak utzi eta lan oinarritzak hor zentratuko du, herrian bezala eskolan.

A.— Bai, askotan izan dira kexu gazteak ezker abertzalean, beti eskulan bezala erabili dituztela.

J.— Hori neurri batean egia dela aitortu beharra dago. Hasten zinen zure lana egiten, zure lan zehatz eta berezia, baina berehala sortzen zitzaizkizun beste gauzak albotik: hauteskundeak direla, kanpainak, kartelak ipini beharra, eta abar. Esan behar da hala ere gure aldetik gauzak egin ditugula: soldaduskaren kontrako kanpaina, gazte asanbladak sortzen egin den lana, ikasle dinamika sortzekoa... Orain hau da azkartu nahi duguna, horretara zentratuz.

A.— Gazte mugimendu guztiei jartzen zaie beti problema bera begien aurrean: talde politiko batekiko dependentzia-independentsia. Ba al duzue autonomiarik Jarrai bezala lan egiteko?

J.— KAS blokeko indar eta erakunde guztiek onartu dute bakoitzak bloke barruan dituen funtzio eta betebeharrak. Hor garbi gelditzen da gure lana gazte mailakoa dela. Eta borroka sektorial horretan gure erabakiak direla balio dutenak, erabakiak gureak dira erabat.

Orain, politiko aldetik beste abangoardia batzuk badaude, gazte mailan abangoardia gu garen bezala. Baina erabakietan ez daukagu inorenganako menpekotasunik. Linea politikoaren ponentzian esaten zen gainera orain arte egin ditugun lan asko, gestoretakoak eta, alde batera utzi beharko ditugula, gazteen problematikari ongi erantzun ahal izateko.

A.— Euskararen puntua beti eztaba-dagai holako kongresuetan. Nola tratatu duzue?

J.— Tratatu da, bai, eta erabaki bat izan da aklamazioz onartu dena. Euskarak jasaten duen egoeraren azterketa egin dugu eta erabaki oso hurbilekoak hartu. Sei hilabeteko epea jarri dugu, ikasten ari direnak gogorrago landu dezaten eta oraindik hasi ez direnak hasi daitezen, sakonki. Hemen-dik sei hilabetera errepasso bat egingo da, ea erabakiak betetzen ari diren-entz ikusteko. Aldi berean, propaganda aldetik ere euskara gehiago baloratu beharra dudarik gabe ikusi da, askotan bi hizkuntzetan berdin jarrita jendeak erdarazkoa irakurtzen bait du. Kongresuan bertan euskarak nahiko presentzia izan du.

A.— Zuek ari zarete lanean, baina sistema ere gero eta hobeto ari da, leku guztietara iristen da. Ez al daukazue halako irudipen bat dena hartzen ari

«KAS blokean garbi geratu da gure lana gazte mailakoa dela, eta borroka sektorial horretan erabakiak gureak dira erabat»

duela, kontra egiteko espaziorik ikusten al duzue?

J.— Neurri batean dena zirkulo batean dator, ezta? Ofentsiba gogorra izan arren, betidanik datorrena bestalde, askotan aipatzen duguna, alegia kontsumoak dena jaten duela-eta, ofentsiba politikoa da azken finean. Bada-kite euskal kontzientzia galtzen dugun neurrian gure iniziatiba eta kreatibitateak bukatu direla.

Helburu haundi horiek ordean, euskal nazioa eta euskal kultura eta abar, zenbait jenderekin ezin dituzu aipatu ere egin askotan. Hala ere, zintzilik ez dagoen beste jende batekin, «zintzilik» dauden zenbaitekin ere bai, kasu batzuetan, jende horrekin lan egin dezakegu neurri batean. Herri batean dauden arazo konkretuetan guk ere sartu behar dugu, hasieran begiratu gaizka txikiak edo garrantzirik gabekoak iruditu arren. Gure helburu haundiekin batzuegana helduko ga-

ra, baina beste gauza apal horietatik abiatuz zabalago ere iritsi gaitzke.

A.— Ez dakit zerbait utzi dugun aipatu gabe.

J.— Bueno, batetik errepikatzea epe laburrera nondik joko dugun. Alegia, gazte etxeetan, eta eskoletan eta abar kontzientziazte eta ekintza lanean saiatuko garela. Barrura begira, gure formazioa sakondu, bai politiko aldetik eta bai gauzak aztertze-ko kapazitate aldetik. Kanpora begira, arazo konkretuetatik partituz gazte taldeak gureganatzeko lana egiten dugula.

Bigarrenik, oso aberasgarria izan da guretzat beste naziotako gazte mugimenduak ezagutzea, haien ordezkarien bidez. Galegoak, katalanak, korsoak, irlandesak, palestinarak, txile-noak, salvadortarrak... guretzat interes handikoak diren taldeak.

I. ZUBIONDO

BONBAK FRANTZIA ETA ESTATU BATUEN KONTRA

EE.BB. golkoaren eskualdean

Ekialde Erdirako jeneralean, bi-koitza da Estatu Batuen jokabidea. Batetiketa erabat, Israel babesten dute. Bestetik eta ahal duten neurrian arabiarEstatuen adiskidantza berenganatzen saiatzen dira. Esan daiteke, Golkoareneskualde honetan, oso asai ez dituztenak (gainbegirada batean: Iran, Irak etaYemen sozialista), oso adiskide dituztela. Eta esan daiteke azken hauek gerozeta adiskideago behar dituztela Estatu Batuek, Golkoa hartzen ari dengarrantzi estrategikoa-gatik.

Herri aberatsak?

Itxuraz herri hauek oso dira aberatsak, petrolioari esker. Baina menpekotasuna ikaragarria dute, Europa eta Estatu Batuei buruz; hauen merkaturuen eskakizunen arabera produzitzen baita, eta ez herri bakoitzak bere desarroilorako behar duenaren arabera, edo munduaren egiazko beharrrak kontutan harturik.

Merkatalgintza dena kanpotik kontrolatua dute, teknologia eta ekipa militarren inportaketarekin has, eta kontsumo-gizarte batzuen inposaketarekin bukatzeko, hauek ere bortxaz inportatuak bistan da.

Presentzia militarra.

Saudi Arabian, Oman-en, Kuwait-en, Arabiar Emirato Batuetan, Bahrein-en eta Oatar-en, denetara 150 milatik gora soldadu daude, amerikatarrek aparte. Kasu larria Oman-ekoa

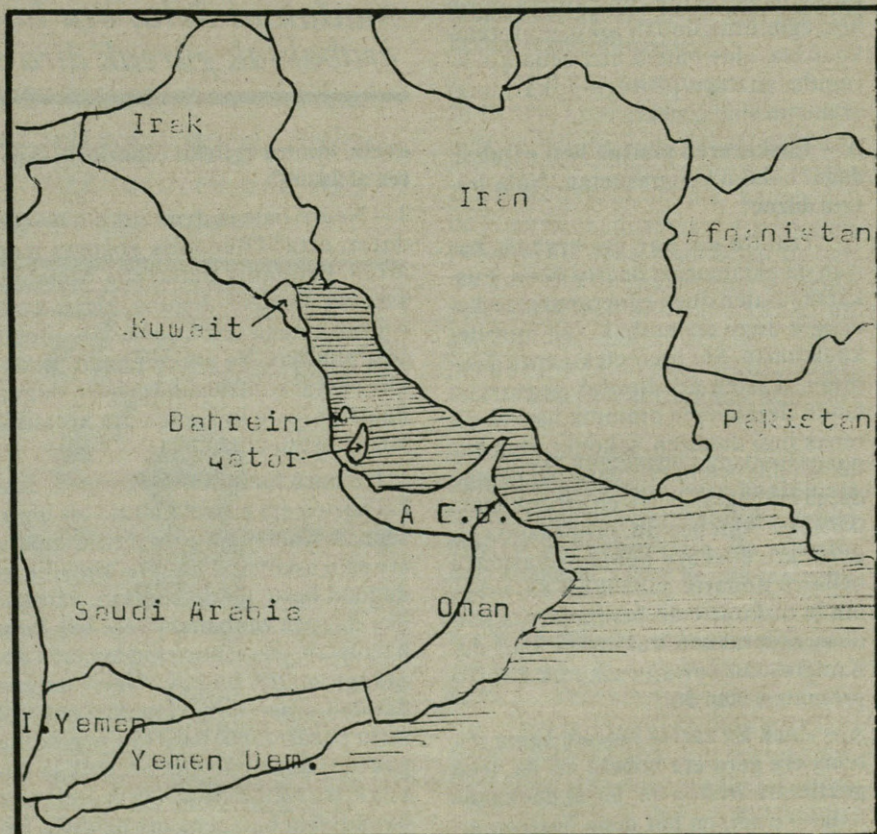
da, orain dela bi urte 688 miliun dolarretako presupuestoa izan zuena, aldiz osasuna eta hezkuntza sailetan 10 miliun baizik ez zuela inbertitzen. Horrenbestera iritsi gabe, gainontzeko Estatuak bide beretik doaz.

Estatu Batuek militartze honi ematen dioten bultzada aspaldikoa da. Orain hogeitamar bat urtetakoa gutxienez; dena dela, 70.etako hamarkadan (Inglaterrek eskualdetik aldegin eta gero) disparatu ziren laguntza hauek.

Kontradikzioan

Israelekin dute nola-halako kontradikzioa Estatu hauek. Hola, Israel kezatu izan da, herri horiei armak emateaz, esanez-eta gero bere kontra erabil ditzaketela. Baina, iparamerikatarrek ziurtatu diete, ez dela horrelakorik gertatuko, zeren arma horiezaz baliatzen usatar teknikoek bakarrik baitakite, eta horiek joango balira, huts.

Ageri da sentidu berean Estatu Batuek herri hauei zerbitzu laguntza

Ekialde Erdian egunerokoak dituzte bonba burrunbak. Orain, Europan bederen, oso haizatuak gertatzen dira Frantzia eta bereziki Estatu Batuen kontra arabiar talde zenbaitek ezarritako bonbak. Normala da hotsa ateratzea, inperialistei gutxitan atakatzeko baitzaie holako gisa zuzenez. Halabaina, ez dugu ahortzi behar berak direla, frantsesak eta iparramerikatarrek direla (gogora Txad, gogora Libano) eskualde horietan indarrez —eta zernahi bonbaz— inposatu gogo dutenak.

Gaurko bi orrialde hauetan honetaz gatz. Batetik, Bahrein herriko Nazio Askatasun Fronteak paratutako dokumentu batzuen laburpena dugu; hor zerbait aztertzen dute arabiar golkoan Estatu Batuen presentzia militarra.

Eta, bestetik, Frantziaren azken urte hauetako kanporako politikaren nondik-noraz iritzi batzu (interesgarri bezain diskutigarri) dakartzagu, «Le monde diplomatique»ko Paul-Marie de la Gorce-ren eskutik.

eman dietela batipat (instalazioak, entrenamendua...), Israeli gehienbat ematen diotena zuzenean armak eta munizioak diren bitartean.

Nolanahi ere ez dute oraingoz belurtzerik, gobernu hauek ez bait dira sekulan halako istiluetan sartu, Israel-ekiko lau gerretan esaterako ez dute behin ere parte nabarmenik izan.

Presentzia honen historia

1951. urtean Estatu Batuek defentsa tratatu bat sinatzen dute Saudita Arabiarekin. Baina orduan ez zeukan Golkoak gaurko garrantzirik, zeren Estatu Batuek, Ingalaterrako base batzuen bertan egonda, ongi defendituta jotzen zuen eskualdea.

Gero etorri zen Nasser, eta etorri zen Irak, eta Aljeria, eta Yemen, eta Petroleo Esportatzaileen Erakundearen indartzea. Eta guzti hauen ondorioz, kontraofentsiba eta, 1967.eko arabiarren kontrako gerra trajikoa.

Geroztik hala ere, Irango iraultzak berriz iharrausi ditu bazterrak. Alde hartako gobernariak izutu ziren; eta Estatu Batuek lasaitu behar izan zituzten.

Laguntzaren gehiagotzea lasaigarri bide zaie. Hala, orain Golkoaren eskualdea Desplazamendu Azkarretako Indarraren zentroa bilakatu da, Diego-Garcia baino gehiago agian (1), gatazka posibletatik gertuago bait dago.

Orokorki beraz esan daiteke, Golkoaren eskualdean Estatu Batuek egitura militar sendoa bat antolatzea lortu dutela.

Pablo Sastre

(1) ikus honetaz ARGIA 992-3 zk.

Antiinperialismotik antitotalismora, hirugarren munduaz beste ikusmolde bat

Paul-Marie de la Gorce

(...) Datozen lekutik datozela, ez ote da izango penaz ikusten dutela Ekialdeari buruzko etsaitasuna, Estatu Batuekiko lerrotzea, Mendebaldean gero eta estuagoki eta agerianago sartzeara, penaz ere hirugarren munduarekiko muga ebidentegiak eta Afrikaren interbentzio militarrek? (1) Eta bai, erreserba hauek adierazten dira batzutan. Baina pribatuak, noski.

Rocard-en kide zahar baten arabera, azken hamar urte honetan asko aldatu da bere lagunen gogoak. Lehen, antiinperialismoa bait zen sentimendu nagusia; antikolonialismotik sortua eta Vietnam-eko gerrak bizitua, antiinperialismo honek nazio askatasun borrokak hartzen zituen laguntzat, eta etsai nagusitzat Estatu Batuak; hau dena adierazten zen bi blokeekiko independentzia politikoa eta ekonomikoki eta politikoki askatu nahi zuten nazioekiko elkartasunean.

Zertarako izkutu, sozialistak askotan, de Gaulle-ren politikaz liluraturik zeudela?

Baina gaur, kide zahar honek

dioenez, beste sentimendu bat nagusitu da: antitotalitarismoa. Korrante honen arabera, giza eskubiak ezereen gain daude, eta hortik abiatu behar da nazioarteko politikan. Praktikan, korrante honek batez ere (eta batzutan bakar-bakarrak) antisobietismoa darama eta, gehiago dena, Sobiet Batasunaren aurreko areriotasunaz politika guztia erardatza egitera.

Baina antitotalitarismo honek halaber suposatzen du hirugarren mundua beste molde batez ikustea, zorrotzago agian edo, nahiago bada, garrantzago: hirugarren munduko Estatu gehienak ez ote dira diktadurak? Eta honek nahitaez daramatza sozialista zahar hauek eta ezkerreko kristau hauek Estatu Batuetan gerra aurreko eta ondoko ezkertiarrik moderatuenean ikusten zituzten begiez ikustera, «grande démocratie américaine» bezala alegia.

(1) Rocard-zaleetaz ari da. Rocard: kanpo aazoetarako Frantziako ministro sozialista.

B.V.E. polizia espainola omen

Beste norbaitek esana izan balitz baino sinesgarritasun gehiagoz mintzatu zen San Martin, «El País» egunkariko zuzendariordea. Carrero Blanco nork hil zuen eta nola eta bestez ari ziren. Lopez Rodó ministrari frankista ohiak «heriotza» hitza «asesinaketa» terminoaz aldatzea eskatu eta guztiek onartu zutelarik. Solasean, «asesinoetako bat, Argala, bera ere hilik gertatuko zen bost urteren buruan» eta nork akabatu zuen galdetu zen. San Martinek ez zuen zalantzarik egin: «Polizia espainolaren zerbitzu espezialak izan ziren».

Bere garaian atentatua «Batallón Vasco Español» delakoak errebindikatu zuen arren, ez da protestarik entzun Euskal Herriko alderdietan halako afirmazio bat entzunik. Dena den, entrebista atsegin horien tartean, Imanol kantari euskaldunak bere kantak eskaini zizkion ikusentzuleari.

«LE NOUVEL»-ek ere 1.000garren zenbakia

ARGIAren hurrengo zenbakia 1.000garren izango da, jakina denez. Garrantzia haundiko zenbakia edozein aldizkarirentzat.

Euskal astekariaren ospakizunaren ondoan, ordea, beste batek ere aste berean kaleratuko du bere 1.000garren zenbakia. Estatu Frantsesean hain prestigio handia duen «Le Nouvel Observateur» astekariak. Frantziako «intelligentsia» ezkertiar moderatuaren ikuspegiak ezagutzeko tresna baliosa den kazeta honek ARGIArekin bateratsu irekiko ditu txanpain botelak. «Prestigio» pittin bat bederen erantsiko al digu.

94-4241596 Telefonoan mentsaje bat baduzu

Oraindik ere ikus daiteke egunkarietako orrietan honako iragarki bitxi hau: «Castigados por salvar a los 38.000 niños vascos en el exilio». Aipatzen dugun telefonora deituz, erantzugailu automatiko batek esplikatzen dizu gerra garaian ihesi bialdu behar izan ziren haur guzti haien begiraleek gaur egun jasaten duten diskriminazioa. Izan ere, pentsiorik kaxkarrena ere ez dute jasotzen.

Iragarkia nola konfeksionaturik dagoen ikusiz, pentsatzekoa da publizitate agenzia batek egin duela. Alderdia datorkigu guri burura.

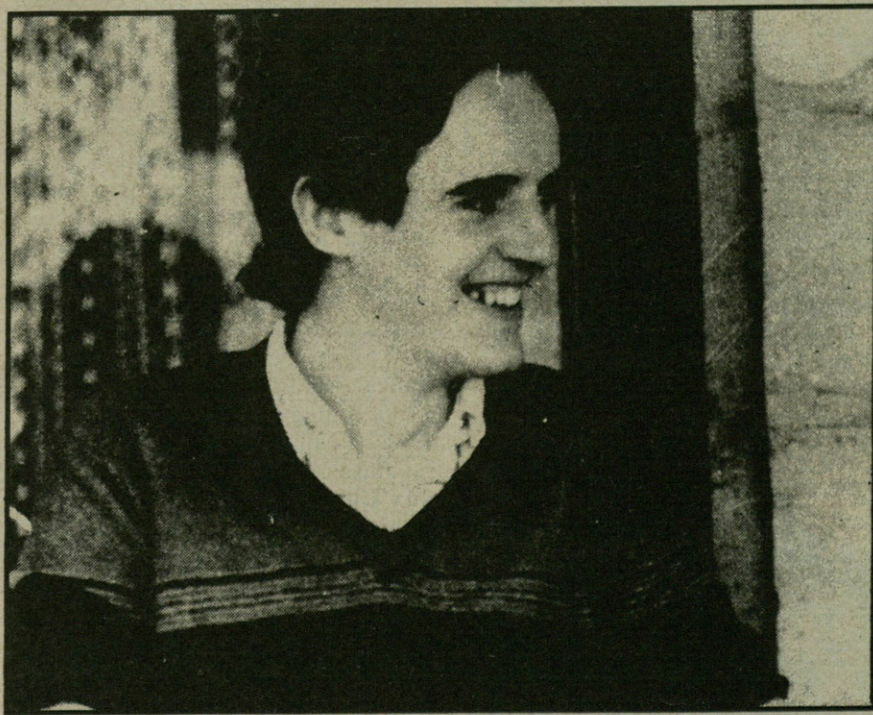
«EROSKI»-k erosiko ote du «PRYCA»

Oreretan bada hipermerkatu bat, azken hilabeteotan arazo laboral haundietan sarturik dabilena. «Pryca» du izena, lehen «Carrefour» bazen ere. Larunbatero egiten dute greba langileek, lanordu eta jorna dela medio.

Joan den astean ordea beste datu bat agertu da: «Eroski» kooperatibak, Hego Euskal Herriko denden artean bere kateaz hainbesteko indarra duena, erosi nahi ote duen «Pryca». Bi enpresen aldetik isiltasun handia dago honetaz. Baina krisi egoera honetan holako expantsiotan aritzeak erakusten du «Eroski»-k daukan indarra.

Gerra zikina 1980ko eredurantz?

OÑEDERRA: OTSOA BETI ZAIN

Jose Antonio Laso eta Inazio Zabalaeren desagertzea nahiko abiso izan zen. Larretxea bahitzeko egin zuten saioa bezala. Eta «Punto y Hora» astekariak salatu duen hainbeste gertaera kezkarrik. Oñederra azkoitiarra hil dute orain Baionan. Bururik ez makurtzea erabaki duen abertzale baten heriotzak ematen duen beldurra. Eta Espainiako Estatuaren indar paraleloek gogortu nahi duten joarren kezka.

«Kattu»: pieza errez bat

Ez zen asko nekatzeko lana **barbouzeek** hartu zutena. Ausardia behar, hori bai. Baina polizia frantsesak agertzen duen ezer jakin nahi ezarekin eta objetiboaz zuten informazio osoarekin, tentagarria izango zen. Kamarero bat garbitzea.

1983.ko abenduaren 19an, arratsalde triste bateko zazpiak jo berriak zirela, Ipar eta Hegoko abertzaleen bilotoki den **Kaietenia** ostatuan Ramon

Oñaderra zerraldo erori zenean. Bost zulo aurpegian eta bi bularrean. Eromena berehala heldu zen bere adiskideen artean, etsipena Azkoitiko bere etxean.

Azken hilabeteotan polizia frantsesak erakusten zuen jarrera tentazioa sortzeko modukoa zen. Espainolek Iparraldean egin dituzten ekintza guztietan eskuak garbitu bait dituzte, gehienik ere polizia espainolak frontieran jartzera mugatuz. Pauen atxiloturik zeuden poliziak askatzea seinale

bat zen: konprometigarri ez suertatzekotan bidea libre zutela.

Eta behar zuten pieza aukeratu zuten. Gaztea, euskalduna, irekia, eza-guna, Iparraldean integratua (hangoa zuen neska laguna ere)... Espainiako komunikabideek agertzen diguten irudi asesino-odolzaileen gezurtatzaile. Garai batean abertzaleen artean hainbeste zirrara sortu zuen Mixel Labeguerie haren seme batena da bestalde «Kaietenia».

Lehenik giro aproposa sortu

Kattu poltsikoan zerman pistola txikia erabiltzeko denborarik gabe lurrean odolustuz geratu zenean, hamaikatzok aipatu zuen gure historian lehena ez bazen azkena ere ez zela izango. ETaren aurka «neurri guztiak» erabili behar zirela aspalditik ari ziren eskatzen politiko espainolak. Areago ETA p-mkoek Martin kapitaina bahitu eta gero hil zutenean.

Hala ere, eskari horiek askoz ere goizago hasiak ziren. 1979ko urriaren 10ean deklaratu zuen **Fraga Iribarne**: «**Soy partidario de las policías paralelas que tan buen resultado han dado en Francia**». Ordurako indar paraleloek hainbat sarraski egin zuten, baina publikoki formulatzeak dimentsio berri bat ematen zion.

PNVko **Julio Jauregik** ere bere pertsa botea zuen. 1980ko azaroan: «**En el País Vasco hay una lucha revolucionaria marxista-leninista de carácter clandestino, que sólo podría ser combatida con otra guerra clandestina dirigida por el Estado, desde el Estado**». Eritzi horiek agertu ziren garaia kontutan harturik igerketa baino konprobazio gisa gehiago balio izan zuten. Manuel Fraga eskuindar espainolak eta berekin batera prentsaren zati haundi batek Larretxearen bahiketa-frustatuaz esan zutena bezala: lotsagarria zela poliziak halako ridikulorik

egitea, gauzak «beste era batera» egin behar zirela. Ikasi dute dotrina.

Errefuxiatuak eta beren giroa eraso

Ramon Oñaderra **Kattu** bere aurretik tiropean hilak gertatu diren errefuxiatu zerrenda luzeari erantsi beharra dago. Moreno Bergaretxe **Pertur** desagertu zenetik, 1978ko otsailean **Agurtzane** Arregi garbitu zuten bere senar Juanjo **Etxabe** bizirik juxtu atera zelarik. Urte horren amaieran Joxe Migel Beñarán Ordeñana **Argala** lehertu zuten, Carrero Blancoren heriotzaren boskarren urtehurrena betetzen zen urte berean.

Geroztik, ETako militanteen kontrako erasoak «galoiei» erreparatu gabe izan dira, apaletik buruzagira. 1979ko urtarrilaren 13an Joxe Manuel Pagoaga **Peixoto** hil nahi izan zuten; ia itsu utzi bazuten ere, garaiz erreazionatzean bizia salbatu zuen. Maiatzaren 11an Frantzisko Larrañaga **Peru** hil zuten Hendaian, ekainaren 25ean Enrike Alvarez **Korta** Baionan, abuztuaren 2an Jon Lopategi **Pantu** Angelun, irailaren 13an Justo Elizaran **Periko** (zauri gogorak egin zizkiotelarik, hogeia egun beranduago hilgo zen). GRAPOko Martin **Izagirre** hil

zuten Parisen ekainaren 29an bestalde. Eta maiatzean, gainera, **Txomin** Iturbe tirozkatu zuten. Tirokatze horretatik bizirik atera zen Txomin, geroztik jasan dituenetatik bezala.

1980an indar paraleloak Hego Euskal Herrian gogorrago zentratu ziren. Hala ere, ekainaren 15ean desagertuko zen Joxe Migel Etxeberria **Naparra** autonomia, azaroaren 14an Jokin Etxeberria eta Expe Aranak aurkitzen zuten heriotza eskuindar edo paralelo espainolen eskuetan Venezuelako Caracasen, eta abenduaren azkenaurreko egunean Joxe Martin Sagardia **Usurbil** lehertu zuten Miarritzen.

Errefuxiatuak hilik gertatu zireneko atentatuak aipatu ditugu soilik baina izan da beste hainbat atentatu frustratu. Aita Larzabal ia harrapatu zuteneko kasu baterako, edo orain dela gutxi, eta Tolosako bi gazteak bahitu (eta ziur aski hil) zituztenetik gertatu direnak.

Errefuxiatuen inguruari ere egin zaio eraso. Iheslariak lan egiten zuten enpresak (Miarritzeko «**Aturri**» adibidez) eta beste. 1980ko azaroaren 23an «**Hendayais**» ostatuan Jean Pierre Haramendi eta Joxe Kamio hil zituztenean beste helburu bat erantsia zioten ETari erasotzeko lanari: Ipar

Euskal Herriko populazioa ikaratu, hegotarrak isolatzeko.

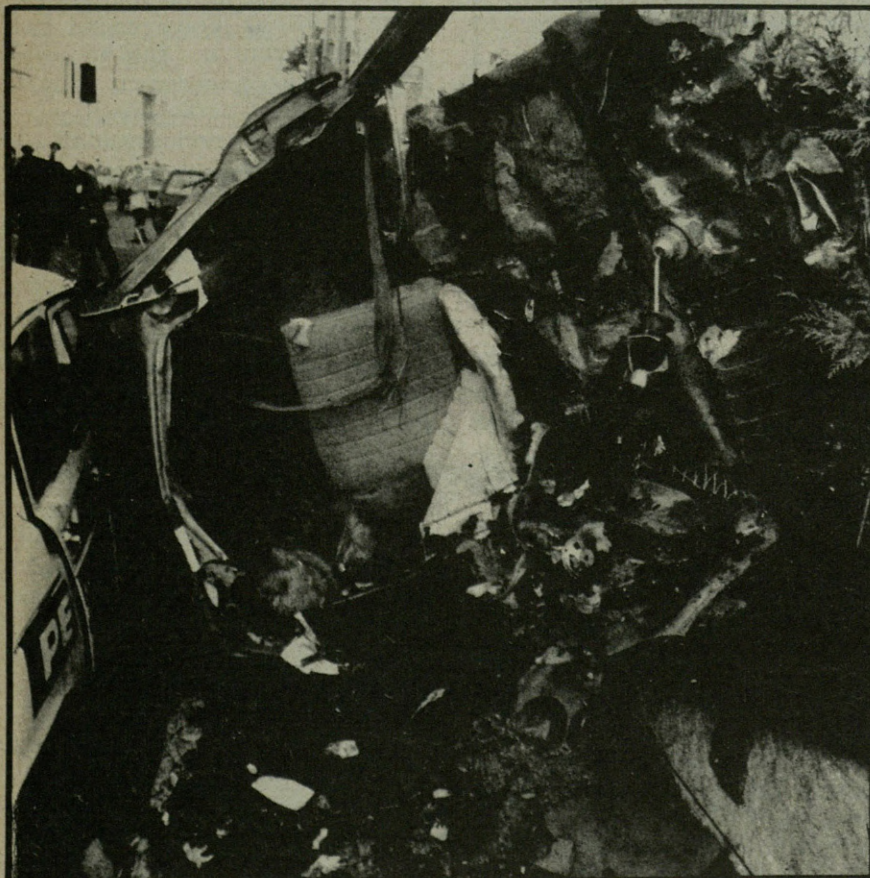
Jose Ramon Ansa bezala Durangoko Gurutziaga

Eskuindarrek abertzaleak biltzen diren denda eta ostatuak atakatzea aspalditik da ezaguna Euskal Herrian, eta beren zerrenda egitea luze bezain alferrikakoa litzateke. «Inkontrolatu» izenez ezagutzen ditugun horien ekintzak ordea, Loiola Irratia edo Punto y Hora lehertu zituztenean garrantzitsu baziren ere, gizakiak torturatzen eta hiltzen hasten direnean beste maila bat hartzen dute.

1979ko maiatzaren 6an hil zuten **Jose Ramon Ansa**. Andoainen, herriko festak zirelarik, mutilatua. Urte horretako abenduan zauritu zuten Hernanin **Jose Luis Zabaleta**. Hala ere 1980an izan zen erasorik irakargarriena. **Tere Berrueta** akabatu zuten krudelki bortxatu ondoren, urtarrilean, eta hil berean **Karlos Saldise** Lezon eta Alonsotegiko «**Aldana**» ostatuko krimen ikaragarria egin, lau bezero hil eta beste hogeia zaurituz. Otsailean Madrilen **Yolanda González** garbitu zuten interrogatu ondoren, eta egun berean, 2an, Jose Migel Zubikarai **Jhisa** ondarrutarra, Muxtoan **Jexux Ijurko** ia akabatu zuten bere emaztearekin, mutilatuta utzirik, apirilean Felipe Sagarna **Zapa** musikoa garbitu zuten Hernanin, maiatzean **Mari Jose Bravo** bortxatu eta asesinatu Donostian, abuztuan **Jesus Mari Etxebeste** Irunen, irailean **Miguel Arbelaitz** eta **Luis Elizondo** Hernanin, eta **Tomas Alba** Donostian, eta azaroan, hau ere Hernanin, Joakin Antimasbere ijito kastakoa.

1981ean paketez igorritako bonbaz garbitu nahi izan zituzten Iñaki Esnaola eta Migel Castells abokatuak. Eta martxoaren lehen egunetan **Xabier Ansa** hil zuten Andoainen. Hurrengo egunetan detenituko zituzten Iturbide **Piti** eta **Zabala** ultraeskuindarrak. Beren garaian zazpi asesinaketa bizkarreratu zitzaizkien... gaur egun kalean dabilta.

Pertsonen kontrako erasoetan ez zen geratu ordea dena. Udaletxe mordoxka bat ere atakatu zuten tiroz nahiz bonbaz. Oreretakoa (bi aldiz), Lezokoa, Bediakoa, Elgetakoa, Lemoakoa... Eusko Kontseilu Nagusiaren egoitza ere lehertu zuten. Erretako batzokirik ere izan da. Larraskitun eliza erre zuten. Gaztelugatxeko ermitaren erreketak ere ultraeskuindarrek errebindikatu zuten. Beste hain-

Holako kanpaina baten aurrean ote gaude?

beste Durangoko Gurutziagako gurutzea.

Helburu ilun baina garbiak

Ultraeskuindar eta paraleloen eraso eta asesinaketak noren kontra joan diren aztertuz berehala ikusten dira atakeen helburu ezberdinak. Asesinaturik erori diren batzuk ETako militante edo buruak dira. Beste batzuk ezker abertzaleko militanteak atakatu dituzte: Saldise, Jexux Ijurko, «Jhisa»... zenbaitetan euskaltzale edo abertzale soilak dira, «Zapa»ren kasuan bezala. Askotan, ordea, edozein euskaldun da indiskriminatuki masakratua, «Aldana» tabernan gertatu zena bezala, edo Jose Ramon Ansa gaztea, edo Hernaniko krimenetan eroriak. Eta beste askotan etxe eta gauzak, monumentuak kasu baterako, leherkatuak.

Iparraldean ere, ETako militante izateaz akusatutik zeudenez gain, eraso indiskriminatuak egin dituzte «inkontrolatuak». «Hendayais» ostatuko gizon-garbiaketa hori hala zihoan ez-pairik gabe.

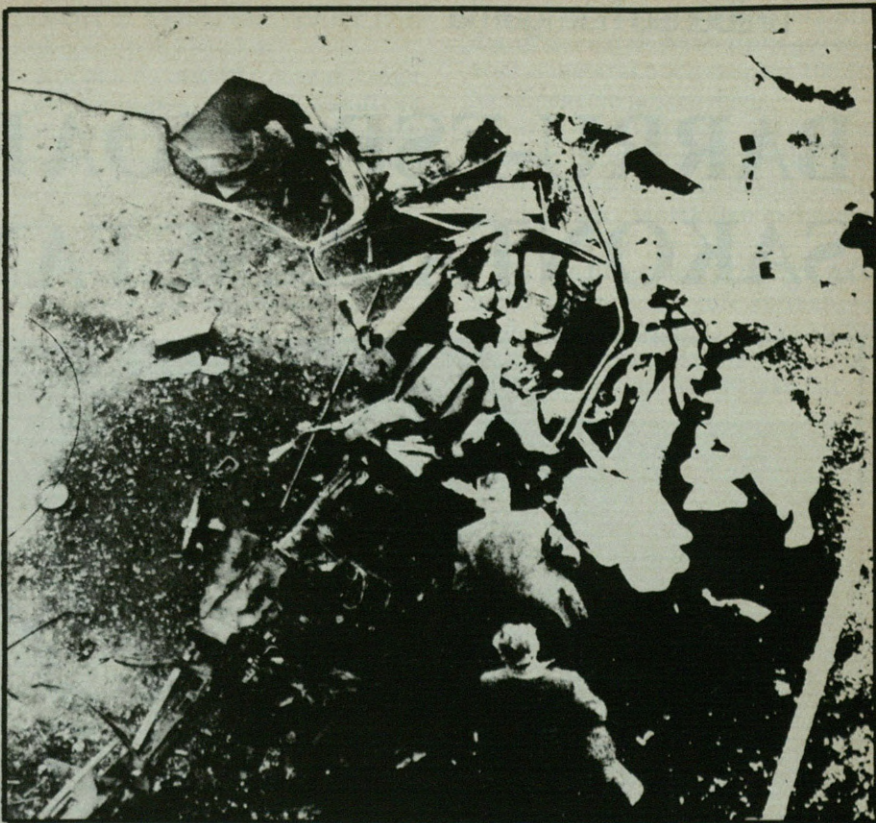
Helburuak ere asesinatuak edo erasotuak izan diren pertsona eta etxeen arauetakoak dira. Kasu batzuetan ETari eman nahi zaio kolpea. Beste batzuetan ezker abertzalearen baseak beldurtu nahi dira eta jendeak militatzeko eduki dezakeen gogoia hoztea; aldi berean, jendartearen erreazio haundiegia eragin gabe, eta horregatik aukeratzen dira militante apalak, bururen bat hiltzekotan Euskal Herria Espainian integartzeko lan guztia balantzaka gertatuko litzatekeelako.

Gertatu diren beste hilketa indiskriminatuaren helburua inseguritate eta beldur giro zabaldu bat lortzea izango litzateke. Hegoaldean jendea biolentziaz «neka» dadin, karlisten garaian Muñagorrik zabaldu zuen pentsakera indartuz («Pakea ta Fueroak» zioen, gero Fueroak galdu baziren ere). Eta Iparraldearen kasuan, errefuxiatuak bertan jarraitzea inkomodo bihurtzekoa («hauek etorri arte pake ederrean bizi ginen!»).

Gurutziagako gurutzea lehertzea bezalako ekintzen helburua ere hortik lihoake, baina honez gero bere alferrikakotasuna edo kontrako fruituak emateko duen arriskua frogatua izan den dute. Behar bada ekintza horiek atzeraka doazenak «berak» direnean ugarituko lirateke.

Eta orain zer?

Horixe da hain zuzen euskaldun askok, eta ezker abertzaleko partaideek

Euskal Herria lehertu nahiean.

batez ere, bere buruari galdetzen diot. Udazken honetan gogor hasi bait da, Espainiako politikariek eskatzen zutenari jarraikiz, indar paraleloek ekintza. Orain arte erabiltzen ziren siglei beste bat erantsi zaie: Batallón Vasco Español (B.V.E.), Grupos Armados Españoles (G.A.E.), Alianza Apostólica Anticomunista (A.A.A.) eta Grupos Armados de Liberación (G.A.L.), azkenaldiko ekintzak bere gain hartu dituen haur.

Hainbeste izenen azpitik zein eta zeinek kontrolaturik dagoen asko pentsatu beharrik ez dago. BVE delakoak bere ekintzak Hego eta Ipar Euskal Herrietan bezala Parisen eta Caracasen firmatu dituela esateaz dena argitua dago.

Errefuxiatuen kontrako erasoak gogor hasi dira udazken honetan, eta pentsatzekoa da ezagutzen ez dugun eraso gehiago ere izan dela. Beste kapitulu bat Marey hendaiaerraren bahiketa da. Zer dagoen bere atzean, «Hendayais»ko atentatuan bezala Iparraldetarrak ikaratzea ala hotzago eta kalkulagutuagoa zen eta Paueko gartzelan atxiloturik zeuden polizia espainolak hola lortu da askatzea?

Hirugarren atala sexuaren inguruko erasoena da. EHGAMEko homosexualek nozitzen ari duten pertsegizio guzti horren atzetik maniatikoren ba-

tzuen ibilera egonen da agian, baina beste batzuei Berrueta eta Bravo dartzkie burura. Alegia, enbergadura zabalagoko ekintza «inkontrolatuak» prestatzen ari ote diren, giroa prestatzen alegia.

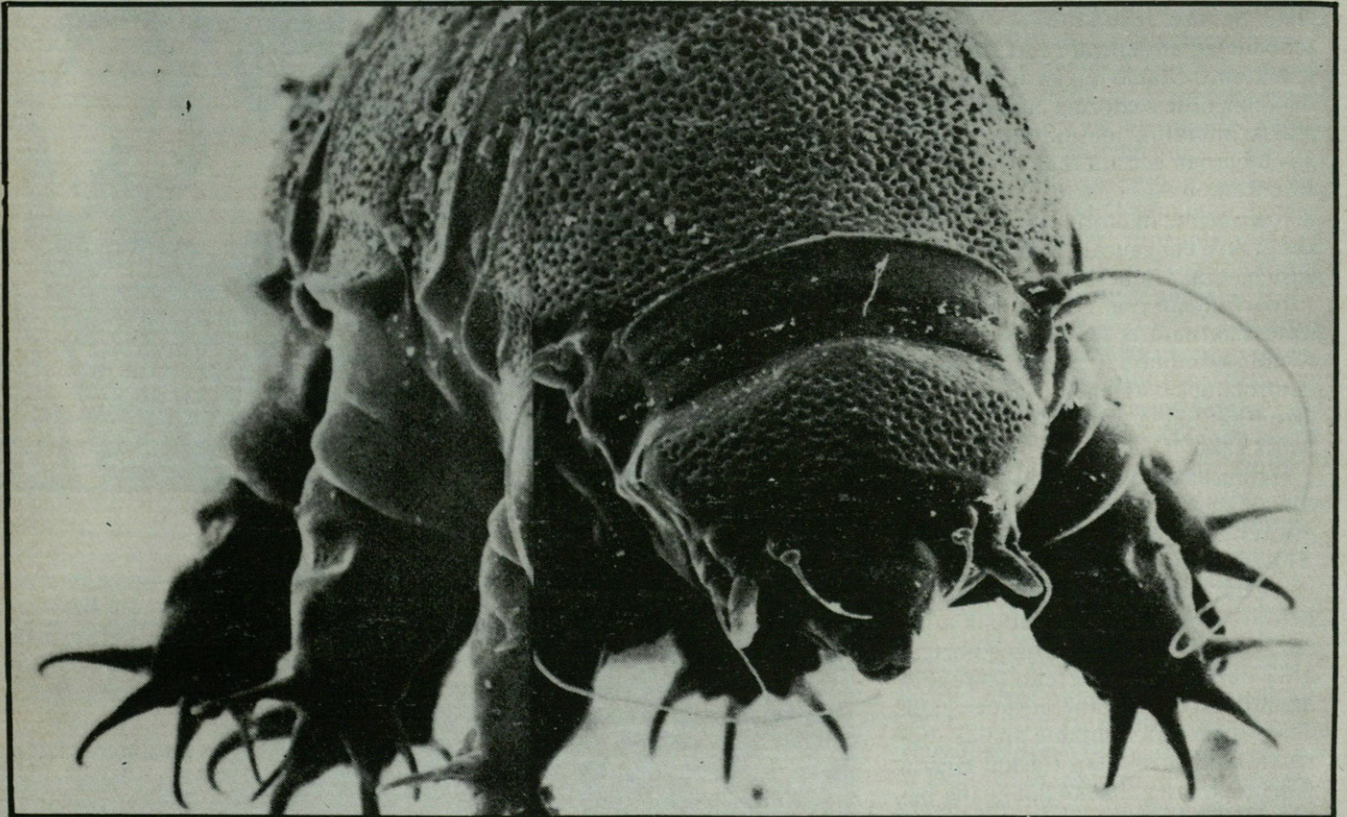
Eta hemen dator galderaren karkoa: Hegoaldean, 1979-80an bezala ezker abertzaleko militanteen kontra eta herritar nahiko neutroen kontra ere ez ote da zabalduko «kontrolatuen» eraso? Zenbaiten ustetan, oraingo honek ETA jo nahi du, errefuxiatuei erasoko die beraz, Hegoaldekoa politikari utziaz. Hala ere, zaila da ziurtatzea joan den astean bezala Donostian, hain ongi kontrolatuta zegoelarik, polizia bat hil eta Bardeetako koartela lehertu ondoren sozialistek dena hain kontrolaturik edukitzea. Gauza bat bait da indar faktikoek Feliperi beren konfiantza ematea eta oso beste bat hère aginduetara bakarrik egotea.

Hor dago tirabira. Frantsesek «Laissez passer» egiten dute, baina espainolek gehiago nahi dute. Iparraldean gogorkeria erabiltzean Parisi molestiak sortzen dizkio, baina Madrili oso gogor ezin diola egin garbi dago. Turkiari egin ez badiote, demokrazia bati...

Iñaki ZUBIONDO

BARRU-ESPAZIOAREN SAKONTASUNETAN

LIZARDUI

Landetako ur tantoetan bizi diren izaki mikroskopikoak (480 X).

Existentziaren aurrean betidanik gizakumea, jakingurak bultzatua, kosmosean betetzen zuen lekua saiatu da bilatzen.

Eta bilaketa horretarako hiru bide erabili ditu. Lehena, gizakumeak berak betetzen duen mundua zientifikoki aztertu. Bigarrena, zeruari begiratuz, gainean duen amaigabeko unibertsoaren ikasketari ekin, eta horretarako infinito handia den erresuma ulertu nahian, sakontasun galaktikoak aztertu.

Bilaketa horretako hirugarren bidea, infinito txikia den erresuma daukagu: Barru-espazioa. Mikrokosmosa alegia.

Mikrokosmos honen adierazpena eta oinarritzko egitura orain dela 2.000 urte inguru heleniarrek eman zuten. Egitura teorikoa zen; zeren eta teoriak frogatzeko behar ziren lanabes teknologikoak ez bait zeuzkaten oraindik.

Baina, XVII. mendean gauzak hasten dira aldatzen.

Lehenengo urratsak

Gizakiak begien bidez zehazki zer-bait aztertu nahi duenean, beti muga batzuk ditu, eta muga horien gainetik ezin ditu bi puntu desberdin bereizitu.

Ikusmenean igaro ez daitekeen muga hori 0,01zm-tan kokatzen da gutxi gorra behera.

Baina egoera hau hasi zen aldatzen XVII. mendeko optikari holandarrek,

zenbait lente txikiz horniturik, giza-kiarentzat orduarte izkutua egon izan zen mundu berri bat aztertzen hasi zirenean.

Delft-eko udalaren atezaina zen Anton Van Leeuwenhoek gizonak —historiak dioenez— prezisio handitako lenteak moldatzen omen zituen bere astian. Eta lente txiki horien bidez, lehenengo aldiz gizakiaren historian, misteriotsu eta ezezaguna zen mundu berri batean lortu zuen sartzea.

Kristal puxketa batekin bakarrik, barru-munduko abenturazale bakarti honek, mirespenez, ehun bizidunaren egitura ordenatua lortu zuen ikustea. Ikaraz, jadanik mundu izkutu eta ezezagun horren jabeak ziren beste IZAKI BIZIDUNAK (gizakumearengandik desberdinak) lortu zuen behatzea: Zelula bakarreko izakiak.

Abenturazale honen lenteek 200 biderko handipena zuten.

Berehalaxe, mikroskopia optikoak hasi ziren moldatzen.

Behaketarako lanabesak hobetu ala izkutuko mundua gero eta konplexuagoa azaltzen giza begietara.

Eta aurkikuntza horiek bultzatuta, mikroskopia gero eta ahaltsuagoak moldatu behar zirelako eritzia zabaldu zen zientzi gizonen artean.

Baina berehalaxe arazo batzuk hasi ziren sortzen, zeren eta mikroskopioen bidez lortzen den ikusmenak muga batzuk bait ditu.

Barru-munduko behaketarako mugak

Azaldutako mugak zenbaterainokoak diren hobeto ulertzeko egindako bidean geldialdi bat egin eta azter dezagun sortzen den egoera.

Argiaren jokaera eta uhinarena berdinak dira. Gauzak hobeto bururatzeko demagun argiaren uhina, itxasoko uhina bezala dela.

Bi uhin-gangarren artean dagoen distantzia uhin-luzera deritzona da.

Demagun orain uhinez betetako itxasoan gaudela, eta itxaso horretan uhinen artean dagoen distantziarekin konparatuta handia den objektu bat badugula (arkaitz handi bat adibidez). Kasu horretan, uhina perturbatua azalduko da objektuaren eraginagatik. Argiaren kasuan, perturbazio hori da hain zuzen objektuaren irudia ematen diguna. Eta orduan, objektua ikusten da.

Baina, aztertu nahi dugun objektuak oso dimentsio txikiak baditu uhin-luzerarekin konparatuta (itxas-uhinen artean orratz baten kasua adibidez), orduan uhina ez da perturbatua azaltzen objektuarengatik. Argiarekin lan egiten badugu, argi-uhina ez da perturbatzen eta orduan perturbaziorik ez badago, objektuaren irudia ere ez da agertzen.

Mikroskopia batekin ari garenean, erabiltzen dugun argia, argi ikuskorra da. Argi ikuskorren jokabidea uhinarena da. Eta argi ikuskor honen uhin-luzera 0,00005 zm. ingurukoa da. Horrek esan nahi du, dimentsio hori baino txikiagoak diren objektuek argiaren uhinak ez dituztela eragingo (edo oso gutxi) eta horregatik ez dira ikusiko. Eta honelako egoera batean nahiz eta mikroskopia gero eta ahaltsuagoak erabili, ez da ezer ikusiko.

Fenomeno honek mikroskopia optiko erabilpenari muga bat ezartzen dio; alegia, 0,00005 zm. baino txikiagoak diren objektuak ezin dira ikusi. Beste eran esana, 1000 handipenen

gainetik ez dugula ezer ikusiko mikroskopia optiko batekin.

Eta hau da mikrokosmosak ezagutzari sortutako dramarik handiena, zeren eta mikrokosmosa ezagutu nahi badugu, objektu mikroskopiko horiek dira hain zuzen aztertu behar ditugunak.

Aipatutako muga horiek ezarriko al digute mikrokosmosaren ezagutzarako gainditu ezinezko oztopo bat?

300.000 handipenen mugaraino

Mikroskopia baten bidez 300.000 handipen lortzea, orain dela gutxi zientzia fikziozko aukera irudituko zatekeen. Baina lortu egin da.

Honelako jauzi iraultzailea eman ahal izateko, argiarena baino uhin-luzera motzagoa zukeen beste argi-iturri berri bat aurkitu behar zen, oso txikiak diren objektuak ikus zitezen.

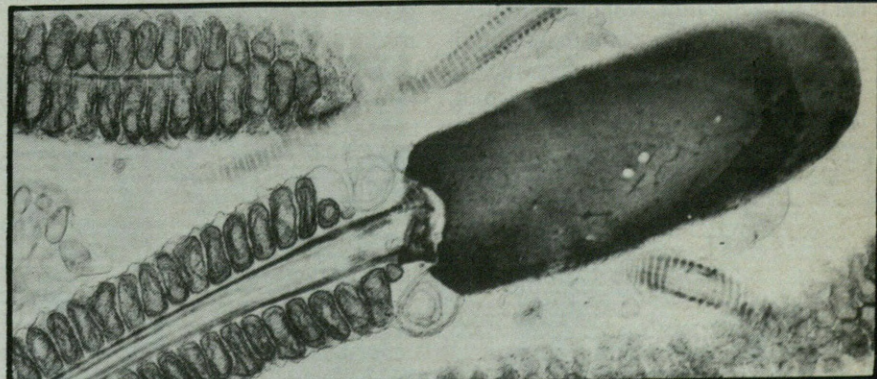
Hori eskuratu zen, elektroizko argi-iturria aurkitu zenean. Elektroien jokabidea uhinarena da, baina elektroien uhin-luzera argiarena baino 10.000 aldiz txikiago.

Argi-iturri horren bidez argitutako mikroskopioari mikroskopia elektronikoa deritzo.

Mikroskopia honen existentziaren berria zabaldu zen bezain laster mundu zientifikoari zirrara zorrotza sortu zitzaion. Ezezaguna zen barne-espazioaren leizea giza kumeken historian lehenengo aldiz gure eskuetan!.

Zein nolako sekretuak izkutatu ote ditu mundu horrek? Zein ote dira dimentsio horretan bizi diren espezie eta monstro ezezagunak? Zein da materiaren oinarria?

Galdera horiei erantzuteko, abenturero kosmikoak izango bagina bezala, mundu berri horretan murgilduko gara.

Espermaren zelula (21.500 X).

20.000 handipenetara heltzen garenean, argazkian agertzen den espermatozoiden baten egitura konplexua garbi eta zehatz ikus dezakegu.

Animalia izugarri honek eragiten digun dardarak bultzatuta gure sakontasunetarako teleskopioa 100.000 handipenetan jartzen dugu.

Barru-espazioaren sakontasun hauetan ez dira jadanik zelulak ikusten (espermatozoiden bezala), molekulak baizik. Molekulen erresuman sartuak gaude!.

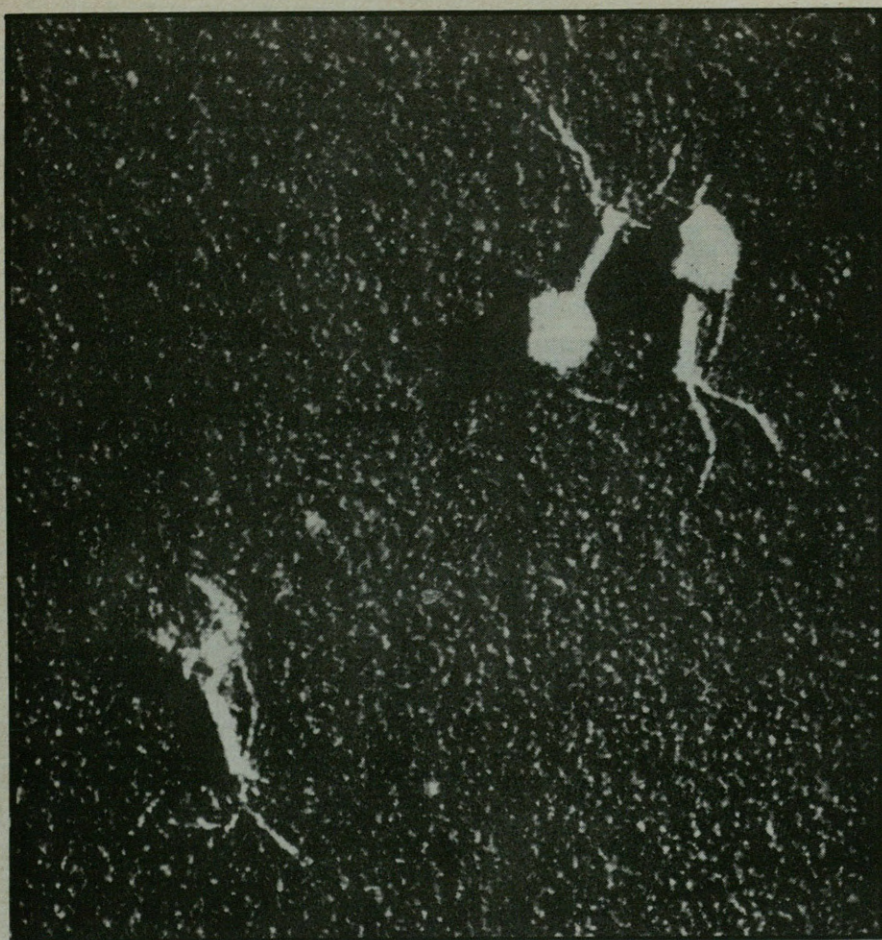
Eta han, solemneki, itzelezko ADN molekularen izaera gure aurrean sortzen da; herentziaren enigma argituz bizitzaren eboluzioa zuzentzen duen molekula garrantzitsuenetako bat.

ADN-ren mikroargazki elektronikoa (100.000 X).

Bizitzaren eta eboluzioaren jainkoa giza kumeken aurrean, lehenengo aldiz eboluzio biologikoaren historian, bere sekretuak hasi zaigu ematen.

100.000 handipen hauetan ere, birusak (gure munduko izaki bizidun txikiak) gure ikusmenaren aurrean garbi eta zehatz azaltzen dira.

Birusak (100.000 X).

Bizitzaren mugetan kokatzen diren animalia hauek, mikroskopio elektronikoa heldu arte, zeharo ezezagunak ziren: Animalia hauek gizakumearen heriotz-eritasun askoren arduradunak dira.

Benetan zaila da, barru-munduko muga horietan dabilzan horren izaki txikiak, hain konplexu eta erraldoia den gizakumea erailtzeko gai direla asmatzea.

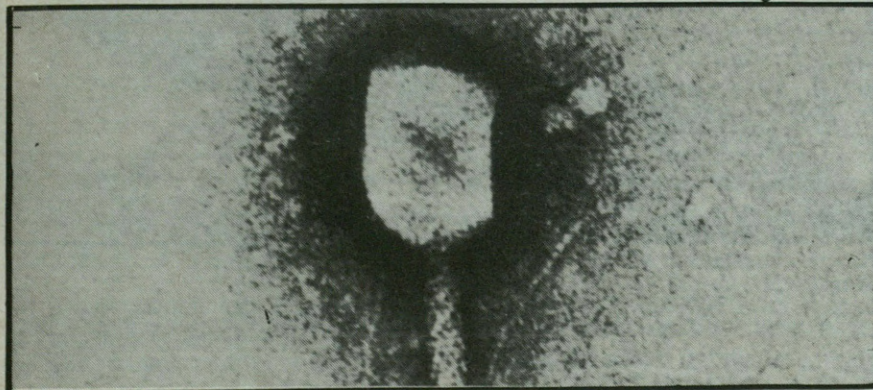
Une batez, burutik idea ikaragarri bat igarotzen zaigu. Nola ikusiko lirarteke birus horiek gure mikroskopioari handipen gehiago emango bagenio?

Esku dardara, 300.000 handipen jartzen ditugu.

Birusa, erraldoia bezala azaltzen da, baina arazo batzuk hasten dira sortzen. Irudia lainotsuagoa azaltzen da. Eta horrek esan nahi du mikroskopioaren limitean ari gafela lanean.

Lehen argi arruntarekin genuen arazoa, berragertzen da orain elektroiekin. Aztertzen ari garen izakiak oso txikiak dira, elektroien uhin-luzera baino txikiagoak. Eta badakigu, hori gertatzen denean, nahiz eta mikroskopioari handipen gehiago eman, gero eta irudi ilunagoa ikusiko dugula, irudia bera desagertu arte.

Horregatik mikroskopio elektronikoa muga bat du; eta horregatik 0.0000001 zm. baino txikiagoak diren

Birusa (300.000 X).

objektuak ezin ditugu aztertu.

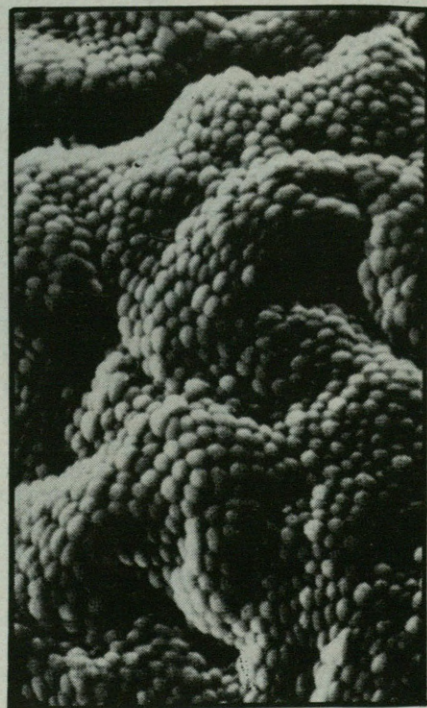
Badirudi bada, gizakumearen ikusgaitasunaren mugetara heldu garela. Maila horretan, Natura berriz izkutatzen zaigu.

1968 urteko iraultza

Fetxa horretan zientziaren munduarentzat oso aurkikuntza garrantzitsu bat lortzen da: Miaketarako mikroskopio elektronikoa.

Mikroskopio honek, mikrokosmosaren azterketari errealitate dimentsio izugarria eman dio, zeren eta beraren bidez mikrokosmosa hiru dimentsiotan azaltzen bait da; mikroskopio klasikoekin gertatzen ez zena.

Mikroskopio honen bidez, adibidez, 560 handipen jartzen baditugu, gizakumearen este-azalaren ondoko irudi ezin ederragoa lor dezakegu ikustea.

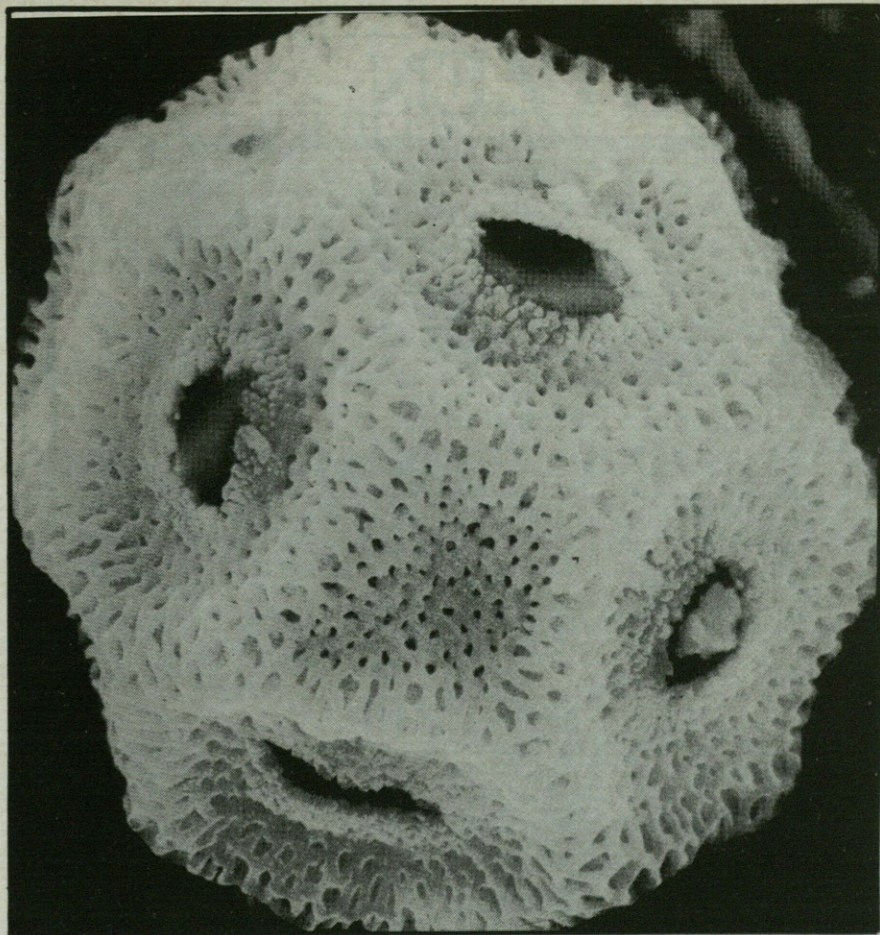
Este-azalaren mikroargazkia (560 X).

Argazki honetan, este-azaleko zelulak ikus daitezke, zelula horiek miloi erdi bat minutuko eraberritzen direla, era horretan bost egunetan ehun osoa berriztatuz.

Mikroskopioa 1.400 handipenetan jartzen badugu, polen-ale honen edertasuna azaltzen zaigu.

60.000 handipenetako sakontasunera joan gaitezke. Han, globulo gorriak, gure dimentsioa txikituz odollezko fluxuan igeriz ibiliko bagina bezala, lortuko dugu ikustea.

Sakontasun hauetan gizakumearen buru-ile batek 100 km-tako luzera eta 100 m-tako zabalera edukiko luke.

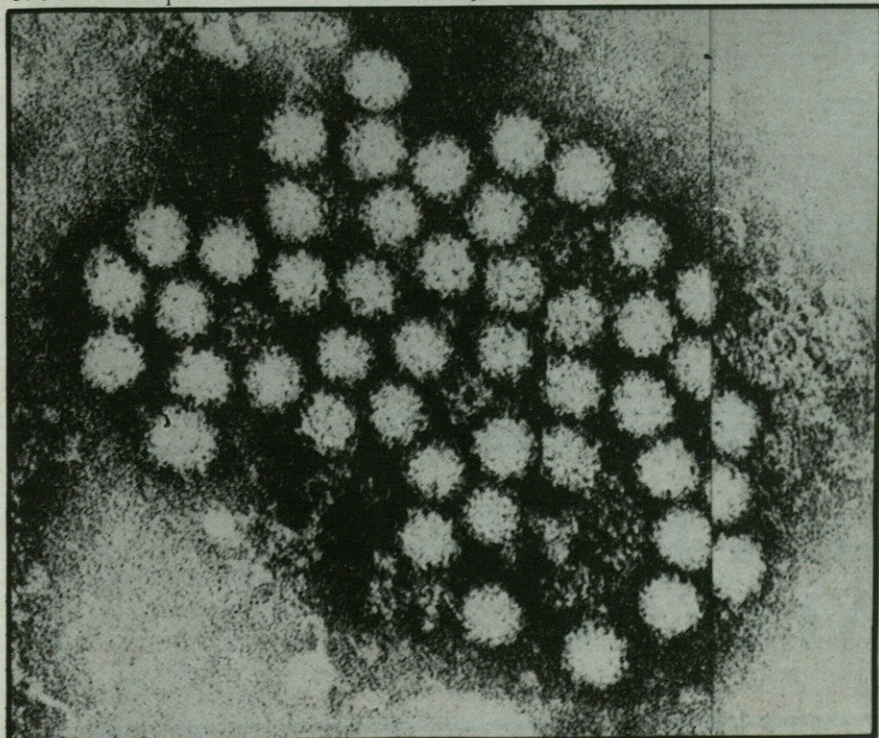
Polen-alea (1.400 X).

Eta zer ikusiko genuke mundu horretako sakontasun abisaletan murgilduko bagina?

Saia gaitezen; eta jar ditzagun 390.000 handipen.

Mirespenez eta ikusgarritasunaren mugan, mikrokosmosaren altxor hau detektatzen da: Este-birusa.

Baina sakontasun hauetan lehen aipatutako arazoak hasi dira berriz sor-

Este-birusa (390.000 X).

tzen eta irudiaren imajina nahiz erliebea ilunduak agertzen zaizkigu.

Miaketarako mikroskopia elektronikoa hirudimentsioko ikusmenaren aldetik oso aurrerapen garrantzitsua izan bada, ez handipenaren aldetik. Beraren bidez bada, ezin dugu mikrokosmosaren sakontasun handiagotan murgildu. Badirudi beraz 500.000 handipen inguruan ezin gainditzeko muga bat dagoela.

Atomoaren eskala

Edwin Mueller fisikari germaniar-amerikarra, mikroskopiogintza irauli duen behagailu baten asmatzailea du: Eremu-igortzearen mikroskopia.

Mikroskopia honen deskribapena ez dugu egingo, baina bere orijinaltasuna adierazteko esan dezagun lenterik gabe moldatutako lehenengo mikroskopia izan dela.

Aparteko gailu honen bidez 1.000.000 handipenetara hel daiteke, 0,00000001 zm-tako objektu mikroskopikoak ikusgarri bihurtuz.

Gero eta sofistikatuagoak diren lanabesen bidez, lehenengo atal batean zelula anitzeko izakiak lortu dugu ikustea, bigarren atalean askoz txikiagoak diren zelula bakarreko izakiak, hirugarrenean eta mikrokosmosaren eskailertatik jaisten molekulak azaldu dira eta orain beste mundu berri batetara heldu gara: Atomoaren erresumara.

Bai. Mikroskopia honen bidez, atomoak ikus daitezke!!

Ondoan agertzen den argazkian gizakiak orain arte ikustea lortu duen objektu txikiena azaltzen da: Iridioaren Kristal baten atomoak.

Argazki horretan kristalaren atomoen simetria nabarmena da, argazkiko gidoi beltz bakoitzak atomo bat adierazten du.

Atomista heleniarrek materiaren egitura atomikoa deskribatu eta 2.500 urte geroago, zientzilariek lortu dute ikustea. Une historikoa benetan zientziaren historian.

HIZTEGIA
BARRU-ESPazio: Espacio interior.

LANABES: Instrumento.

EHUN: Tejido (Bio.).

HANDIPEN: Aumento (Optika).

AHALTSU: Potente.

UHIN: Onda.

UHIN-LUZERA Longitud de onda.

HERIOTZ-ERITASUN: Enfermedad mortal.

MIAKETARAKO MIKROSKOPIO

ELEKTRONIKO: Microscopio electrónico de barrido.

ESTE: Intestino.

EREMU-IGORTZEAREN MIK-

ROSKOPIO: Microscopio de emisión de campo.

ARPA JOTZEN

Algara egitea gauza sano bat delako (baita gerratean ere)

ARGIA farregarri egiten da behingoz.

Hemendik aurrera adarra jotzeko makina ez dago

Astigarran,

edo Hernanin, ezta Elorrion ere.

ARPA JOTZEN Euskal Herriko liburudenda guztietan duzu,

munduan eta Frantzian diren txisterik onenekin.

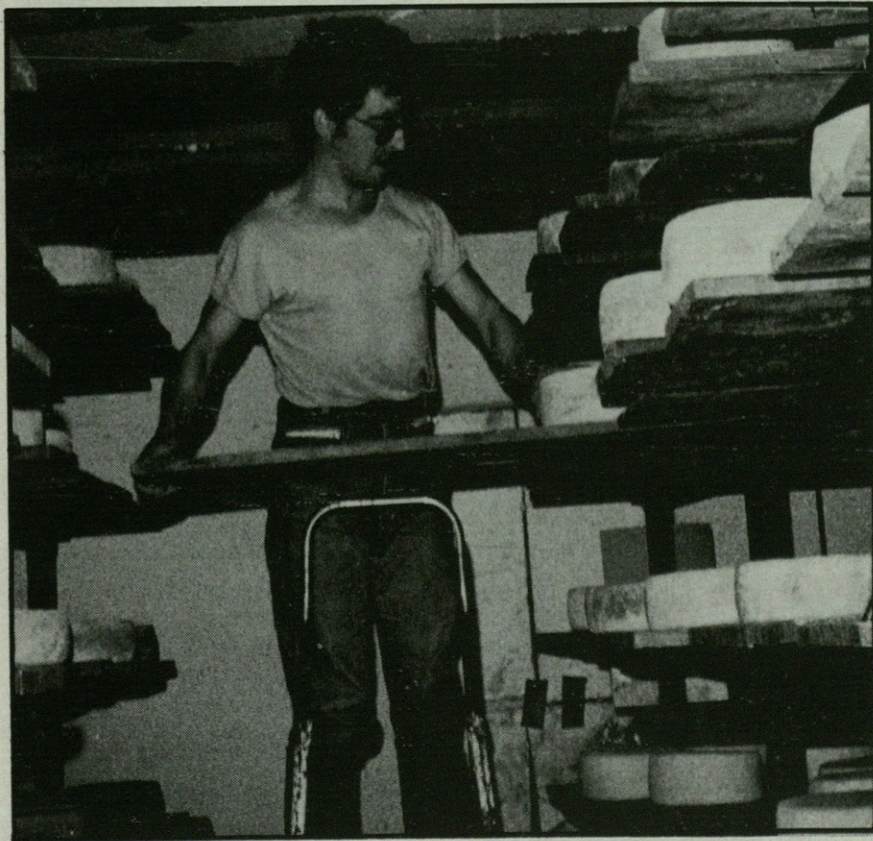

ADARRA JOTZEKO MAKINA

Esnea, Euskal Herriko urre xuria

«BERRIA KOOPERATIBA»: HEDATU NAHI ETA BEHAR

TXINABERRI

Ardi esne, urre xuri, inongo uholderik ez bada

81-eko udaberrian hautsi zen Roquefort etxearen nagusigo ezin hunkia, laborariek manifestatu zutelarik Larzabal-eko gasnategiaren aintzinean, esnea pagatua izan lekioten beste eskualdeetan ordaintzen zuen bezain beste eskatzen zutelarik; hots Aveyron aldean bezainbat. Erantzun bortitza bihurtu zien industrialak, bizpahiru egunez uzten zielarik artzain eta laborarien esnea bildu gaberik... ardi esnari mespretxu egiten zien garaia, noiznahi herri hau utziko zuelako mehatxuak zuzenduz.

Geroztik, eta ondorio zuzen zuzenik ikusiko ez balitz ere, arrakasta izugarria lortua du ardi esneak. Ikusi dira letxeriak etxek etxe ibiltzen esnearen eske. Urrea bailitz gutiziatzen dute zentralak edo behintzat zeingehiagoka zorrotzean dirudite. Ehuneko hamabostez ikusi da ardi esnearen prezioa igotzen azken urteotan, eta horrela jarraiki lezakeenik inork ez du serioski sinesten.

Euskal Herritik kanpoko esne kopuru gehiketarik ere zimur erazten ditu bertako ardi-hazleen kopetazalak. Aveyron eskualdean hain zuzen, ikaragarriki aurreratu bait da hango ardi hazkuntza modua, esnea bait dago milioi litroka soberakin, hango zentralak erdi prezioan eskuratzen dute. Oraikoz ez badira hainbeste menturatu hemengo zentralak esne merke horretaz jabetzera, hor dago zain arrisku gaitza. Diote baten batek ekarrerazi duela jadanik. Dudarik ez, uholde xuri merkeak gairatuko balu gure herrialdea, akabo litzatekeela gure urre xuria eta berarekin ardi hazkuntza gehiena. Akabo mendietako baserri asko!.

Berria gasna koperatibak begia erne atxikitzen die Aveyron-eko esne soberakinei... Bere laurhun eta piku partzuerrekin, denbora guti barne, nahi-

Roquefort gasna egiten zuen enpresa izan da Ipar Euskal Herriko ardi esne guziz gehienaren baliatzailea. Société des Caves delakoak ia monopolioa zeukan milaka artzainen mozkinetan. Bere gustora ordaintzen zuen esnea eta nahi zuenean ematen dirua...

Gauzak aldatzen hasi dira azken bolada honetan. Euskal Herriko ardi esne gehieneaz Roquefort moduko gasna egiten bazen, orain Pirineotako gasna egiten da gehienik hemengo gasnategietan: gasna borobil eta trinkoa, etxekoaren idurikoa.

Behi esnea baizik biltzen ez zuten zentrala batzu hasi dira emeki emeki ardi esnari interesatzen: hala nola Chaumes multinazional kumea edo ULPAC indartsua. Ez dute noski luketen indar guzua horretan jarri, eta guti edo aski konpondu dira bestearekin.

Laborariak ere lotu dira kooperatibak sortzen, berek transformatzeko esnea. Baziren epe laburrean bostpasei agertuak, Behe Nafarroan gehienbat.

ko luke bereganatu euskal herriko esne kopuruaren laurdena. Eskua zentral eta gasnategi haundiei ez uzteagatik, eta hemengo ontasuna euskaldunek berek balia dezaten.

Roquefort-ek eskua, kooperatiba ttikiak zaku!

Azken hamarkadan, Ipar Euskal Herriak ikusi ditu han hemenka gasnategi kooperatibak sortzen: «Sica Esnea» Lekuinen, «Baiguramendi» Irisarri-n, «Agian» Heleta-koa eta Baigorri-ko kooperatiba, baita ere Bellok-eko komentukoa. Zenbaitek behi eta ardi esneak baliatzen zituztela; batzuek ardi gasna besterik ez zutela egiten.

Behi eta ardien esne kopurua emendatuz zihoalarik, laborariak gero eta argiago ikusten zuten zentral pribatu bakan batzuen meneko gelditzea eta uztea ganadugintzaren geroa. Erran nahi da, duela oraino gutti ardi esnearen gehiena Euskal Herri haieran gaildi «Société des caves de Roquefort»-ek biltzen zuela, berak egiten ardi esne guziaren prezioa eta goiti behera guzia... horregatik ziren perretxikoak bezala agertu talde kooperatiba ttikiak, esnea gasnatzeko.

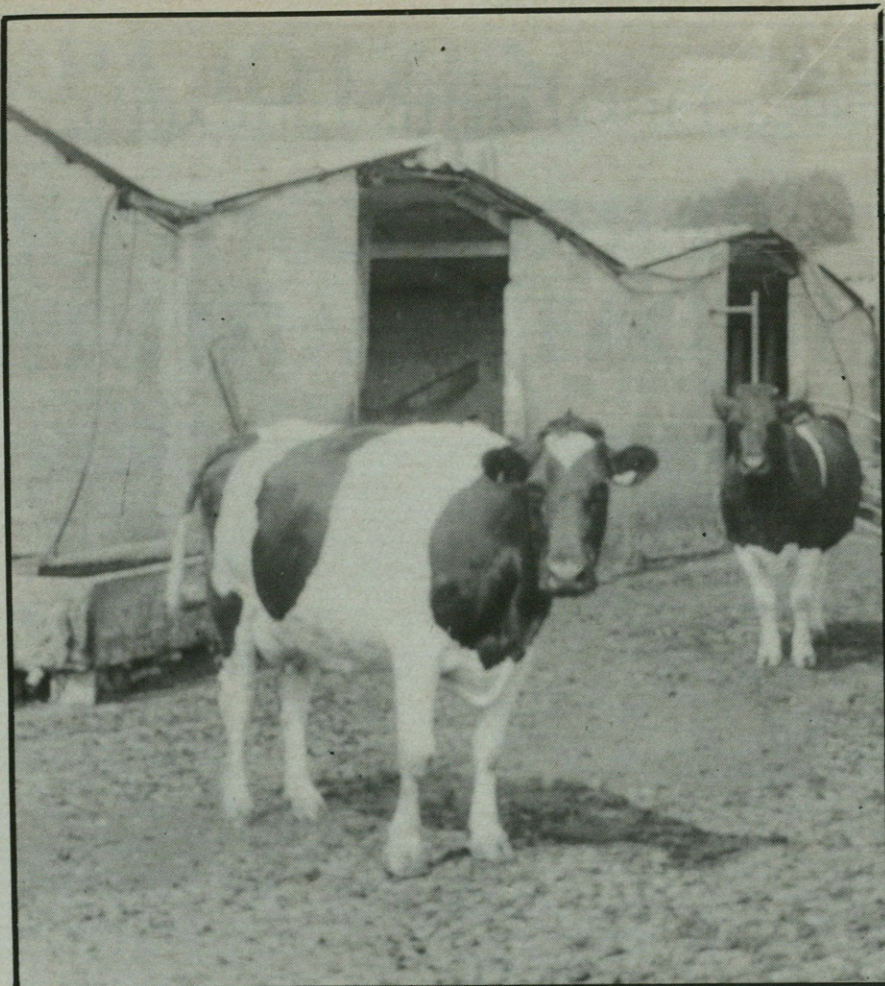
Roquefort-en itzalak estaltzen bazuen herrialde gehiena, gasnategi ttiki hauek zernahi lan omen zuten berena ezin eginez: gasnatzea garesti ateratzen eta komertzialpenak frakasu frango behartzen...

Zernahi izanik, ttiki izateak laguntzen bazuen koperatzaileen arteko giroa, eta molde horretan errexkiago atxiki bazekazaten eskutan beren laneko tresna, indar publikoek ordea lantegi handiagoak eskatzen zituzten laguntzarik emateko. Hainbat handi behar omen da entzuna izateko!.

Bestalde, eta hauek ere aipatzekoak dira, gasnagintzan ziharduten beren alde U.L.P. (Union Laitiere des Pyrénées) eta Garaziko Eihelarren pribatu ttiki bat.

Denak bat sineskor izateko «Berria» rekin

1981-ko primaderan elgarretaratu ziren Donapaleun lehen aldikotz kooperatiba ttiki horiek gehienak. Departamenduko jauneria guziarekin. Bilkura muntatua zen talde guziak elkarre batean biltzeko, gasnaren komertzialpena erreteko eta merkatu berriak zabaltzeko. Aukeratu zen koordinatzaile bat elkarte apailatzeko. Honek, ondoko hilabeteen bide egi-

nen zuen Ipar Euskal Herriko koperatiben arduradunak ikusi beharrez.

Horra nondik aterako zen koperatiba bakar baten egiteko asmoa, gasnatzeko eta gasna saltzeko. Eta horri buruz abiatuko dira lanean jo eta ke, «Sica Esnea» zaukatelarik sustatzaile.

Urte bereko larrazkenean bildu ziren Ortzaizen Sica Esnea-koak eta Baigorri-koak, koperatiba egitura bat ontzeko herrialdeka edo eskualdeka. Gasnagintza eta komertzialpena zentralizatuak izanik ere gune bakar batean, koperatzaileak eskualdeka bilduko ziren eta eskualdeen ordezkariak zituzten bidaliko biltzar nagusira.

Irisarri-n, Urriaren 10ean dira ofizialki elkartzen «Sica Esnea», Baigorri-koak eta Irisarri-koak. Geroxeago «Berria» izenarekin bataiatuko duten koperatiban. Lehen bi taldeek esne guzia «Berria»-ri ekartzea erabakitzen dute, Irisarrikoek aldiz jarraituko dute gasna berek egiten eta saltzerako baidi ez diote ekarriko «Berria» koei.

1981-eko Abenduan biltzen da Berria sortuko duen Biltzar nagusia. Laster hautatuko da tokia: Makea-ri ematen zaio preferentzia, Aiherra ere

aipu zelarik; iduriz gune erdikoia goa zelako eta dudagabe herriko etxeak baldintza hobeak eskaintzen zituzkeelako... Alabaina, herriko etxeak nondik nahi beregain hartzen zuen lurrraren ekartzea eta bastizaren egitea; ondotik koperatibari alokatzeko edo saltzeko.

Ohargarria gelditzen da Bellok-eko benediktanoen gasnategia eta Heleta-ko «Agian» ez direla Berria-ren proiektuan sartu...

Urre xuriaren ondotik kataska gorrian

Orotara 13 miliun libera berri gostatuko da «Berria». Gutti gora behera 260 milioi pezeta!.

Alta hastapenean zortzi milioi baidi ez zela gostako aipatu zen. Haundia beraz koxka. Berria-ko arduradunek diote diru laguntza asko eta askoz baliatzeko oportunitatea bazela eta ez zitekeela gauza erdizka egin. Funtsean hor sartu dirutzaren erdia gobernua- ren eta gainerako laguntza publikoei esker eskuratua izan da.

«Berria» 1983-ko urtarrilean hasi zen funtzionatzen. Ordurarte baldin baziren 350 partzuer, geroztik ba dira 450. Gehienbat ardi esnari esker. Hunek baitu azken urte hauetan hemen gaindi arrakastarik haundiena. Esaterako, diote Iholdiko Herrian bost letxero dabiltzala sasoinen ardi esne biltzen! Erran gabe doa urte xuriaren ondotik kataska gorria dela.

Makea. Hazparnetik hurbil, Lapurdin. Herri tiki bat. Dena aldapa eta bihurgune. Baserria.

Beste edozoin herrik bezala, ba dauzka eliza eta herriko etxea. Iparraldean oraikotz kasik inon ikusten ez dena, biak euskaltzaleak dauzka Makeak, apaiza eta auzapeza: Mixel Lekuona eta Jean Camblong.

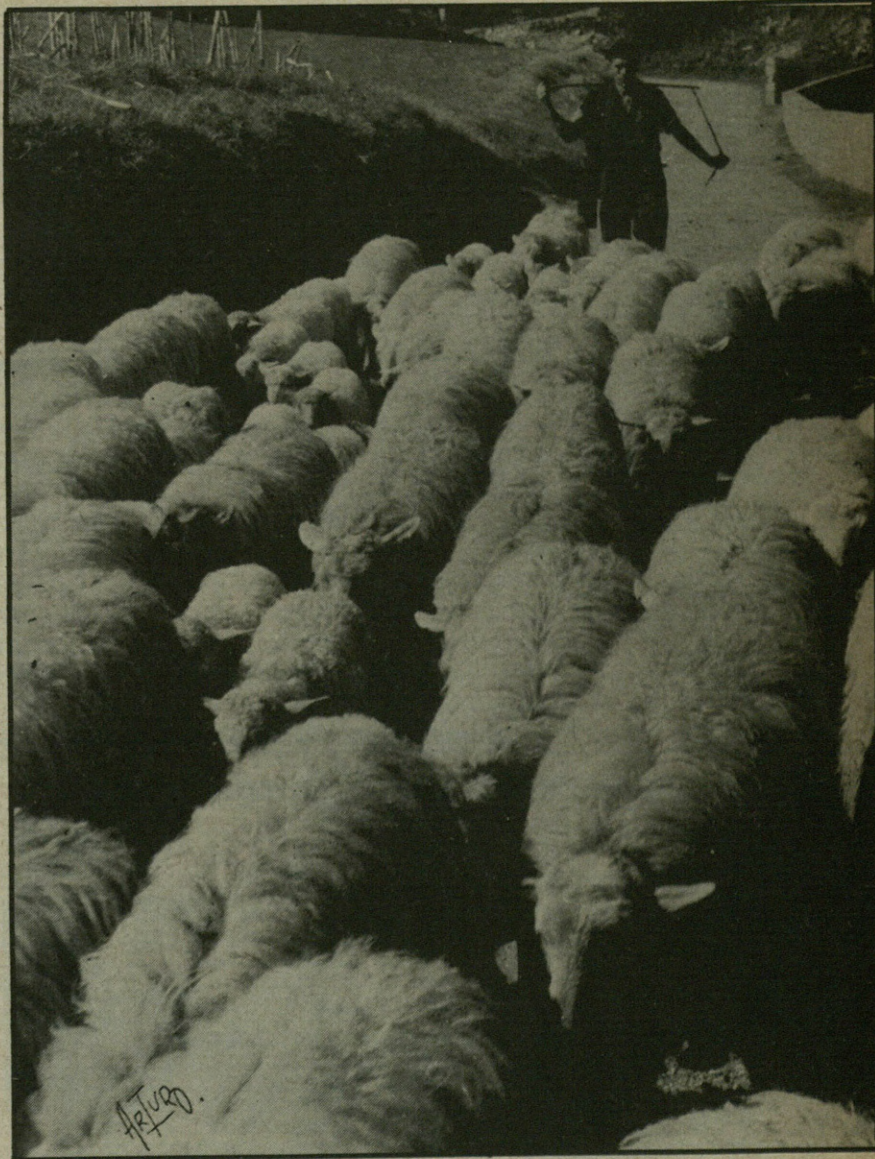
Joan den urtean, herriko punturik apalenean eraikia izan da gasnategi eder bat. «Berria». Behi eta ardi gasna egiteko.

«Berria» esnetegia kooperatiba da, eta herriko auzapezari eskaini edo erori zitzaion lehendakaritza. Jean Camblong-i. Eta, zuzendari alkian ezarri zuten xuberotar euskalzainaren anaia: Txomin Davant.

Behi esnea ere biltzen dute Berria-koek, gasnatzen duten baino askoz gehiago. Esnearen herena besterik ez duten berek baliatzen orainokoan, gainerakoa Chaumes gasnategiari saltzen baitie. Horrela zebilen aurretik «Sica Esnea», gehienbat gasnategia ttikiagi izatea gatik. Dirudi tratu hori laster uztekoa dutela, beraiek nahi bait lukete behi esne guzia baliatu, gasnatuz eta zernahi esneki eginez.

«Berria» gasnategia nahiko haundia pentsatu zuten. Egunero transformatzen ahalko lituzke 40.000 litro; behi edo ardi esne. Eta diote, aldakuntza guti eginez gero, transformatu litekeela 60.000 litrotaraino...

Hona hemen zenbat gasna egin izan den aurtan «Berrian» eta zenbat egin izan zen aintzineko sasoinen Lekuinako «Sica Esnean»:

Asmatua zuten hainera heldu izan dira Berria joan den urteko zat. «Saltzeak orobat emendatu dira 61.4 kooperatibaren lehen urtean. Sica Esnearen konduki konparatuz. Gehienik ardi gasnaren salketak dira goititu eta ez da zergatik harri gasna sorta horri buruz eman baitzaizkio publizidade indarrak....».

Ikusgarria hain segur saltze horien banaketa geografikoa:

– EUSKAL HERRIAN	
– ETA INGURUAN	%60
– PARISE ALDEAN	%15
– FRANTZIA HEGO	
– SORTALDEAN	%15
– BURDEOS ETA	
– LANDESETAN	%7
– FRANTZIA IPAR	
– SORTALDEAN	%3

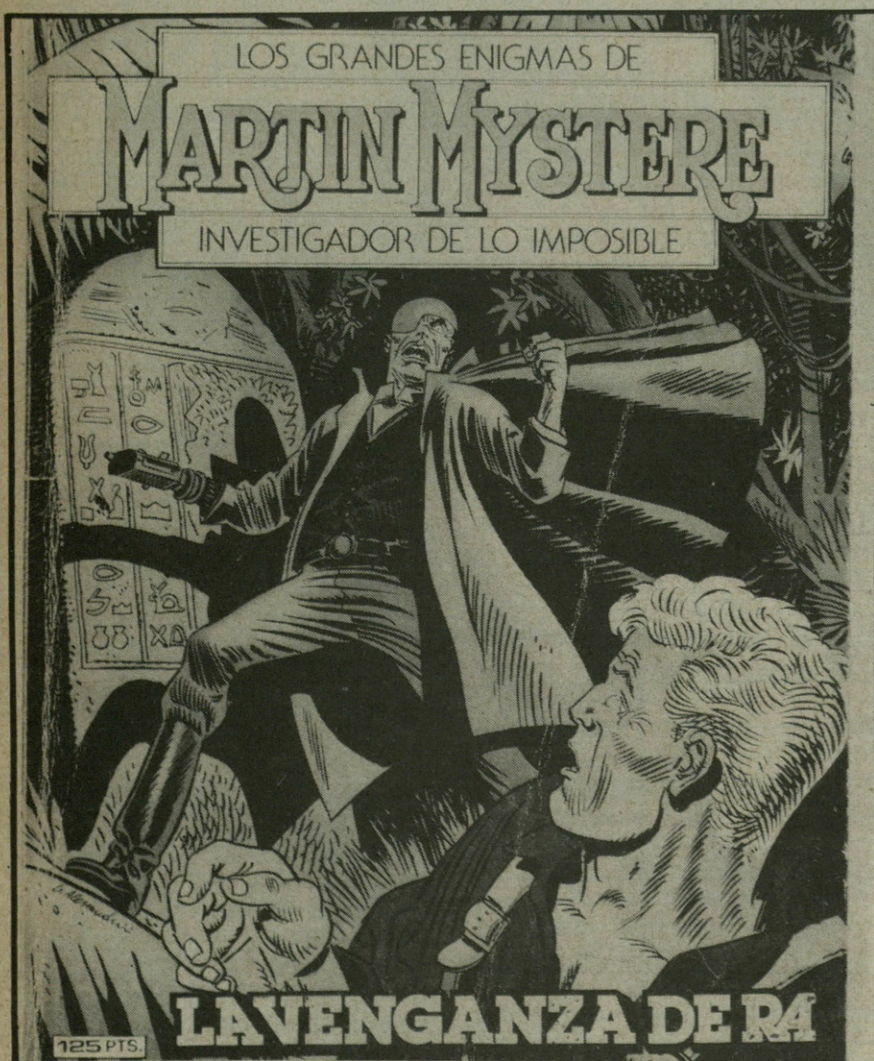
ZER GASNA	81/82	82/83	KOXKA
BEHI GASNA	60t	80t	%33'3
ARDI ETA BEHI ESNEAREKIN	53t	110t	%107'5
ARDI GASNA	140t	240t	%71'4

«Berria» kezkatu baldin badago beharko lukeen esne kopurua biltzeko ondoko hilabete eta urteetan, berak jarri dituen helburu goratietara heltzeko, ez da errana gehiagotze guzientzat salbidea errexi kausituko duela. Bertako gasna jaleen ahoak oraintxe laster haziak dirateke, eta merkatu berriak lortzeari beharko du hasi, nahitaez, non edo non...

Euskara indio hizkuntza?

KIKE AMONARRIZ

Asko eztabaidatu da historian zehar euskara zer den -hizkuntza den ala ez, kultur maila lor dezakeen ala ez...-. Gauza asko esan dira euskararen alde eta aurka, eta ia eskueran zeuden medio eta baliabide guztiak erabili dira bai baterako eta bai besterako. Eta jada, ezerk ez gintuela harrituko uste genuenean, gure harridura gaitasuna ere gailentzen duten gauzak ikus eta entzun ahal izan ditugu: Panamako egunkari hartako erreportaia, PSOE inguruko zenbait jenderen deklarapenak, e.a.

Gutxi gora behera hortik jarraituko zutela uste al zenuten?... Bada, ez. Gai diezina ere gaitzeko gai direla frogatu nahiean bezala hona hemen zer kaleratu diguten oraingo honetan gure «laguniek». Ertamerikako indioak euskaraz hitzegiten!

Bai, bai, ez horrelako aurpegirik jarri, egia da eta. Nonbait, euskararen 8. euskalkia aurkitu dute: ertamerikera. Begira zer kontatzen diguten: menturazale amerikar bat, munduko misterioak argitu nahiean edo, mayatarren inperioaren sorrera argitu nahi du eta ameriketara doa. Han, bere ikerketetan ari dela arazo batzu ditu bertako indioekin, eta hemen dago koxka! Indio horiek euskaraz egiten dute!.

Grazia ez balu egingo, negar egitekoa litzateke. Nola ikusten gaituzten jakiteko oso seinale berezia. Azter dezagun piskat zer filosofia dagoen guzti honen oinarrian:

Indioak beraiek bakarrik dakiten hizkuntz batetan mintzatzen dira, besteekin komunikatu ahal izateko bitarteko bat behar dutelarik (gaurko egunean bitarteko funtzio hau pertsonen bidez betetzen ez bada ere aldameneko hizkuntzen bidez betetzen da, pertsona desagertu da baina ez funtzioa).

Indioek (euskaldunek) hitzegiten duten hizkuntza «exotikoa» da, ez du komunikaziorako balio baina gauza «bitxi» bezala erakuts daiteke. Hizkuntz horrekin topatzeko bidai bat

egin behar da, leku zibilizatueta ezin bait daiteke aurkitu (non aurki daiteke euskara Madrilan edo Parisen?).

Euskara gainera ez da hizkuntza «dialekto indigena» baizik (bai jaun-andreok, hau 1982. urtean idatzitakoa da!). Hizkuntz hori hitzegiten dutenak, noski, salbaiak, inzibilizatuak, gaiztoak eta beldurgarriak dira (ez al duzue horrelakorik inoiz irakurri El Pais, Diario 16 edo antzeko akolitoetan?).

Ez dut komentario gehiago egin na-

hi, baina hau gure herriaren aurkako birao bat ez baldin bada, esan diezagutela zer den. Ez gaitezen engaina, gutaz farre egiten ari dira! Eta gainera gutaz farre egiteko, gu baino zapalduagoa dagoen herri bat erabiltzeari zinismoa derizkiot.

Hala ere, norbaitek «perla» honen berri izan nahi balu, hemen datuak: «Los grandes enigmas de Martin Mystere»: «La venganza de Ra» Ed. Zinco Sa, C. Aragon 264, 5 Barcelona - 7.

ERREDAZIOAREN

OHARRA

Kike adiskideak bere artikulua igorri zigun garai beretsuan hartua genuen Iparraldean argitaratzen duten «Ateka» hilabetekari gaztearen bigarren zenbakia. Eta gauza bitxia: liburu beraren aipamena.

Izan ere, eta gero jakin dugu, orijinala frantsesezkoa da, eta Barcelonan argitaratu dena itzulpena da. «Martin Mystere» horren bi bertsioetan ordea indioek berdin-berdin egiten dute euskaraz. Nor ote da idazlea?

«Ateka» horretan ematen zaigu liburuxkaren zuzendariaren helbidea. Claude Vistel Ombrax. Editions Lug. 6, rue Emile Zola. 69002 LYON. Liburugileari zorion beroak emanaz norbait idaztera animatuko balitz, bada ezpada ere.

EUSKARA BELIZEKO INDIOEN HIZKUNTZA
ALA HERRI BASEN HIZKUNTZA?
ZUEN IRITZIAK BIDAL ITZAIOZUE
Ombrax LIBURUTTOAREN ZUZENDARIARI:

CLAUDE VISTEL OMBRAX
EDITIONS LUG
6, rue Emile Zola
69002 LYON

MARTIN MYSTERE

DETECTIVE DE L'IMPOSSIBLE

la vengeance de RA 2^e EPISODE

BELIZE, AUX CONFINES DU MEXIQUE ET DU GUATEMALA, EXHONORAS BRITANNIQUES SOUS UN STATUT SPECIAL JUSQU'AU 31 DECEMBRE 1980. CHIFFRE ENHONOR 180 000 HABITANTS TANT EN DRE CIBLE, QUE D'UNE D'ENHON.

ARGIAREN HARPIDEDUN IZAN NAHI DUT

IZEN DEITURAK

Helbidea

Herria

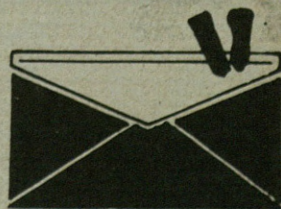
Probintzia

Banku edo Aurrezki Kutxa

Sukurtsala

Zenbakia

SINADURA

ARGIA astekaria
Ramonenea etxea, behea.
Virgen del Carmen, z/g

Donostia (12)
T. 28 33 99

HURRENGOA

ARGIA 1000

Ez al diozu begiratu aste honetako azalarik? 999. zenbakira iritsi garela!

Nork esan, ezta?, orain dela bi-hiru urte, lortuko genuenik...

Harapatu dugu, bai, 1.000garren zenbakia. Guztion laguntza izan da beharrezkoa,
hemendik tira eta hortik bultza.

Elkari zorionak emateko haina meritu egin dugu. Behar denean laguntza eskatzen eta
egoki denean kritikatzeko jakitea bezala, egun gozoetan elkarrekin poztea ere legezkoa
da eta.

Esker mila guztioi eta... sorpresa txiki bat

1.000garren ARGIA n.

KOXKA

Zortzi orrialdetako aldizkari txiki bat ARGIA barruan,

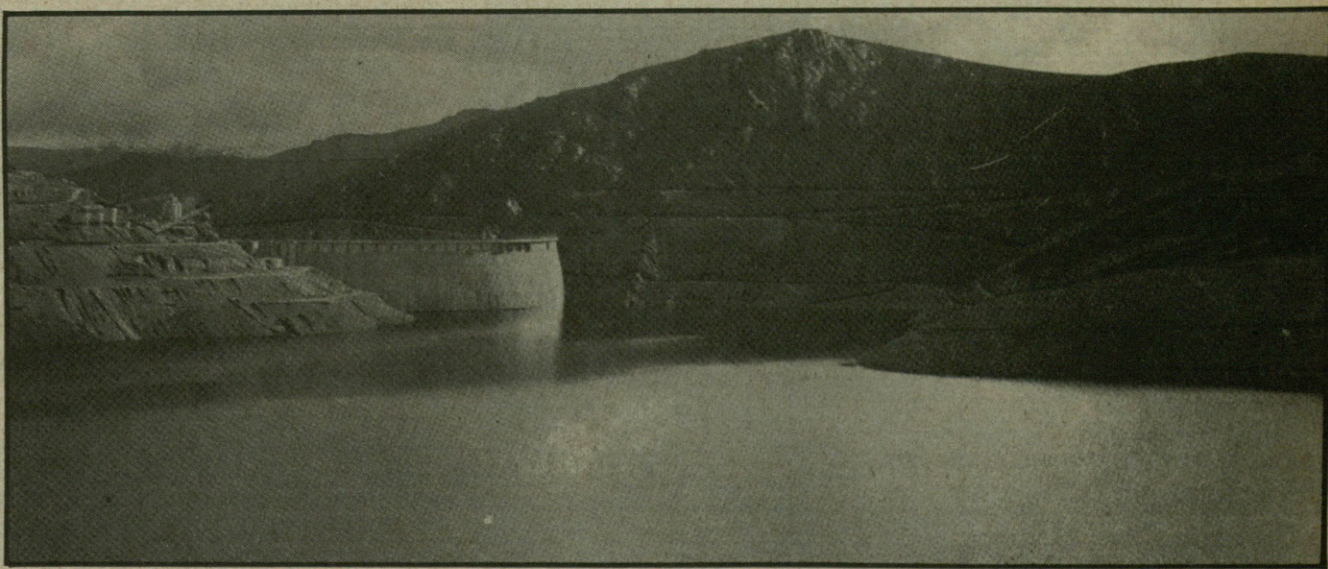
oraingoz hamabostero. Gustatuko zaizue.

Hain egoskorak izatearen poderioz aurreraka ari gara

euskaldunok. Lanak ez bait gaitu beldurtzen.

HOR DAGO KOXKA!

NOLAKO URAK DITUGU?

Orain arte oso gutxi kezkatu gara uraz. Udaleko ur-sarekoak izanez gero, bermatuak edo garantizatuak ziruditen, baina 1.979az geroztik bertako jende apur bat udal-lanetan profesio-nalki hasiz geroztik, garbi ikusten da hori ez dela hain ziurra eta adibiderik garrantzitsuena eta eskandalagarriena Donostian gertatu eta egunkarietan agertu dena bada ere, adibide bat baino ez da, zenbait lekutan iturrietara zer ur-mota heltzen den jakiteko.

Bere sorreraren arabera, hiru mota-tako ura har daiteke gure ingurunean: a.— **Lurpeko iturburuetakako urak.** Denetan garbienak dira eta agian zenbaitzu zuzenean edan daitezke, baina zenbait elementuren nahasketa ere jas- san dezakete inguru eta giroaren ara- bera (metalen konposatuak, etab.) de- la aldizka edo dela iraunkorki. Or- duan, analisiak egitea eskatzen dute gutxienez ere eta agian tratatzea.

Gure artean eta kontsumo-kaudalei begiraturik, gutxienak dira mota ho- netako urak. Duela 50 urte edo gehia- go, ia herri guztietakoak honelatsu zi- ren, baina gaur behar diren kopu-

ruentzat ez dira nahikoa eta beste bide batzutara jo behar izan da ur-bila.

b.— **Errekaxoko urak.** Hau izan da hemen duela zenbait urtez geroztik, teknikoek eta politikoez ere, bide errazenetik jorik, neurri ertainetako herrietarako erabilitako «soluzioa». Urik zikinenak dira eta ingurunearen arabera, edozer kutsagai aurki daiteke beroriengan. Euriteetan zeharo arret- zen dira eta bazterretako zikinkeria guztiak garraiatzen dituzte, iturrietan «txokolate merkearen» itxura hartu- rik. Ur hauek ez lirateke iturrietaratu behar tratamendurik gabe.

c.— **Urtegietakako urak.** Berez aurre- koen kidekoak badira ere, urtegi- tan zikin eta zabor-mota batzu hondoratu egiten zaizkie eta beti ere garbixe- a- goak heltzen dira. Halere ordea, aza- lera handia dutenez, kutsaketa han- dien arriskua dute eta edozein mod- u- tan ere tratatu beharra dago iturritatu aurretik. Soluzio-modu hau, hiri han- di edo herri-sail handientzat erabili da (Gasteiz, Bilbo Handia, Donostialdea, etab.).

«Herri txiki
gehienetan errekatxo
eta lurpeko urak
hartzten dira inolako
tratamendurik gabe»

Hau ikusirik eta Nafarroa nahiz Iparraldeko berririk ez dakidan arren, hiru probintzia hauetakoa zertxobait bederen jakinik, ager dezadan egoera gaingiroki bederen.

1.— **Hirigune handiak.** Gasteizek ur- giko ura du eta tratamendu-ist- zioak ere baditu (ozonozkoa, g- garestiena eta onentzat emana). 1. **Handiak** (Bilbo, Barakaldo, Ses- ao, Etxebarri, Portugalete, Santurtzi, Erandio, etab.) ia 1.000.000 biztanle-

rentzat urtegietako urak ditu eta tratamendu-instalazioak ere bai (azkeanean kloraziodunak). Uholdeetan adibidez, energia elektriko faltaz geratu zen Xaugailu-Planta baina konponketak egin ondoren berriro martxan jarri zenean, bermetasun osoko ura eskaini zuen berehala eskualde osorako.

«Instalazio nagusi batzutan izan ezik, oraindik ez da lortu aurreko udal-errejimenak utzitako hutsuneak gainditzea»

Donostialdeak ere (Donostia, Hernani, Pasaia, Errenderia, etab.) eta bestelakorik izan arren, bereziki urtegi-ko urak ditu (Añarbekoak) eta ageri denez, Tratamendu-instalaziorik ez du (klorazioa besterik).

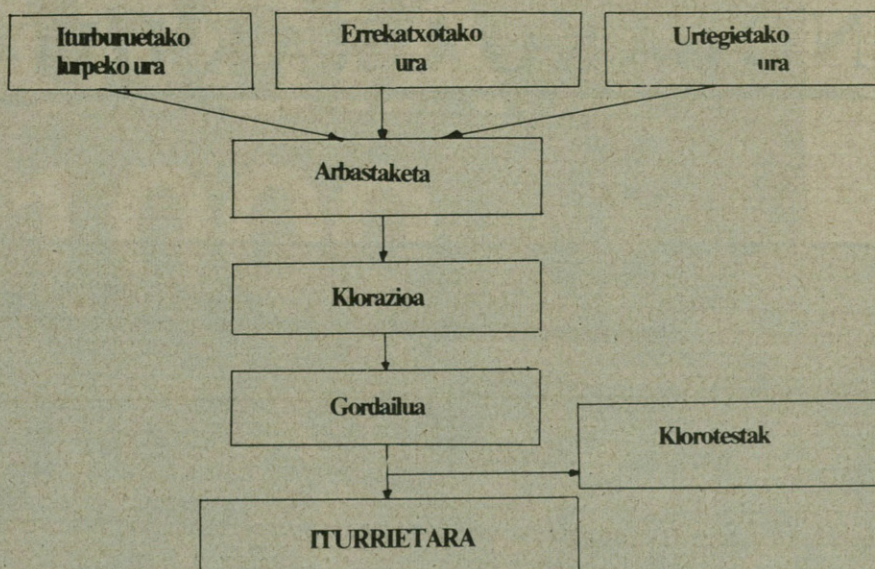
2.— **Beste zenbait eskualdetan ere** (Deba Garaia, Urola Garaia eta.) urtegiak eginak edo eginbidean daude. Batzutan agian xahuketa-instalazioak ere aldi berean edo inguruan bederen instalatu dira, baina beste batzutan ez dira egin hasierako proiektuarekin eta agian geroago ere ez.

«Sanitate arduradunek kloro-kontrola besterik ez dute jaso ohi»

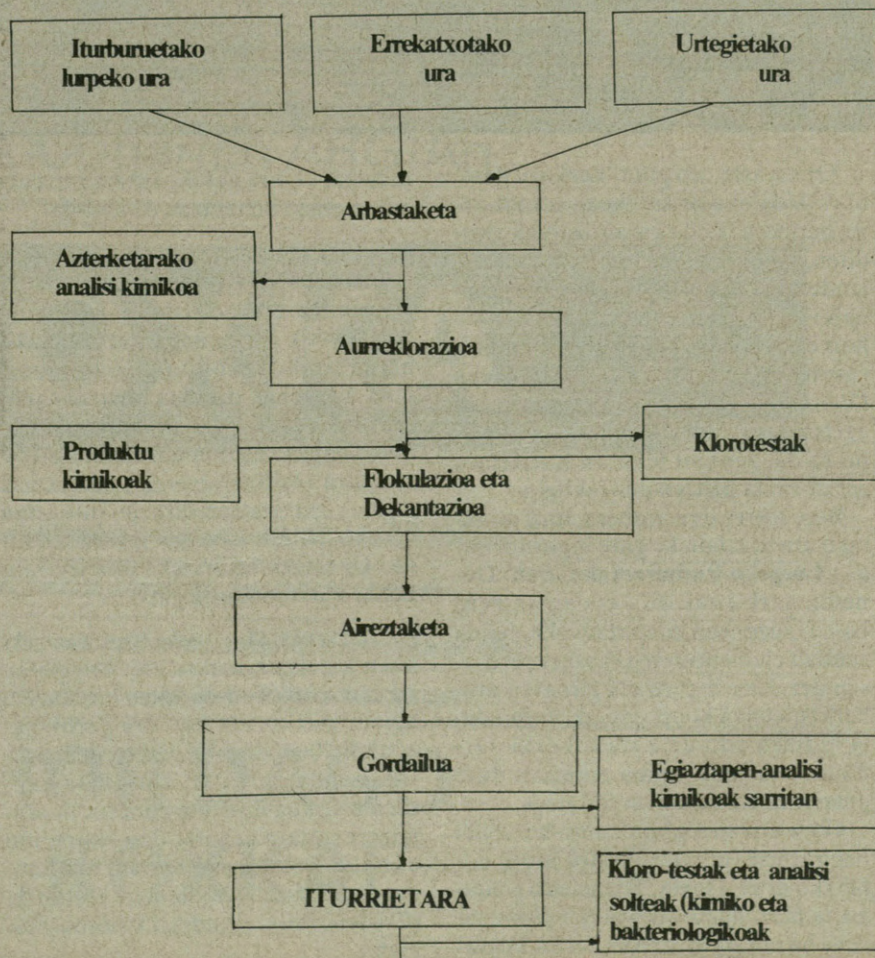
3.— **Beste eskualde batzutan berriz** (Goierrri, etab.) oraindik ere eztabaidatan aurkitzen bide dira urtegi-proiektuak edo gehienaz ere proiektu-mailan (ur falta izan arren) eta agian xahuketa-instalazioak ez dira gehiegi aipatzen. Orain arte eman zaizkien soluzio guztiak, errekatxoko urenak izan dira eta tratamendu-instalaziorik ez da planteiatu goiko teknikoen eraginaren bidez, udalen batzuk beren gisa zerbait jarri badute ere.

4.— **Herri txiki gehienak berriz** iturburu-
rueko lurpeko urak nahiz errekat-
xoetakoak dituzte eta horien trata-
mendurik ez da planteiatu udalaren
beraren eragin hutsez ez izanean, be-

«Prozedura luzea behar du urak lohi eta mikrobiotaz garbitzeko»

Gutxieneko bermetasunik izateko ordea, beste hau egin behar litzateke:

raz gehienek datorren eran kontsumitzen dute ura, kloroa nahastu ondoren.

Gaurregun tratamendu-instalaziorik ez den ur-instalazioetan, honako eskema honen erara funtzionatzen dute (jatorria hiruretako bat edo bitakoa izanik):

Tratamendu honetan, zaborrik arruntenak kentzeko arbastaketa egin ondoren, aurreklorazioa dator. Hor kloro apur bat disolbaturik, mikro-bioak akabatzea lortzen da. Ondorengo flokulazioarekin berriz, urari zenbait konposatu kimiko nahastu (berak zer dakarren analizatu ondoren) dakarren lohia eta beste gainerako hondarrekin flokuloak egin eta dekantazioan lodiena hondoratu egiten da. Honen ondoren ura garbiagoa gelditzen da itxurari dagokionez ere eta aire libretan jauzika pasatzen da zenbait gas irten dakion. Ondoren haretako iragazketa dator (garrantzitsuenak) eta hemen berezten dira zikinkeriarik gehienak, lehen akabatutako bakterien eta metalen konposaturik finenak ere hareak berezten dituelarik. Ura jadanik garbiturik dago eta azken klorazioan (fluorurazioa edo ozonazioa ere izan daitezke) kloro-hondar jakin bat bermatzeko hainbat ematen zaio (0'4-0'6 parte milioiko).

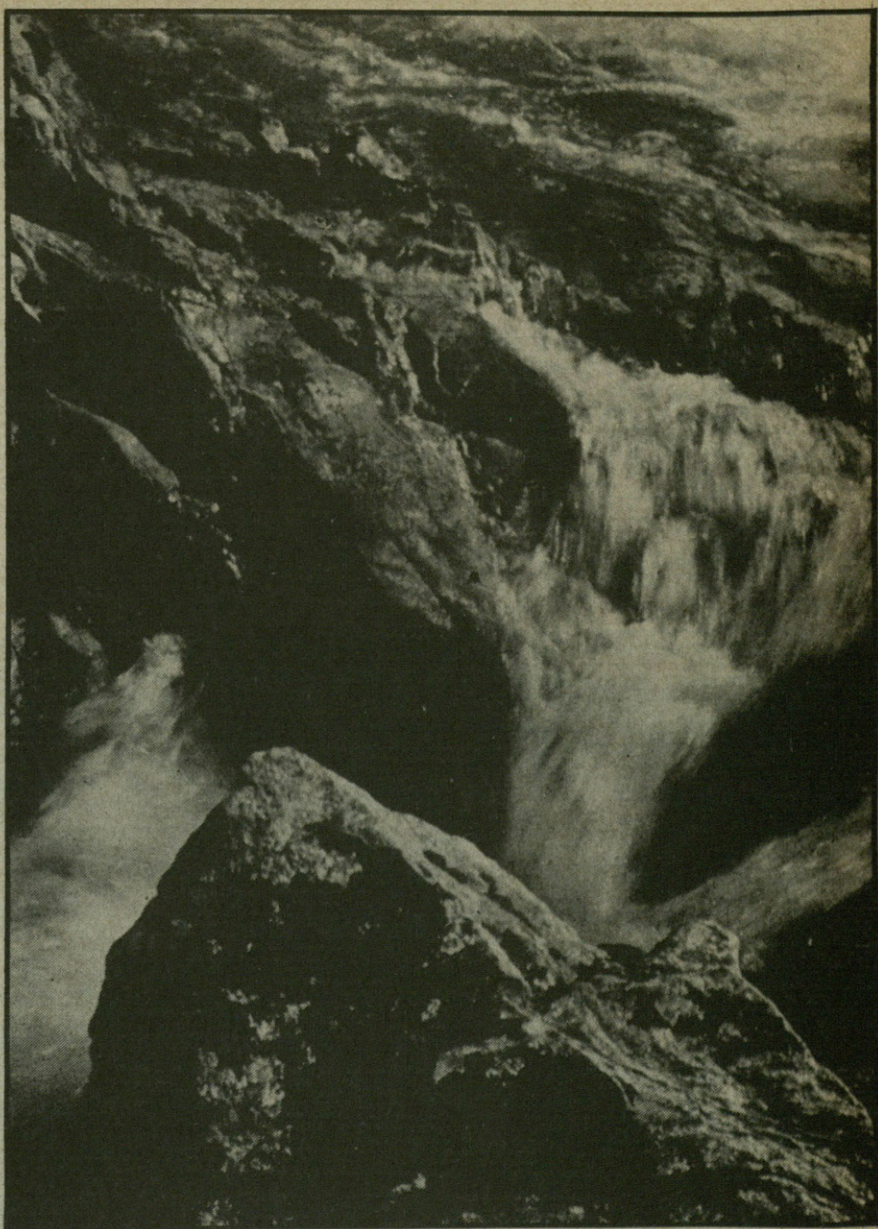
Horrela trataturik irtetzen den ura, zeharo garbia da eta kloro-hondarra duen arren, gustoa ez zaio deusik ere nabaitzen. Bestalde kloro-hondar horrek, tutuerietan legokeen edozein mikrobio-sail akabatzeko bermetasuna eskaintzen du.

Zer esanik ez noski, flokulazioa egiterakoan urak zer hondar-mota dakarren, halako errektiboak erabili behar direla. Lohia ekarri edo metalen konposatuak ekarri (burdina, manganesoa, etab. Donostian berriki bezala) errektibo desberdinak erabili behar dira noski eta metal pisuen konposatuak bereztea beti ere zailagoa gertatzen den arren, prozesuaren barnean lor daitekeena da eta gaurregun egin daiteke.

Hauek horrela izanik, konparatu besterik ez dago gure herri askotan erabiltzen den klorazio hutsaren sistema (eta askotan hori ere gaizki tresnak, kloragailuak, matxuratzen direnean udal eta amankomunitate batzutan ordezkorik ez dutelako) eta berez erabili behar litzatekeen xahuketa-sistema.

Sanitate-edo Osasun-arduradunek, kloro-kontrola besterik ez dute jaso ohi. Oso noizpehinka egiten dute analisi bakteriologiko edo kimikoren bat (urtean hiru edo lau gehienera ere).

**«Hiru motatako ura
har daiteke gure
ingurunean»**

Herri arruntetan ez dago laborategirik eta dena hiriburura igortzen da.

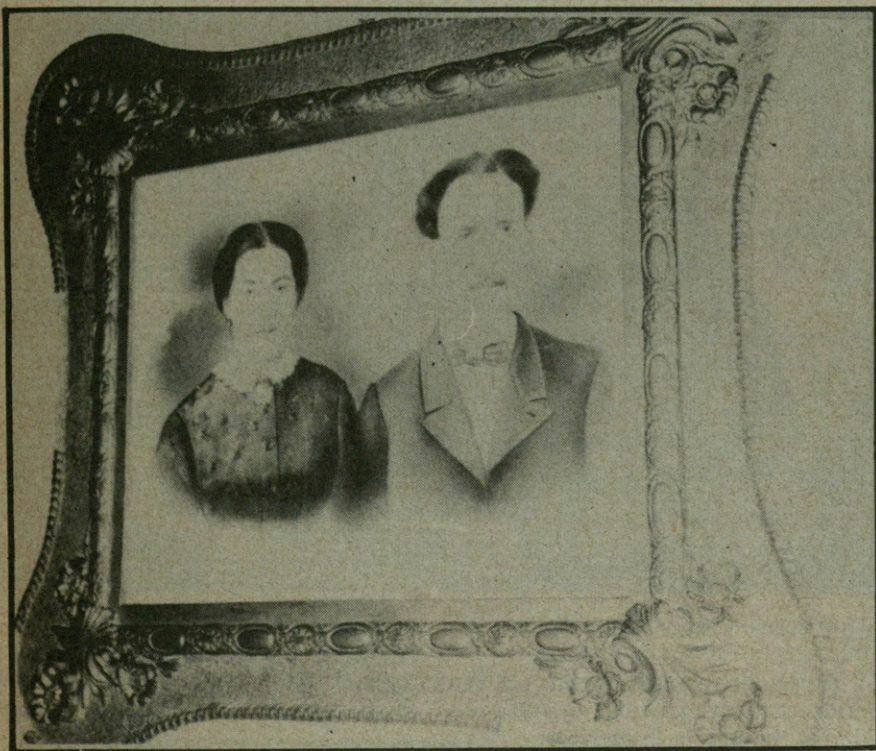
Hau neurri handi batetan 1.979ra arteko udal-erregimenak utzitako ondareetako bat da, baina 4 urte igaro arren oraindik ere udalarekin administrazio-harremanak behar dituzten erakundeetako aparailuak berdintsu jarraitzen du neurri zabal batetan berderen eta instalazio nagusi batzuetan izan ezik (Gasteiz, Bilbo, etab.) oraindik ez da lortu hutsune hauek gainditzeko.

Baina Administrazio Publikoko karguetan sartuek erantzukizuna harturik badute ere, Osasun edo Sanitate eta Injinerutzako Teknikoek ez dute agian gutxiago, edozein urtegi edo ur-hartzeren proiektua egitean edo lehengo hobekuntzak prestatzean ez bait dute ezinbestekotzat jotzen xahuketa-instalazioa eta ur-kalitate ona

lortuko bada, ezinbestekoa da ura tratatzea, nahiz egunero eta maiztasun jakinez egin behar diren kontrol-analisiak egitea.

Azken hitz bezala eta lehen aipatutako salbuespen-kausetan izan ezik (Bilbo Handia, Gasteiz...) pertsona berehala ez hiltzeko hainbat tratatutako ura heltzen da gure iturri gehienetara eta agian bakteriek akabatzen ez bagaituzte ere, jaten ditugun zopa, heltzeko etabarren bidez (euskaldunok zoritxarrez ur gutxiegi edaten dugu oro har bestela) gorputzeko iragazkiak (giltzurrun, behazun eta gainerakoak) harez, harriz edo metalkiz betetzen joateko bidean gaude urteak pasa hala.

MURUMENDI

Txokolate fabrika egin zuten Lazkanotarrak. XIX. mendea zen orduan.

Etxean sartu eta indar gutxiko argiak ematen duen argitasun iluna. Harrizko lurra. Kutxa handia eta tresneria zaharra adornutzat. Ezkerretara sukaldea. Eskubitara egongela. Aurrean eskailerak gora.

Gu sartu eta berehala hiru buru agertu dira ezkerreko atetik. Hiru emakume heldu guri begira. Arribako gure laguna ikusitakoan. «Ah, creíamos que alguien se había confundido de puerta». Ez dute euskaraz egiten.

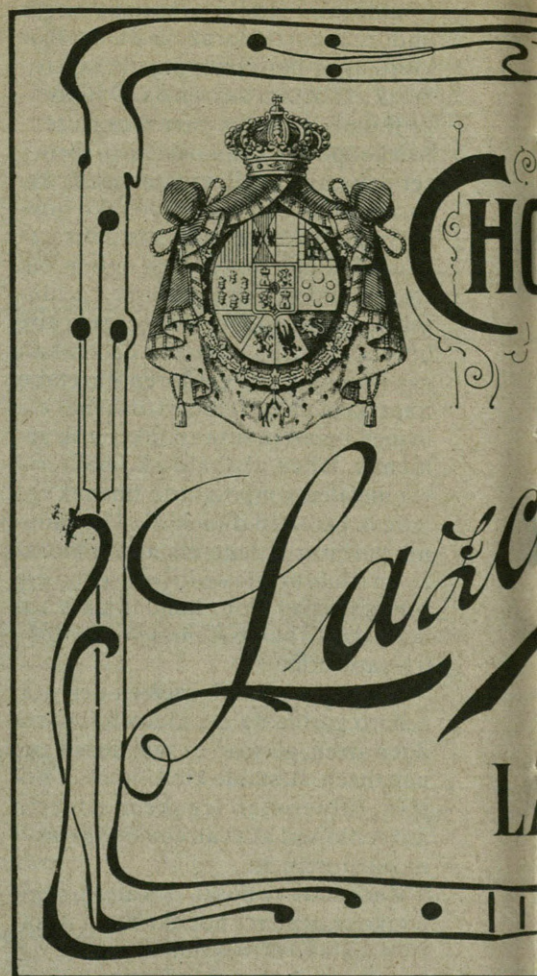
Gure lagunak esplikatu die zer egin nahi genuen eta segituan prestatu zaizkigu. «Ah, bai». Eskubiko atea

ireki eta salara pasatzeko. Hantxe egingo dugula. Eseri gara eta despeditu egiten zaigu gure bitarteko laguna. Lan egin behar duela berak. Gero bere etxetik pasatzeko. «Gosalduko dugu elkarrekin».

Auzoko andreak ere alde egin digu. Bi aizpak eta hirurok geratu gara bakarrik hizketaren bidez gogoetei tiratzeko.

Txokolate fabrika Aralar azpian

Maria Salome izena du bata. Jua-

Txokolate kaja baten tapa. Historia honen lekuko bakarra.

Aralarpean

TXOKO KOLOREKO

Batzutan ez dakizu seguru nora norekin egin dezakezun topo. Auzo abiatzerakoan gauza bat daukazu gure ez zara oroitzen nork. Ba omen diru egiten zutenak. Edo txokolate fabrika omen dira eta zerbait polita atera lei.

Iruñeako bidean Nafarroan sartu. Arribara heldu gara. Hor omen dago gaitunea. Gizon fina. Jatorra. Egiten bizi dena. Etxea ere berak egiten.

Motorra hartu du berak eta Betetarran, automobila eta motorra u. Lazkanotarren etxea.

CHOCOLATE

Lazcano

15 Cent^s

LA CAJITA

bakarrerenetako bat.

regurako

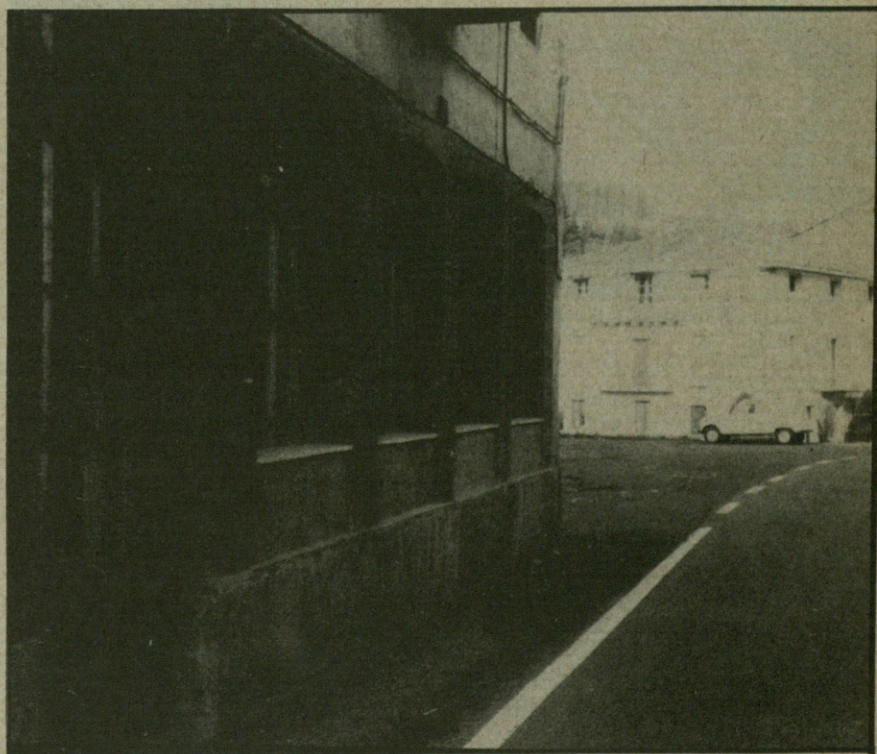
CHOCOLATE

EGUNAK

ora ailegatuko zaren. Ez eta ere
ust mobila hartu eta Donostiatik
u gogoan, behin norbaitek esana,
dria Betelun bi aizpa txokolatea
abrika bat zeukatenak. Zaharrak
leikela agian.

artu eta Araxes ibaitxoari jarraiki
dago txokolaterengana eramango
egur zaharrekin mueble berriak
egin du.

Beteluraino zuzendu gaitu. Han,
a utzi eta karreteraren eskubitan

Beteluko sarreran eskubitan Iruñeara goazela. Hau zen txokolate fabrika. Gaur taberna

nita besteak. Hitztuna bezain bizia ba-
ta. Isila bestea. Karreterara ematen du
salako leihoak. Automobilaren zarak
estaltzen du noizean behin Maria Sa-
lomenen boza.

«Aldameneko etxea geurea zen.
Orain taberna dena. Lehen fabrika.
Oso osorik. Oraindik ere badaukagu
orduko zenbait kaja gorderik. Txoko-
latina kajak. «Chocolates Lazcano»,
15 xentimotan».

Aspaldiko gauza batetaz ari dira.
Txikitan ezagututako gauza batetaz.
Beraiek ziren eta orain jada ez diren
gauza batetaz. Beraiek zeukaten eta

galdu zuten gauza batetaz. Fabrika
noizkoa zen galdetu eta:

«Oiii... urteak... Jesus!! Jakin eza-
zu!!! Aittonak ere otxozientos garai
haletatik bazeukan eta...»

Gabonetan Donostiara etorri behar
dutela eta beren aizpa zaharrenak ja-
kingo duela. «Hura akordatuko da.
Paperetan begiratu eta abisatuko di-
zugu». Honek ordea, kalean behar ga-
bonetarako. Nori axola zaio gainera,
gabon garaian bereziki, oroitzapenak
ganduaren barrena agertzen zaizki-
gun egunotan, nori axola zaio bada
fetxa zehatz bat jakitea?

Kanela eta almendrak txikitzeko harria. Honen gainean jarri, eta rodilo batekin xehe xehe egin arte.

Gauza da orain dela bi mende txokolate fabrika bat jarri zutela Betelun. Norbaitek nonbaiten ikusita egokia ikusi zuela txokolatea esplotatzea.

«Aurrena zen «Chocolates Aralar». Gero izena aldatu zioten, ez dakit nik seguru zergatik. Ah, bai, zera, Aralar izeneko beste fabrikaren bat ere ba omen zegoen eta, badakizu, diputazioa edo ez dakit nor erditik sartu zen eta izena aldatu behar.

Gero jarri zioten «Chocolates Oñazcal». Lazcano gara gu... bada aldrebes. Eta azkenean «Chocolates Lazcano».

Pozik gogoratzen dute beren arbasoek egindakoa. «Garai hobeak ziren haiek». Hori da beren begiek esaten dutena. Eta oso urrutira begiratzen dute fabrika noiz itxi zuten galdera aditutakoan.

«Urteak... Jesus! Hirurogeita hamar urte beteak ditut neronek jada... Bada pentsa. Umeak ginen gu orduan. Orain dela denbora asko. Hirurogei urte bai. Ze... zenbat urte dauzka orain atera den 'neskak' (Aizpak erantzuten dio berrogeita hamarretik gora dauzkala). Beraz... pentsa, horren izeba batek erosi zuen etxea taberna jartzeko... Pentsa zenbat urte diren fabrika itxi

zela! Hirurogei ta piko bai. Urte asko.

Ondo zihoan... baina gauzak gaizki jartzen direnean... Eskailerak bai igotzeko eta bai jeisteko daude. Hori bai dela egia».

Orduko txokolate fabrika bakarra

Aditu egiten dugu guk umekoxkoren antzera amonaren ondoan. Aditu esaten dutena. Beraientzat hala da. Guk ez dugu ezagutu. Izango da Bete-lun ezagutu zuenik eta beste zerbait esango lukeenik. Seguru gaude. Guri ordea hauei entzundako hitza baino ez zaigu geratzen.

«Hau zen lurralde hauetako txokolate fabrika bakarra. Besterik ez zegoen inguru hauetan».

Panplonan besteren bat ba omen zen. Guk jakin dugunez Elizondon ere bazen eta bada oraindik txokolategilerik lehengo lege zaharrera.

Orduan ere ez zen dena ona izango. Baina denborak ere txokolate kolorea hartzen du oroitzapenetan. Halaz ere akordatzen dira.

«Baai, baai. Orduan naturalagoa zen dena. Oso naturala zen. Akordatzen naiz kakaoa nola makina batetik

barrena pasatzen zen. Dena txikitzen zuen txiki txiki eginda. Horrelako zilindro batzuk... Mezkladora gero, bai, horrela deitzen zioten, oroitzen naiz. Bi pieza handi, bi errueda handi. Gero bazegoen beste makina bat ere, makina handi bat. Horrela, han barruan denak bueltak ematen zituelarik... Gure aitari behatz bat harrapatu zion. Han botatzen zuten azukrea, eta kanela eta gauza guzti horiek. Atera egiten zen gero. Pisatu. Eta burnizko molde batzutan tabletak egiten ziren».

Pena dela baina ez zaiela txokolate tableta bat ere gelditzen iraganaren lekuko. Kajatxoren bat hutsik. «Egon piskat. Ekarriko dizut bat».

Eta egia da. Chocolates Lazcano. 15 cts. la cajita.

Txokolatea, bonboiak eta bolauak

Piskana piskana ikusten ari gara nola egiten zuten. Ikusten beren hitzen barrena.

«Pisatu ondoren frigorifiko, bueno, bodega batera eramaten ziren tabletak hoztutzeko. Bai, bodega bat geneukan horretarako. Han sartu eta han hoztutzen zen txokolatea. Gero papera jarri eta bildu egiten ziren».

Gauza gehiago ere egiten zen fabrika hartan txokolateaz aparte. Bonboiak esatebaterako.

«Bonboiak, kremazkoak eta txokolatezkoak. Crema egiten zen ontzi berezi batzutan. Crema rosa franbuesazkoa zenean... Kolore askotako kremak; segun eta zer fruta klasekoa zen. Hori ontzitan egina zegoenean txokolatea prestatzen zen eta gainetik botatzen zitzairen. Txokolatezko bañu bat fruitazko kremaren gainetik. Lehortu, hoztu eta bildu egiten zen gero. Eskuz dena».

Bolauak ere bai. Azukrezko elur malutak. Txokolate beroarekin batera uretan sartu eta ur-gozoa hartzeko.

«Bolauak. Hil zen gizon batek egiten zituen, fabrikako langile batek. Larogeita hamar edo zenbat urte zituen hildakoan? Almibarra prestatzen zuen, ura pronto jarri berotzen... Akordatzen naiz kobrezko ontzi handi bat genuela jakin ezazu orain non ote dagoen. Norbaitek eramango zuen fabrika itxitakoan, edo bota egingo zen... etxean behintzat ez dago.

Jarabia jartzen zuen ontzi horretan, azukrea. Eta listo zegoenean, a punto de karamelo zegoenean... arrautz zurringoa ere botatzen ziola uste dut, bai botatzen zion... orduan listo zegoenean moldetan hustu eta hozten utzi. Oso

Juanita.

sentzila eta polita zen bolauak egiten ikustea».

Orain jada ez da ia inon bolauik ikusten.

«Gauza ederra zen. Tokiren batera joan merendatzera eta txokolatea txurruakin eta bolau ura. Bueno... Hori zen tipikoa».

Haritik tira beharrik ez dago. Aise ateratzen zaizkie hitzak.

«Fabrikan txokolate korrientea, bonboiak, bolauak eta horrelako txokolate tableta txikiak ere egiten ziren. Bost xentimotan uste dut saltzen zirela txokolatinak».

«Orduan gu txikiak ginen. Ume koxkorak. Ez ginen konturatu ere egiten. 'Ea fabrikara lana dago ta' esaten ziguten eta han joaten ginen. Neskak eta dena aritzen ziren han lanean. Lauzpat bost neska iharduten ziren biltzen. Gero merienda ematen zitzaizen arratsaldetan. Txokolatea noski, bolauekin. Oroitzen naiz nola etortzen ziren hona, sukaldara txokolatea hartzera».

«Txokolatea egiteko kakaoa, kanela eta azukrea. Besterik ez. Naturala. Hura bai zela txokolatea! Ez orain bezala... ba al dakigu ba zer jaten dugun?».

«Almendrakin egiten zenean, hau txikitu beharra izaten zen. Zilindro handi batzuek zituen ontzi hartan. Gero mezklorara pasatzen zen azukrea etabarrekin nahasteko».

«Oso polita zen. Mahai handi luze bat geneukan, marmol zurikoa. Han ateratzen ziren tabletak, han pisatzen

ziren eta han biltzen ziren baitare. Oso polita zen dena. Eskuz egiteko lan guzia... baina oso polita. Kanela txikitu eta xehetzeko harri bat geneukan, oraindik ere hor daukagu harri hori. Eserleku bat ematen duen harria. Gai-
nean kanela jarri eta rodillo batekin txikitu egiten zen. Horren igual iguala ikusi nuen orain dela bi urte Alikanten. 'El Lobo' turroi fabrikari».

Betelun balnearioa zegoenean

«Orain pena ematen dizu. Pena handia. Hainbeste gauza geneukan gordetzeko... Denak joan dira», diote tristuraz. Garai batean zeukaten fabrika itxi egin behar.

«Gauzak txarrera etorri zirenean... gauza denak eraman zituzten».

Lazkanotarrei etxea geratu.

«Lazkano gara gu. Etxe honetan jaioak. Aita, aitona, aurrekoak... denak gara etxe honetakoak. Betelukoak denak».

Nondik etorri zitzaizen ordea txokolatea egitearena?

«Auskalo. Berraitonaren gauzak izango dira horiek. Berak egin zuen fabrika. Kristobal zenak».

Eta itxi ondoren ez al zaizue inori okurritu berriz irekitzea?, bururatu zaigu guri.

«Ez, ez. Inori ez. Eta oso ezaguna zen orduan gure txokolatea. Jende asko etortzen bait zen orduan Betelura. Beraneante asko etortzen zen orduan Betelura».

Mari Salome.

Betelura? -harritu gara.

«Bai, bai. Orduan Balnearioa zegoen Betelun. Balneariora etortzen ziren. Balnearioa ere gure aitona txoak egin zuen. Leinu senide batetakoak gara. Ederra zen balnearioa. Oso polita. Orain dela hamar bat urte bota zuten. (Aizpak zuzendu egiten dio eta hogeiren bat urte izango direla hura bota zutenetik). Bueno — esaten dio besteak — orain dela hamar edo hoge

urte. Aitonak eta Panplonako jaun batek egin zuten. Toki guztitan jartzen zuen gure aitona izena. Jendeak ikusi eta galdetu egiten zuen ea nor zen Fermin Lazcano. Gure aitona zela erantzuten genien.

Jende asko etortzen zen. Erregea ere etorri zen. Pentsa ezazu. Alfonso doze. Bai, Alfonso doze zen etorritakoa. San Migelera igo zen hemendik. Mendiz. Plaka bat dago San Migelen hori gogoratuaz. Zaldi baten gainean igo zen.

Orduan oso ondo zegoen Betelu. Etxe partikularretan ere hartzen zuten jendea. Ze jende gainera etortzen zen hura! Aristokrazia osoa. Orain berriz pakean gaude».

Ez dakigu Betelu herrikoak zer esango duten, baina bi aizpa hauen ahoan oso handiak izan ziren beren arbasoak. Argi-indarra ere beren berraitonak eraman omen zuen estrineko Betelura. Argi-indarrez mugitzen omen ziren fabrikako makinak. «Gure etxean jarri zen argi-indarra aurrenengo aldiz. Herrian 'Sorginak sartu dira Lazkanon etxean. A ze argia duten' zioten».

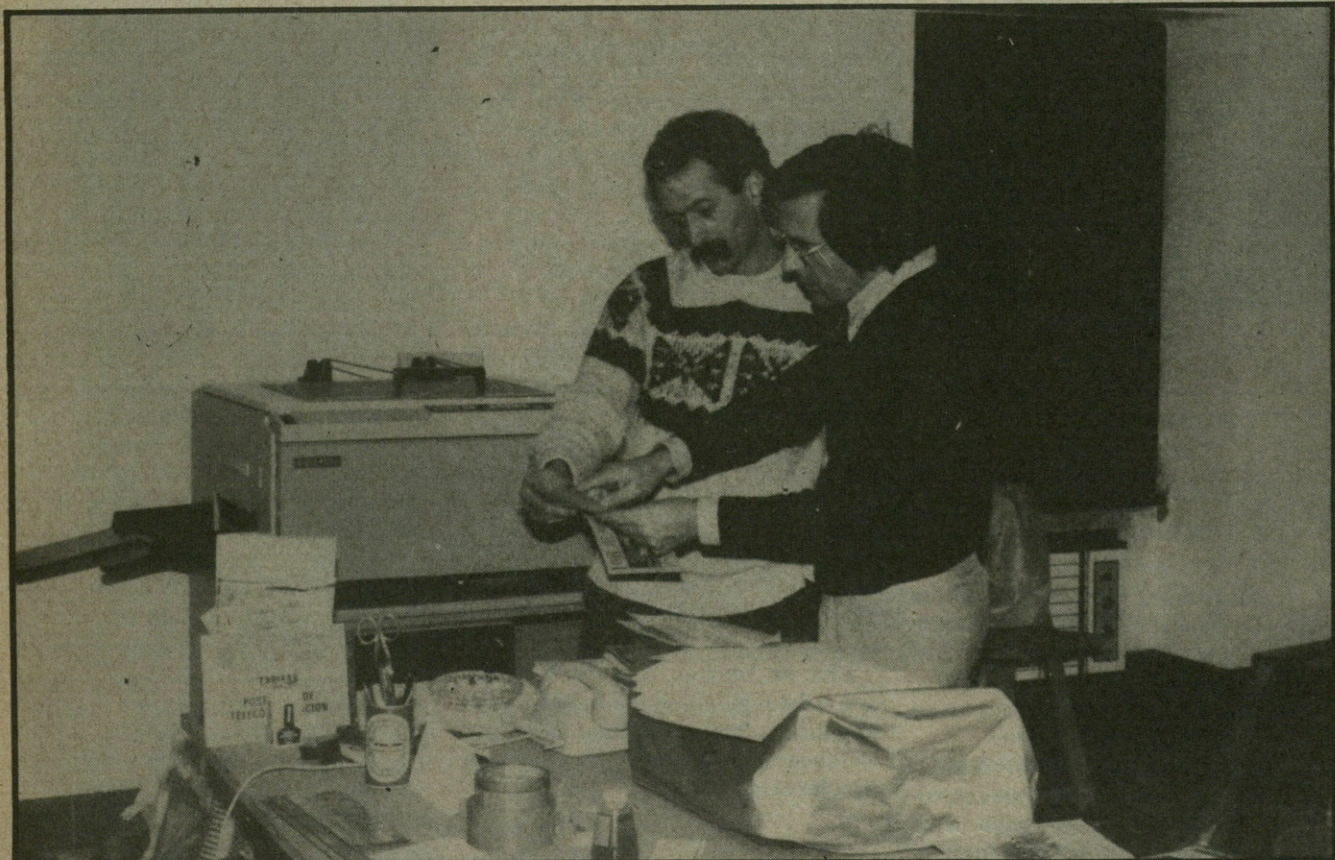
Despeditzeko ordua ailegatu zaigu. Erretratuak atera eta Arribara berriz. Gure lagun berriaren etxera. «Zer irudit zaizkik?» galdetu dit hamaiketako eskaini eta segituan. Beste zerbait espero nuela, nik. Ustea eta oroitzapena salan gordeta zeuzkaten aizpa pareak.

Egurraz, eskulangintzaz eta beste zenbait gairi buruz aritu ginen gosaldutartean. Hurrengo batean egin beharko honetaz.

Eta beste zenbaitetaz ere, zeren ba omen da hor Tolosan Gorrotxategi izeneko bat konfiteriaz museoa jarri duena. Gure lagun honek lagundu zion gauzak biltzen.

Arribatik bueltan sartu ginen Tolosan. Bi buelta eman ere bai, baina ezin aparkatu. Ordubata ia ia. Azkenean hurrengorako utzi behar.

Eusko Ikaskuntzako Dokumentazio-Zentrutik pasa ginen

Iñaki Urdanibia eta Juan Carlos Jz. de Aberasturi, Zentruaren arduraduna eta zuzendaria, bulegoan lanean.

BITXIKERIA INPRIMATUEN BILTOKIA HONDARRIBIAN

Donostiatik Hondarrabirainoko bidea elkarrekin egin genuen, Juan Carlos Jz. de Aberasturirekin alegia. Bera da normalean «panfletoteka» izenez ezaguna den zentru horretako zuzendaria. Gerora argitu zigun batez ere panfletoen asuntogatik entzuna bazen, era guztietako dokumentazioa jasotzen dela bertan eta izen osoa «Euskal Herriko Historia Garaikideko Dokumentazio-Zentrua» dela.

Izenaren gorabeherak alde batetara utzita, gauza jakina da Hondarribian duela bizpahiru urte zabaldu zutela era horretako etxe bat, eta ordutik hona bazter guztiak arakatu dituztela aldizkari, dokumentu, panfletu eta zeinahi bitxikeria idatziren bila. Aspalditik genbiltzan horretaz zerbait egiteko gogoz eta azkenean bai haiek eta bai guk parada topatu genuen solasalditxo bat eukitzeko.

Etxe dotore baten bigarren pisuan

Kotxe berean abiatu ginen, beraz, Juan Carlosekin batera eta bidean joan zitzaigun apur bat etxe horretako kontu batzu kontatzen. Dударik ez dago onelako zentru batek daukan abertasun handienetako bat bitxikeriena dela eta egiatan horietaz beteta gertatu zitzaigun elkarrizketa. «**Dokumentazio-Zentru hau Eusko Ikaskuntzak bultzatua sortu zen eta jasotzen dugun dirua ere horko presupostueta-**

tik datozkigu. Zaila da babes ofizial bat gabe honelako proiektu bat aurrera ateratzea».

Hondarribiko parte zaharrera heldu ginenean bidea adierazi behar izan zigun geu bait gindoazen txofer, eta izkina estu pare batzutatik pasa ondoren, lehena ezkerrera eta bigarrena eskuinera, irteerarik gabeko kaleziztrin batetara heldu ginen. «**Hemen da**», abisatu zigun eta guztiz etxe dotore baten aurrean aurkitu ginen. «**Etxea hemengo jaun erdi-aristrokata batena zen. Zeharo berritua eta txukundua dago, monumentuak berritze-ko Estatuak ematen dituen subentzio horietako batzuei esker eta gerora ekin- tza kulturaletarako destinatu zuen, azkenik Eusko Ikaskuntzari eman ziolarik**».

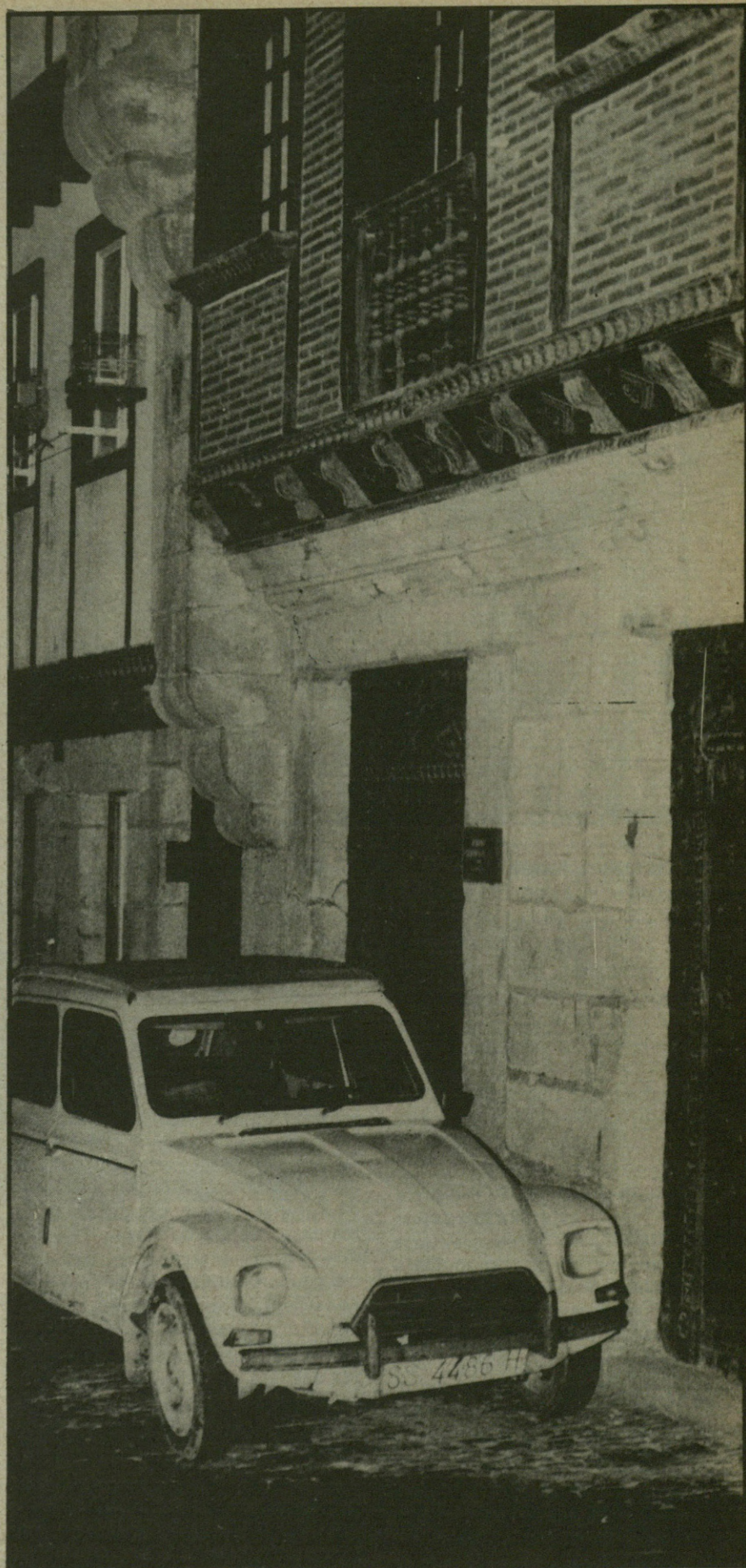
Agustin Zumalabe, hil ala biziko bultzatzailea

Etxea saloi eta eskilara zabalez beterik dago baina Dokumentazio-Zentruak berak pisu bat besterik ez du okupatzen, bigarrena. Gela nahiko handi batetan burnibide txiki batzutan alde batetara eta bestera mugi daitezkeen artxibategi metalikoak daude, bertan panfletoak eta aldizkariak artxibatu eta ordenuan ipintzen

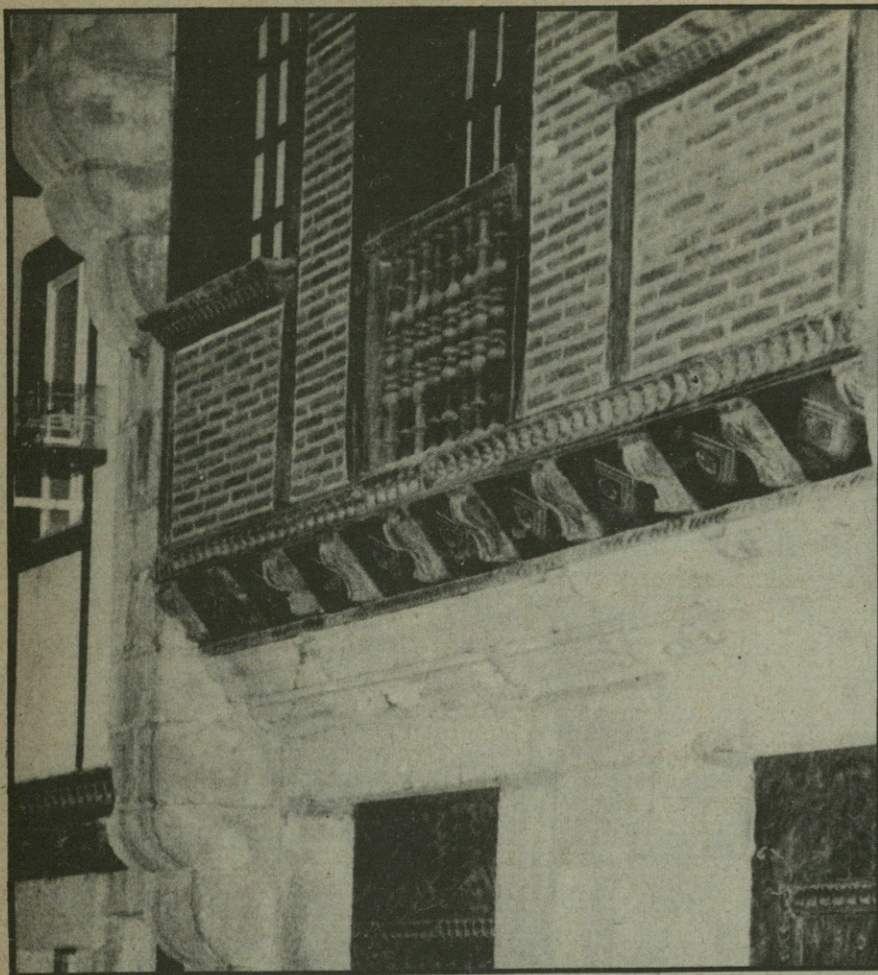
*«Eskuineko jendeak
oso dokumentu gutxi
argiataratzen ditu»*

direlarik. Gela hori bera inguratuz, gaur egungo historiari buruzko liburu mordoa paretari pegatutako apaletan.

«**Haserako asmoa neurea izan zen** —diosku Juan Carlosek— **baina estraineko duda-muda haietan hil ala biziko laguntzaile eta bultzatzaile bat izan genuen, Agustin Zumalabe zena alegia. Gizon hau Eusko Ikaskuntzako Idazkari Nagusia izan zen duela bi urte hil zen arte eta esan beharra dago hasera arnasa eta indarra hein handi batetan berari dagozkiola**». Duela bost urte planteiatu zen serioski asmo hau aurrera eramatea eta gauza batzu bazterrean gelditu badira ere, gauza askotxo eginak dituzte dagoeneko eta bastante egoera onean daude gaur egun.

Hondarribiko Parte Zaharreko etxe dotore horretan dago Dokumentazio-Zentrua.

Mikrofilamdora baten falta nabaria

Zentruaren arduraduna eta langilea den Iñaki Urdanibia dokumentuak jasotzen eta bueltatu beharrekoak fotokopiatzen ihardun da azken bizpahiru urteotan eta modestiarik gabe esan daiteke mordo bat bildu dituela dagoeneko. Oraingo une honetan, Eugene Goienetxe Iparraldeko abertzalearen artxibo pertsonala ari dira fotokopiatzen eta aldizkari ttipi nahiz liburutto pilo bat artxibatzen.

Iñaki apalki baina garbi mintzatu zitzaigun. «Ilan honetarako fotokopiadora koskor bat daukagu eta orain arte egin ditugun gauzak egiteko moldatu gara horrelaxe. Baina garbi dago pulamuntuzko zerbait egin nahi baduzu mikrofilmdora bat behar duzula, gero bisionatzeko modu eroso batez. Esate batera, toki askotan ez dizute dokumentuak bertatik ateratzen uzten eta mikrofilmatu gaberik ezin horren kopiarik lortu».

Bi milioitako presupostu eskasa

Mikrofilmatu ezin izatea omen da

Juan Carlosen ustetan gaur egun daukaten gabezia handienetako bat, eta hasera batetako planetan sartua baze goen zergatik ez den egin galdegin diogu eta —nola ez— diruaren muga irtzen zen. «**Begira, guk urteko bi milioiko presupostua daukagu eta diru horrekin gauza handirik ezin dela egin bistan dago. Dozenaka aldizkaritara harpideturik gaude eta diru tarte txikia geratzen da gastu bereziak egiteko.**» Guri, egia esateko, barregurea eman zigun —harridura ez esateagatik— bi milioitako zifra hori entzuteak, hain da kopuru eskas eta mixerablea taimainako enpresa batetarako. Halere, diru gehiago lortzeko borroka horretan egunero saiatzen direla eta oraingoz dexente gaizki daukatela aitortu ziguten. «**Areago, uholdeekin. Esan bait digute presupostuak moztu beharra dagoela eta hor ditugu aldizkari mordoska bat enkuadernatzera ezin eramanez diru dispoñiblea moztu dигutelako.**»

Diru-laguntza ofizialaren urritasuna ahotan genuelarik, artxibategietatik eta pasiloetatik bueltaska bat ematera abiatu ginen. Sopresa handiena beharbada aldizkarietara jaso genuen,

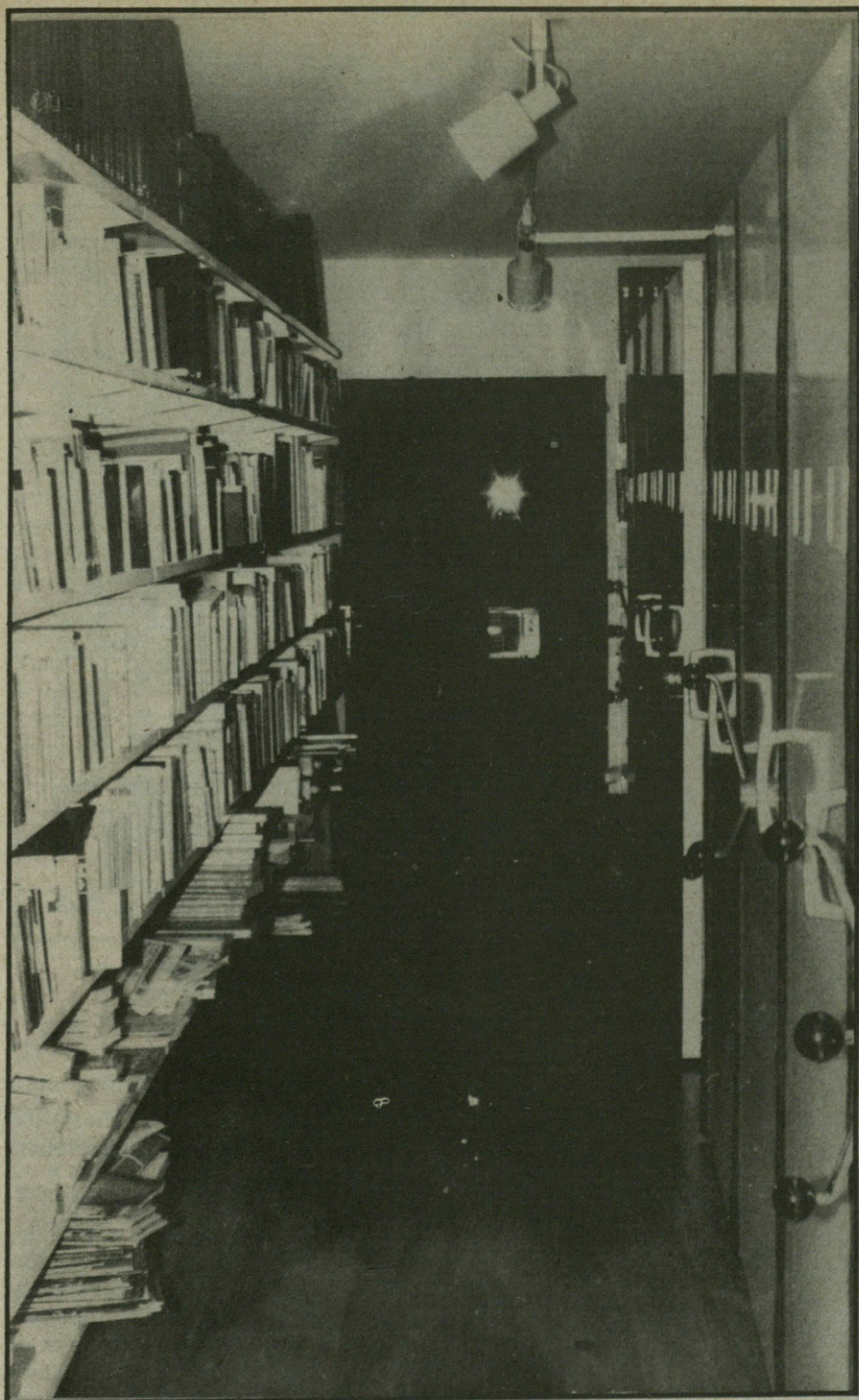
«Bi milioi oso diru gutxi da honelako zerbait ongi egiteko»

zeharo txunditurik utzi bait gintuen bertan aurkitutako panoramaren zabalera. Garai guztietako aldizkariak zeuden ia kolezio osoarekin, klandestinitatean atera direnak (eta ari direnak ere) alde batetatik eta Euskadin argitaratutako aldizkari eta egunkari ofizial inportanteenak bestetik. Zin egiten dugu han ikusitako euskal aldizkarien espektroa eta inbentarioa bezain zabalik ez dugula orain artean inon ikusi. Azken azken garaietakoak ere hantxe zeuden, enkuadernazioaren zain.

Salamancako artxibategi harrigarri eta baliagarria

«Panfleto eta dokumentu politikoen bilketan kolezio partikularrak izan zaizkigu oso baliagarriak, pertsonenak nahiz partiduenak izan. Euskadin jende asko dago etxean bere kolekzio txoko partikularra daukana eta horrelakoengandik asko eta asko jaso dugu. Partidu eta antzekoen aldetik jarrera positiboa jaso dugu gehienetan. Aipatzekoa da PNV izan dela bere artxi-boak ikusten ere utzi ez digun bakarra. Areago, guri ez beste inori ere ez dio uzten». Baionan eta Parisen omen dauka PNVk bere dokumentazioaren parte handi bat eta oraingoz behintzat giltzapean eukitzeko asmo erabatekoa omen daukate. Guri behin Arzallusek historiagileen kontra botatako hitz batzu etorri zitzaizkigun gogora, haien artean «guretar» gutxi zegoela alegia eta mesfidantza guztiaz begiratu behar zirela.

Zentru ofizialetan dagoen dokumentazioa, bestalde, ugaria da. Alde horretatik bi iturri aipatu behar dira «Rameri» etxean dagoen zentruari oso baliagarriak izan zaizkionak. Bata Frantziako «Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine» delakoa eta bestea Salamancan dagoen Gerra Zibilaren Artxibategia. «**Batik bat bigarren hau oso inportantea da Euskal Herriari begira, zeren Gerra garaiean harrapatutako dokumentu, agiri edo zeinahi dokumentu**

Eskuinean, panfletoak eta aldizkariak gordetzen dituen artxibategia; ezkerrean, gaur egunekoari buruzko liburuak.

erre beharrean Salamancara eramaten bait zituzten eta hantxe gorde. Pentsa dezakezu hortik nolako aberastasuna dagoen artxibategi horretan. Gaur egun Espainiako Gobernuaren kargu dago eta batere problemarik gabe lortu dugu bertan arakatzeko baimena».

Gaur egunekoak ere zaindu behar

Halere, Salamancako artxibo hori

ongi miatzeko lan horretan erdibidean gelditu behar izan dute aurrenago aipatutako problemarengatik, mikrofil-madorarena alegia. Mikrofilmatzeko tresnaz aparte, dirua ere beharko lukete pertsona batzu hainbat denboraz hantxe egoteko gauzak aukeratzen eta mikrofilmatzen. Baina ezin, ohizko arrazoinarengatik: diru falta.

«Gure lan honetan —mintzo zaigu Iñaki Urdanibia— oso inportantea da ere gaur egun kaleratzen diren panfle-

«PNV*k* itxiak mantentzen ditu bere artxiboak»

to, afixa, dokumentazio guztia jasotzeko eta aldian behin partiduetako se-de guztietatik buelta bat egin behar duzu gauzak eskatzen». Izan ere, gu asko harritu gintuen gauza batzu bazi-zen, esate batera talde pro-nazi batek Barcelonan kaleratzen duen aldizkari itxurosoa edota Baionako talde anarkista batek egiten duen kazetatxoa.

Eta beste hamaikatxo xelebrekeria. Baina ez gara gu hemen hasiko inbetario osoa egiten, ikusi nahi duenak Hondarribiko Pampinot kalera joatea besterik ez bait dauka, zentrua aste-gunetan zabalik egoten bait da edo-norentzat arratsaldeko 3tatik 7tara.

Aurki, Zentruaren lehen koadernoak kalean

Gure oharpena merezi izan zuen ere dokumentazio gehiena ezker aldeko mugimenduei egokitzeak. «**Kuriosoa da baina hala da, dauden panfleto eta publikazio gehienak ezkerreko ideolo-giazkoak dira, baina egia borobila da eskuinekoek oso gauza gutxi atera ohi dutela tradizioz**».

Kanpora begira esana dugu dagoeneko zentrua publikoarentzat zabalik dagoela baina alde horretatik interesgarria izan daiteke ere ateratzekotan dauden «Dokumentazio-Zentruaren Koadernoak», lehen a danik inprimategian bait dago. Lehen Koaderno horretan orain arte egindakoari buruzko informazioa ematen da, Paris eta Salamancako artxibategietan ere dagoen materialaren berri emanez. Ziur aski urte haserarako kalean egongo da, eta horren ondoren gehi-ago ere etorriko direla espero dute ber-tako arduradunek.

Gauaren atarian inprimaki bitxi eta esperogabeak ikustatzeaz kasik neka-turik geundenean agurtu beharrean aurkitu ginen eta berriz ere kalean geundenean eskatu ziguten azpima-rratzeko beren nahia zentrua ahalik eta jende gehienarengana zabaltzea dela eta alde horretatik jendeari ani-moa ematea. Hemen gera bedi, bada, asmoa eta gure aldetik baita telefonoa ere: (943) 64-10-77.

J.L.

Euskal Herriko oinarritzko informazioa

«EUSKADI 1983»: ESKUARTEAN BEHARREZKO

ARTASO

Bertako estatistikek Euskal Herria osoaren ikuspegia mantentzen dute, gaur egun oso gutxi bezala.

Joan den urtean bi liburu mardul argitaratzen zituen «Orain S.A.» enpresak, «Egin» egunkaria kaleratzen duenak alegia. «Euskadi 1977-82» bost-urtekaria eta «Euskadi 1982» urtekaria. 1983. urteari dagokion oraingo urtekari berriarekin «Egin» egunkariak usadioa ondo oinarritu nahi du, holako datu eta estadistika iturriaren ardura eta kontrola edukitzea ez bait da txantxetako gauza.

Horretan begietaraino sarturik dabil Luis Nuñez, euskal politika eta kulturgintzan aurkezpenik behar ez duena.

Liburu mordoxxa bat badu jadanik idatzirik Nuñezek. Soziologiari buruzkoak ia beti. Euskal Herriaren klase banaketa eta konportamentuak, euskararen egoera... Hauteskundearen ondoren ere bere azterketen zain egoten da hamaikatxo.

«Baina liburua nerea ez dela garbi esan behar duzu. Hiru izan bait gara horren inguruan ibili garenak. Xabier Sanchez Erauskin dago batetik, oraindik ere Langraizko gartzelan dagoena; bera izan da kronologia, pertsonaiak eta kirolak egin dituenak. Nik datu estatistikoak lantzearen ardura eraman dut. Eta Nacho Moneo izan da maketa eta koordinazio lana egin dituenak».

Esan beharrik ere ez dago Erauskin gartzelaratua egoteak lanak askoz ere

zailago egin dituela. Materialeak eman, lanak kendu, komunikatzeko zailtasunak... dena oztupo. Hori dela eta, lanak izan dituzte liburua bere garaian kalera zedin.

Bost-urtekariaren boom hura

Lehenago aipatu dugun bost-urtekaria gogoan du edonork, «Euskadi 1977-82», Olariagaren azal dotore harekin. «Egunkariaren boskarren urtebetetzea ospatzeko pentsatu zen bost-urtekaria. Badakizu azken finean estilo horretako liburu baten mamia zein den, estatistika aldetik eta azterketarako materialeak eskaintzearen aldetik, baina fetxa aprobetxatu nahi zen. Eta liburu hark publikoaren alde-

tik izan zuen harrera onak, «boom» bat izan bait zen, markatzen zuen urtekari baten beharra».

Euskaldunok gabiltsan bezala zurrunbilo batean ibiliz asko nabari zen holako zerbaiten beharra eta horren ondorio zen bost-urtekariaren arrakasta. Mundu guztian egiten dira bestalde holakoak. Estatu Espainol mailan «El Pais» egunkariak ateratzen duena da oso ezaguna adibidez. «Azaletik gureak horrek antza pixka bat baduela ikusten duzu», diosku Nuñezek. «baina mamiz oso ezberdinak gara inori argitu beharrik ez da egongo».

«Euskadi 1982» aurtengo martxoan plazaratu zuten, joan den urte osoa hartzen duelarik. Hala ere, hemendik aurrera abenduan argitaratuko da. Batetik komertzial aldetik begiratzuz garairik interesgarriena delako, abenduan jendeak erosteko oitura haundia duelako, eta bestetik urte garai honek herriararen artean balantzea egiteko jarrera egokiago bat ikusten delako.

Zazpi probintzi mailako datuak

20.000 aleko tirada egin dute «Euskadi 1983» honekin, eta Nuñezek esaten digun bezala liburu honek bere burua finantziazten du. Ez da gutxi neurri honetako lan bat zorrik egin gabe plazaratzea.

Urtekariaren orrietan publizitatea zein urri ageri den eta zergatik galdetu diogu. Gisa honetako liburuetan beti agertzen bait da publizitatea erruz. «Beno, horrek sekreturik ez du. Gure liburua «Egin» egunkariaren haritik datorrela begien bistakoa da eta horren poderioz egunkariak jasaten duen boikota bera jasaten dugu publizitatearen aldetik. Baina Euskal Herriaren aurrean dugun jarrera ezin dugu saldu eta ondorioak bizkarrean hartu eta aurrera segitzea beste biderik ez da».

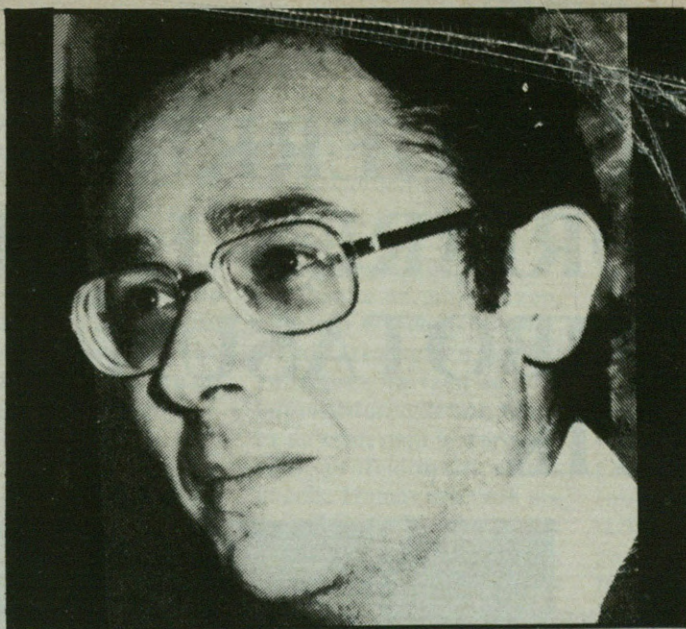
Euskal Herriaren aurrean egileek duten jarrerak ematen dio, dena den, interes berezi bat «Euskadi 1983» honi. Izan ere, non aurki ditzakegu gaur egun zazpi probintzietako datu eta estatistikak?. Beste gehienek ezin dute hori planteatu ere-egin, hiru probintzietako markoak harrapatzen dituelako. Duela gutxi ekonomi azterketak egiten dituen profesional batek aitoritzen zigun Estatutoa martxan jarri zenetik ikerketa guztiak hiru probintzietara mugatzen direla, lehen askotan Hegoaldeko lauak behintzat harrapatzeko joera zegoelarik.

«Eusko Jaurlaritzak milaka eta milaka datu estatistiko argitaratzen dizkigu. Baina Euskal Herriaren ikuspegi oso bat eduki nahi duenarentzat, irakurleak gainera kopuru globalago batzuk nahi bait ditu, zer aportatzen du Herri honen zati baten numero pila horrek?».

Ezker abertzalearen iturriak beharrezko

Nuñezek berak aitoritzen zigun, hala ere, zenbait lekutako xehetasunak eta batez ere Ipar Euskal Herrikoak biltzeko diren zailtasunak. Askotan, Iparralde mailan datu horiek egon ere ez daudelako, Frantses agintarientzat Biarno eta Euskal Herriko errealitateak nahasturik bait daude Pyrenées Atlantiques departamentuan.

Gero gainera, hauteskundeak analizatzeko orduan Hegoaldeko markoa nolabait eskema batean sar badaiteke ez da beste hainbeste gertatzen Iparraldeko kasuan, eta udal hauteskundeak aztertzerakoan batez ere. Iparraldeko udaletan abertzaleek duten presentzia nola jarri numerotan koardo batean?.

Luis Nuñez begietaraino sarturik ibili da urtekari hau egiten.

Hala ere saioa hor dago, ikuspegi nazional batekin egina eta zientifikotasun bat ere erakusten duelarik. «Zer gertatzen da azkenean?», esaten digu Nuñezek eta begietan irrifarrea argitzen zaio, «Euskal Herriko errealitatearen datu asko bilatzeko edonork HBko iturrietara jo behar duela, besteek egin ezin dutelako. Horregatik saltzen dira liburuok harrapazka».

Kultur gida eta ZEN plana

Liburuaren mamia gainera bederik seinala dezagun. Euskal Herriko gertakarien kronologia eta laburpen bat aurkituko duzu hasieran, aurreko urteei jarraiki alboetan pertsonaiarik interesgarrienak azaltzen direla. Horren ondoren ZEN plana, Espainiako gobernuak Euskal Herriarentzako prestatu duen «Plan Zona Especial Norte» delakoa. Kapitulu interesgarrienak argitaratu dira, osorik, orain arte inork ez bait zuen egin. «Errez irakurtzen da, eta espainolen filosofia errepresiboa oso barrutik ageri da. Esan beharrik ez dago etsaiaren plana ezagutzea beharrezkoa dela».

Horren ondoren Euskal Herriaren komarkalizazio bat ageri da, lehenbiziko aldiz, ofizialki hauteskundeetarako eta erabiltzen diren erizpideei jarraituz. Segidan, Euskal Herriko historiaren sinopsis bat egiten dute, probintziak J.L.Davant eta Manex Goienetxek.

Hurrengo atala Joan Mari Torrealdayk idatzi du, «Euskal liburua gaur» izenpean. Aurreko bere liburua, «Euskal Idazleak gaur» hartako xehetasunak gaurkotzen ditu eta... beno, liburugintzaaren problematika osoa

aztertzen. Ezpairik gabe, ARGIAko orrietan izanen da horretaz komentario bat baino gehiago hurrengo astean.

Gida kulturala duzu ondoren. Hor aurkituko ditu irakurleak Euskal Herriko kulturgintzan diharduten hainbeste talderen zuzenbide eta telefonoak. Aldizkariak, editorialak, musika eta dantza taldeak... zerrenda luze bat. «Osoa ez dela konturatzen gara», aitoritzen du Luis Nuñezek apal-apal, «Karmel aldizkariako zuzendaria etorri zitzaidan adibidez, minduta, berak falta zirelako. Egia da, beste zenbait ere faltako da. Baina oinarria behar zen, eta jarri dugu. Helbide beharrezko gehienak hor daude»

Badatozela hauteskundeak!

Baskongadetan laster dira hauteskunde autonomikoak eta makina bat euskaldunek begirada ederrik botako die «Euskadi 1983» honetako koardoei. Gorputz estatistikoak gehiago ere badatoz, errepresioarenak eta abar, baina azken zatian agertzen dena da ospetsuena. Euskal Herria herriz herri, biztanleak, euskal hiztunak, azken hiru urteetako bozketak, alkatea zein alderitakoa den, eta kontzejalak...

A, eta honako honi, subkonszientea beti zelatan, kirolak ia ahaztu zitzaizkion. Eta beste mila gauza. Eskuartearen beharrezkoa dela esan beharko dugu bukatzeko, ezta?. Egia berdadera da baita.

Urtarriletik iraila arterainokoa hartzen du kronologian, abenduan argitaratu ahal izateko. Heldu den urtean irailetik irailera izanen da. Herri hau ulertzeko bada zerbaiten premia.

«EUSKAL HERRIKO HISTORIAREN HIZTEGIA», OBJETIBOTASUNA REN ILDOTIK

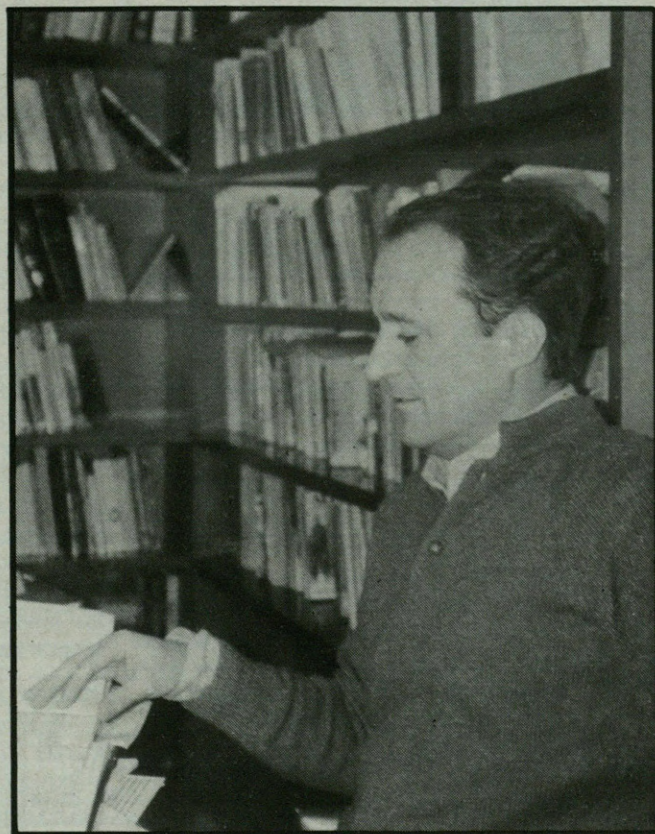
Nola sortu zen hiztegia egitearena

Hiztegiak mintzatzeko Fernando García de Cortázar-engana jo dugu, Fakultateko garaietatik ezaguna bait genuen. Beraren deitura, Historiaren munduan mugitzen den edonorentzat, aski ezaguna da, bere anaia Jose Angel Espainia eta Europako mediebalista onenetarikoa kontsideratua bait da.

Baina gure asmoa ez da familiak aritzea, Hiztegiak mintzatzeko baizik. Fernando eta Manuren arteko kolaborazioa Deustuko Unibertsitatean bertan hasi zen. Elkarrekin zenbait ikerketak burutuz gain («Historia Contemporánea del País Vasco» eta «Historia de Vizcaya», bi tomotan), Fernando Manu Monterori bere tesi doktrala, Bilboko Boltzaz, zuzentzen ari zaio.

Hiztegirako materialeak orain bost urte hasi ziren batzen, eta horretarako 600 liburutatik gora arakatu dituzte. Baina idatzita dagoenetik kanpo, beste batzutan heuren ikerketak pertsonaletan oinarritu behar izan dira, dagoen bibliografia urriagatik.

Prezedenterik ez zeukateenez, ezin izan dute aurreko hiztegiaren baten laguntzarik jaso, Euskal Herriko Historiaz egiten den lehenengo hiztegia hauxe delako. Bai-

«Begirada bakar batez gure historia osoaren panoramika serio eta zientifikoa aurkezten zaio irakurleari».

Hiztegi berezi honen egileak, Fernando García de Cortázar eta Manu Montero ditugu. Biak, Deustuko Unibertsitatean irakasle dira, eta lehenengoa, honez gain, Geografia eta Historia Fakultateko dekanoa. Bost urtetan aritu ondoren, 60 monografia, 1.500 hitz eta kronologia luzea batu dituzte, «Txertoa»k bi tomotan atera duen lan honetan. Bilboko «Herriak» liburudendan egin dute aurkezpena, eta egin duten lan serio, sakon eta zehatzagatik, oso harrera ona izango dutela pentsatzen dute.

na bai kontsultatu dituzte beste herrietan egiten diren hiztegiak, Espainiakoa bera, horien artean aurkitzen zelarrik.

Historia baliagarriaren kontzeptua

Historiaren hiztegi batean, kontzeptuak, mugimenduak, etab. definitu behar direnean, ideologia sartzen dela pentsatzen dugu. Definizioak objetibotasunez ematea posible den galdetu diogu, eta honela erantzun digu:

«Arazo honek ez digu oztoporik suposatu. Badakigu, jakin, historia burruka politikarako izugarritzko harma dela, baina hala ere ez ditugu kontzeptu horiek alde batera utzi: aipatu eta definitu egin ditugu. Egin dugun bakarra izan da, historiari galderak egitea eta erantzunak bilatzeko. Hau da, ez gara kondaketa hutsean aritu; gertaera politikoak azaldu eta koordinada zehatz batzutan kokatu ditugu. Historia erraz eta azalgarria egiten ahalegindu gara. Gure ustez, ulertzen ez den historiak, transmiti ezin daitekeen historiak, ez du baliorik. Hiztegi honen helburua, testu baliagarria egitea izan da, kontsulta liburua, eta Euskal Herriko historiari hurbildu nahi litzaiokeen guztiari bidea erraztea. Begirada bakar batez gure historia

osoaren panoramika serioa eta zientifikoa aurkezten zaio irakurleari».

Historia egitea politika egitea da

Guztiok inoiz enpirikoki ikusi dugunez, hainbat historia liburu asmo politikoe-kin erabili izan dira, gaur eguneko pentsakera batzue-
tarako justifikazioa, iragan-
ean aurkitu nahiean. Hor-
tik gure galdera: gaur egun
historia egitea politika egi-
tea da?».

«Printzipioz, nahiz eta
historiagileak nahi izan ez,
baietz erantzun behar dut.
Esaterako, historiagileak
politikoki inon ez militatu
arren, besteek erabil dezake-
te bere historia harmatzat.
Honek abantaila suposa de-
zake, historiak iraganeko
hutsak gainditzeko balio
baldin badu, edota, herri ba-
ten sustraiak topatzeko tres-
na izanez gero. Kasu haue-
tan, beraz, nire ongi etorria
politika egite honi».

Deustua versus Gasteiz

Nahiz eta aspalditik dato-
rren polemika, azken egu-
notan gehiago mintzatzen
eta entzuten da Bizkaian Fi-
lologia, Geografia eta His-
toria, hau da, Letretako Fa-
kultatea kokatzeko posibili-
tateaz. Deustuko dekanuari
arazo honetaz duen eritzia
galdetu nahi izan diogu, eta
honela erantzun digu berak:

«Deustuko Unibertsitate-
tik ongi dakusagu beste le-
kuetan Historia ikastea, beti
interesgarria eta aberasga-
rria izango delakoan gaude
eta. Baina Bizkaian koka-
tzeaz, nik zera esango nuke:
hautaketa arazoa da. Biz-
kaian badago Letretako Fa-
kultatea, egon, garestiagoa
behar bada, baina ez beste
herrietan izaten diren bezain
garesti. Gasteizerraino joa-
tearen eragozpena ondo
ulertzen dut, bestaldetik.
Zein litzateke irtenbidea?»

Nire ustez, Deustuko Uni-
bertsitateak irakaskuntza
oraindik merkeago bat ema-
tea, Bizkaiko Diputazioaren
eta Eusko Jaurlaritzaren
subentzioen bidez. Dena
den, argi eta garbi diot, ez
nuke ondo ikusiko Bilbon
beste Fakultate bat sortzea,
batez ere, langabezirako
profesionalak ateratzen di-
tuztela hartzen badugu kon-
tutan».

Badago hemen historia eskolarik?

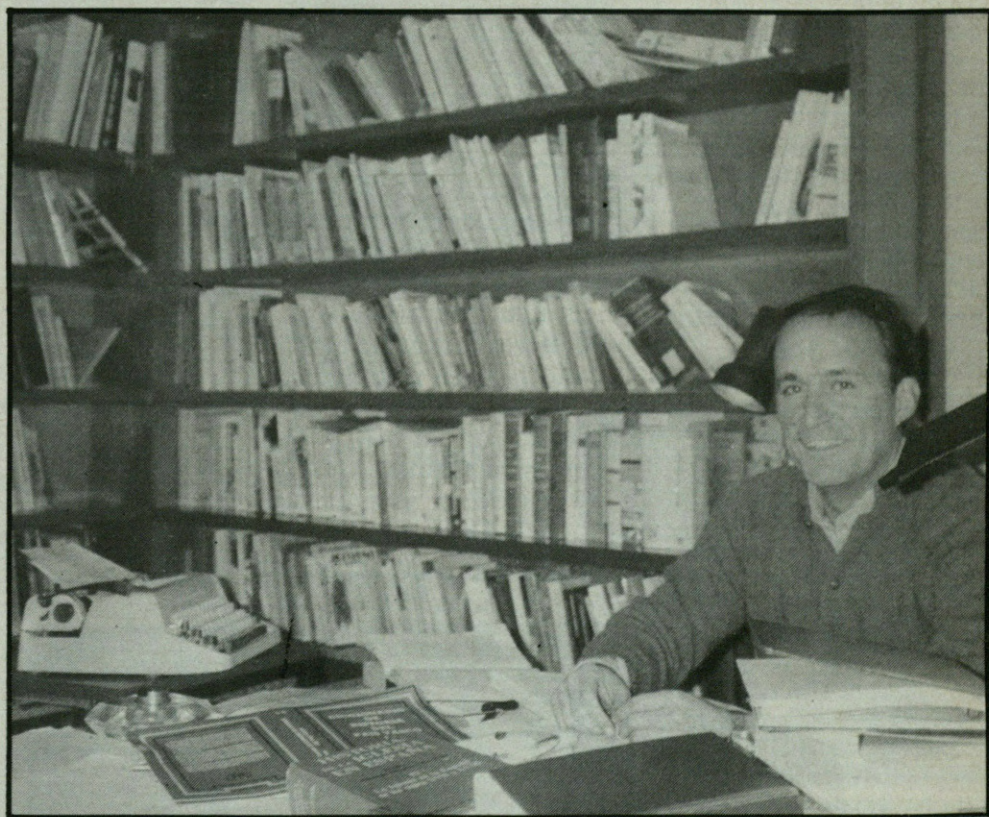
Azken urteotan, Euskal

hiztoriagileez? Eskolarik
sortu dute, edo banakako li-
buruak ateratzen dituzte
soilik, frankotiradore gisa?
Honetaz ere, Fernando
Garcia de Cortazar-i galde-
tu diogu bere eritzia.

«Hauxe da, hain zuzen,
zientzia honen problema.
Familiarra egiten da, eta
edozeinek hartzen du bere
burua historiagiletzat. Baina
ez du esan nahi historiagile
talde profesionalik ez da-
goenik. Hamar urtetatik ho-
na nahiko talde sendotsua
eratu da Euskal Herrian,
guztiok historia berbera ez

Beste proiektuak

Tandem modura ez dute,
ertaineko epera behinik be-
hin, beste lanik ateratzeko
asmorik, baina bakoitzak
bere aldetik dihardu histo-
riagintzan. Manu Monterok
bere tesi doktoralari amaie-
ra eman behar dion bitar-
tean, Fernando Garcia de
Cortazar-ek, Juan Pablo
Fusi-rekin batera, «Las
Crónicas Parlamentarias de
Indalecio Prieto» argitara-
tzeko asmoa dauka. Honez
gain, «Enciclopedia de la
Historia de España» lanera-

«Nahiz eta historiagileak nahi izan ez, historia egitea politika egitea da».

Herriko historiaz liburu ge-
hiago ikusten diren arren,
nahiko urritza izan da urte-
tan, eta da oraindik, hengo
historiaz dagoen bibliogra-
fia. Beste herrietan esko-
lak sortu dira, tendentziak
daude, dinamizatzen dira
ikerketak lanak... Estatuan
Katalunya agertu zaigu be-
tidanik, aitzindari, eta ber-
tako berriak honaino aile-
gatzen zaizkigu, noizbait.

Baina zer dago hemengo

egitearren. Norberak bere
maisua du, bere estiloa eta
ideologia.

Honez gain, profesiona-
lak ez direnak ere badaude.
Arlo honetan ere pirateria
existitzen da, gero eta gu-
txiago, zorionez. Gizarteak
beste arlotan jokabide gogo-
rra aukeratzen badu, arlo
honetan ere honelaxe jokatu
beharko luke, daukagun pi-
rateria salatzen».

ko egingo duen kolabora-
zioa amaitzen ari da. «Enci-
clopedia» honen zuzendaria
Miguel Artola dugu, donos-
tiarra. Fernandoren maisua
eta bere tesi doktora-
la zuzendu zion katedraduna.

Laura MINTEGI

Xabier «Eguzkitze»k eraman zuen txapela

IV. XENPELAR SARIA, GERO ETA BERTSO HOBEAGOAK

Zortetara bota eta aipaturiko ordenean suertatu ziren. Semifinala Abenduaren lauan izan zen eta finala zortzian. Finalera, sei bakarrrik pasa ziren. Honoko hauek: «Eguzkitze», Mujika, Jon Sarasua, Izazelaia, Aristorrena eta Jon Eizmendi. Baina ikus dezagun zer lan egin zuten lehenik semifinaletan.

Haserako agurrik gabe hasi ziren, denen ordeztu Arantzazu Loidik bakarrik bota zuen agurra. Gure aldetik erantsi behar dugu hau ez dela batere egokia, bertsolariak beharrezkoa dute lehen agurra beroan sartzeko. Egin zuten lana honelakoa izan zen: lehenik bakarrik saio bat eta honetan puntu bat ematen zitzaient bertsoa osatzeko, ondoren gai bat bi bertso botatzeko eta gero lau oin bertso bat osatzeko. Saio guzti hau giro oso serioan joan zen, baina bigarren zatian giroa asko berotu zen.

Bigarren bueltan ofizioa jarri ziren eta gai xelebreak izan zituzten: «Eguzkitze» Apaiza zen eta Mujika monagiloa, eta apaizak monagiloa harrapatzen du goizean goiz ardoa edaten. Bigarren bikotean Inurrategi

Xenpelar hil zela 114 urte betetzearan bertsoaren zenabit ekitaldi egin da Erreterian. Hitzaldi ugariaren artean bertso sariketa edo txapelketa bat izan da hogei urtez berakoentzat. Sariketa honetara hamasei bertsolari gazte etortzekoak ziren eta hamalau etorri ziren azkenik. Xabier Perez «Eguzkitze», Jose Mari Mujika, Felix Inurrategi, Andoni Aizpurua, Josu Garate, Jon Sarasua, Jon Inaki Izazelaia, Josu Arriola, Aitor Arbelaitz, Pablo Jose Aristorrena, Aitor Sarasua, Arantzazu Loidi, Jon Eizmendi eta Danel Goikolea.

«Anatx» J.M. Mujika, «Txirrita» eskolatu bat.

emaztea zen eta Aizpurua senarra, eta senarra moz-kortuta irixten da etxera. Hirugarren bikotea, Garate dentista eta Sarasua Jon minenez doana. Laugarren bikotea, Izazelaia andereñoa eta Arriola ikaslea eta ikaslea andereñoaz maitementzen da. Bosgarren bikotean, Arbelaitz zinean dagoen bat da eta Aristorrena bere aurrean jartzen da eta ez dio ikusten uzten. Seigarren bikotean, Aitor Sarasua euskaldunberri bat eta A. Loidi Euskal Herriko bat, baina euskaraz ez dakiena. Eta azkeneko bikotean, Eizmendi Maradona eta Goikolea Goikoe-txea ziren. Saio hau askoz hobea izan zen.

Abenduaren zortzian, finalean orden honetan suertatu ziren: Jon Sarasua, Jon Inaki Izazelaia, Pablo Jose Aristorrena, Jose Mari Mujika «Anatx», Xabier Perez «Eguzkitze», eta Jon Eizmendi.

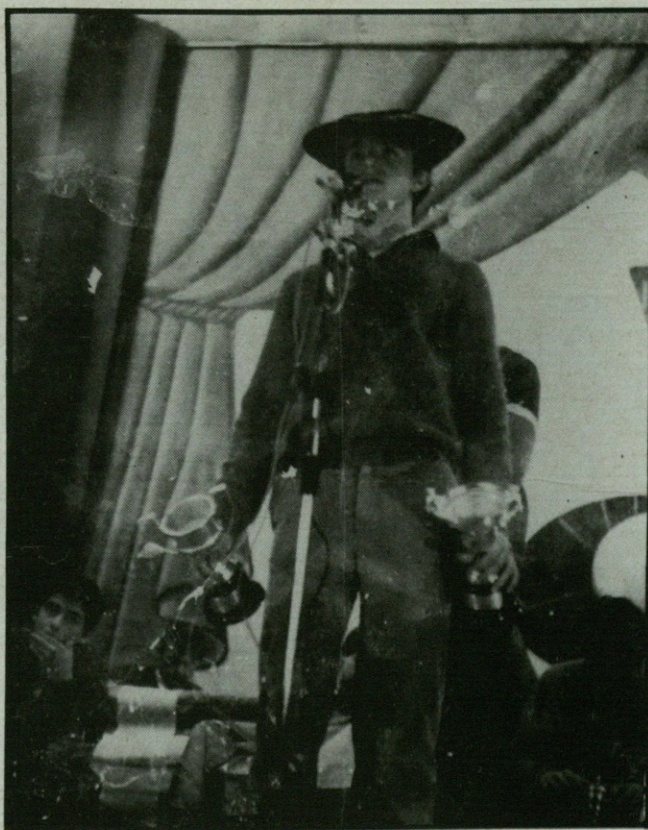
Saio honetan agurra izan zuten, baina agur behartua, hau da, esan egin zitzaient zer agurtu behar zuten.

Ondoren puntu bat eman zitzaient bertsoa osatzeko eta gai bat hiru bertso botatzeko. Sarasuari drogatzen edo mozkortzen den bati bota-

tzea tokatu zitzaion. Izazelaia-ri Konstituzioari. Aristorrenak lan gabezia dau- den ordezkari hautatu eta lane-ko ministroarengana joan beharra izan zuen, eta sekulako hiru bertso bota zituen. «Anatx»i 20 miloi tokatu eta zer egingo zukeen galdetu zioten. «Eguzkitze»ri zer egiten duen ordu libretan galdetu zioten. Eta Eizmendi txikiari galdetu zioten ea zer izango zen haunditzean.

Gero binakako saioari ekin zioten ofizioa: Lehen bikotean Sarasua arbitrua zen eta Izazelaia futbolista, eta erabakiarekin ados egon ez eta futbolistak ipurdia erakusten dio arbitroari. Aristorrena neska zen eta «Anatx» mutila, lehengo al- diz irten eta gaztainak edo babarrunak direla medio neskak sobrako haizeak omen zituen. «Eguzkitze» ardi zakurra eta Eizmendi etxe oneko zakur perfuma- tua.

Ondoren gai bati buruz

«Eguzkitze», txapelduna eta bertsorik onenaren saria ere berak eraman zuen.

puntuka ihardun zuten bina bertso bötaz. Lehen bezala lehen bikoteak mutil zaha- rren bentajei buruz aritu zi- ren. Bigarren bikotea neska berberaz maitemindurik aurkitzen zen. Eta hiruga- rrena Korrika 83-ri buruz aritu zen.

Azkenik kartzelako gaia: lau oin bertsoa osatzeko: gai, jai, nahi, eta alai. Eta gai bat bina bertso botatzeko: ikastolatik bialdu egin haute notak faltsifikatzen harra- patuta eta aitari esplikatu behar.

Bigarrena eta hirugarrena enpataturik gelditu ziren eta desepate bat egin zuten: Eizmendi eta Izazelaia ziren hauen eta bakoitzak bere herriari bina bertso bota be- har izan zien.

Honela gelditu ziren: Ira- bazle «Eguzkitze», bigarren Izazelaia, eta noski hiruga- rren Eizmendi. Eta bertso honenaren saria «Eguzki- tze»rentzat izan zen.

ZALDUBI

«Eguzkitze» apaiza eta «Anatx» monagiloa. Apaizak monagiloa ardo edaten harrapatzen du sakristian. Semifinaletan egindako saioa.

E.— Monagilo hau nongoa denik ez dakit oso seguru, tragoa egiten igaro ditu hamar minutu inguru, era hontako golfoak ere noizbehinka ikusten ditugu, begiratutzen hasi naiz eta kopoi guztia hustu du.

A.— Esan duanez kopoi hoietan ardo izpirik ez dago, goiz etorri naiz ta egin ditut nik al dakit zenbait trago, lehen zegoen ardo guztiak egina digu akabo, eta zerbait hik edan nahi badek etorri hadi lehenago.

E.— Nik uste nuen mutil hau zela serioa ta jatorra, baina noiz nahi ta ez du izaten tripa tzar hori lehorra, lehendikan ere hartzen zioten itxura ote zen gogorra, ganadu itxura nahiko ez dela gainera dugu mozkorra.

A.— Sakristiara joan naiz eta ardoa zegoen aukera, pekatu-rikan aurkitzen al da nik egin dedan jokeran? Portatua naiz beste apaiz hau lehen portatzen zen era, berau gaurkoz ez mozkortze arren ardo guztia dut edan.

E.— Ikusten dugu tripa tzar hortan dextente sartu duela, baina Jainkuak barkako dio beste guztia bezela, sagardotegi ta tabernatan ez zaigu aspertzen bela, zulo txiki bat tripan eginda a zer sagardo kupela.

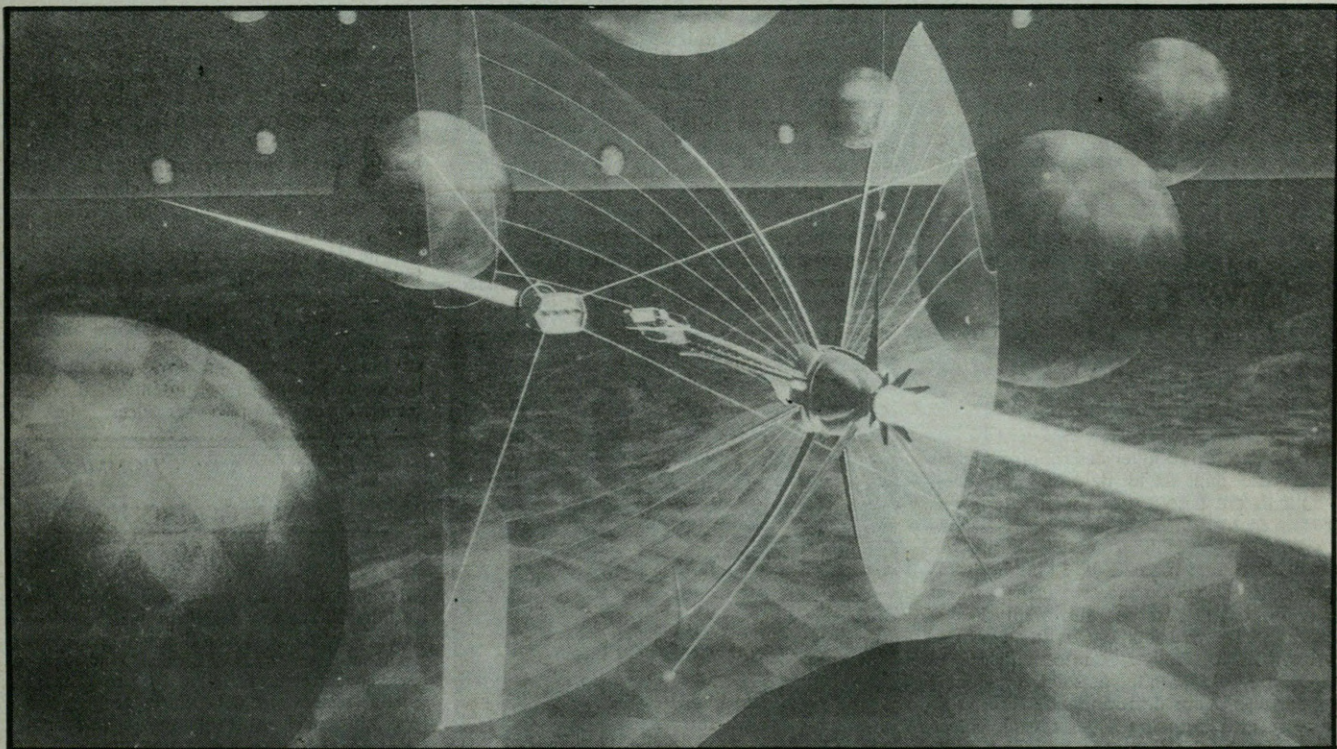
A.— Erronka gisa atera ditu al dakit zenbat abesti, gaurko honetan gozamen-ean tripa ederki dut busti, eta gainera janak ditut nik ez zekiat zenbat Hosti, gaurko honetan gozaldut diat hire ogi eta guzti.

Bertsorik onenaren saria honoko bertso honegatik jaso zuen «Eguzkitze»k.

Liburuekin ez naiz gehiegi nekatu, hortan ez naiz sekula asko borrokatu, alferbat naizenikan ezin dut ukatu, nere bizi zati bat nola den bukatu, arren eskatzen dizut aitatxo barkatu. (bis).

1984: ORWELL-EN AMETSAREN EZINA

Aspaldidanik dituzte ingelesek beren literaturan, «Nobela Utopikoa» delakoaren ordezkari garrantzitsuak. Hala, *Moro* bere «Utopia» rekin, *Swift* eta bere «Gulliverren Bidaiak», *Aldous Huxley* eta bere «Bai mundu berria» eta azkenik *George Orwell*, urte berri honen zenbakia daraman «1.984» liburuarekin. Urtearen zifra eta liburuaren izenburua berdinak direla eta, asko idatzi da eta idatziko da, Orwellek bere utopia urte honetan kokatu bait zuen.

«Partiduko edozein taldekide, jaiotzen denetik hiltzen den arte, Pentsamenduaren Poliziaren kontrolpean bizi da. Bakarrik dagoenean ere, ezin du bakar bakarrik dagoela segurtatu. Nonnahi, lo edo itzarririk, lanean zein atsedenean, bainugelan zein ohean, abisurik gabe iker dezakete, berak jakin gabe».

Ikusten denez, ez zen oso baikorra agertzen. Bere utopian, «Big Brother» ak bere bunkerretik dena kontrolatzen du; konputagailu eta telepantallaren bitartez, higadura eta pentsamendurik intimoenak ere azter ditzake.

Baina Orwellek hau idatziarren, ez zuen pertsonalki

gizarte totalitariorik ezagutu. Are gehiago, horretaz lehen esperientzia Espainiako Gerran izan zuen. POU Me ko militante bezala, Catalunyak frontean burukatu zuen, eta han bala batek ez tarria zulatu zion, horrela eta geroztik bizitza osorako ahots erlatsa geratu zitzaio-larik.

Eta Catalunyan, burrukaren tarte batetan, permisoz zegoela, kasualitatez, Orwell milizianoak gauza bat deskubritu zuen: polizia stalinista bere atzetik zebilela. Zergatik? Francoren «quintacolumnista» bat zelako. Gestapoko morroia... traidore bat beraz. Atxilotzetik suerte handiz libratu zen baina esperientzia honen, «1.984» nobelan azaltzen duen mundu terrorifikoa imajinatzeko posibili-

tatea eskaini zion: «Egiaren Ministraritza», «Pentsamendu bikoitza», «Novolingua», «Anaia Handiaren nortasunaren kultoa», «Pentsamenduaren Poliziaren omnipresentzia», etab.

Bartzelonatik itzultzean, «Homage to Catalonia» (1.938) liburuan Espainiako Gerran izandako esperientziak idatzi zituen. Eta gaztea zelarrik, zaila egin zitzaion bere liburuarentzako editore bat aurkitzea. Azkenean, editore gazte batek (Fred Walburg) egin zion lehen tirada: 1.500 aletakoa. Baina ez dira hauek gazte denboretako larritasunak soilik. Hil baino bi urte lehenago, Orwell oraindik agertzen zaigu saiakeragile borrokatu eta bikaina moduan, baina exzentrikoa eta baztertua ere bai.

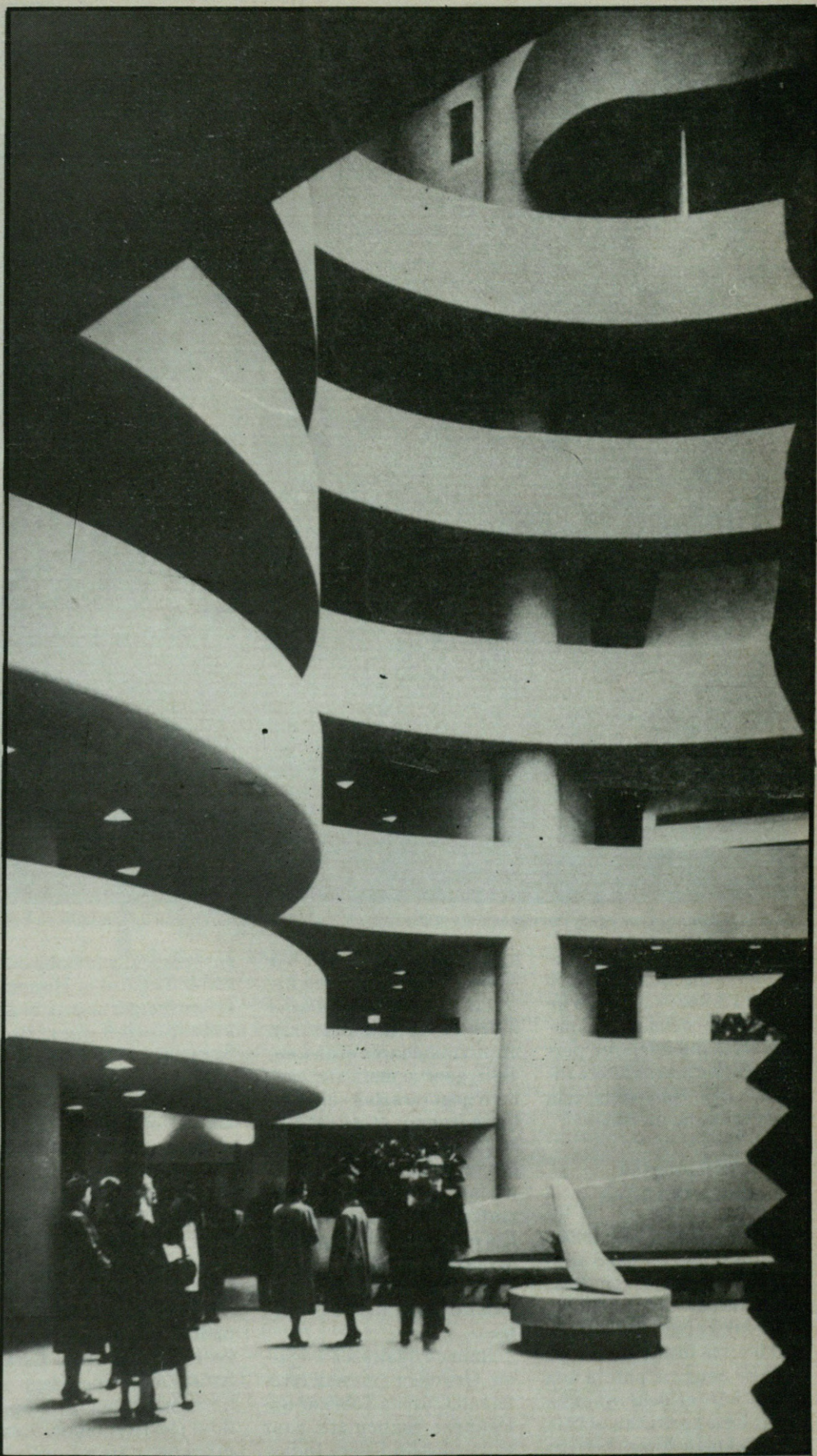
Gaur egun, Orwellen heriotzaren 33 urte iragan ondoren, «Abereen Etxaldea» eta «1.984», 30 milioi aletatik pasa dira; 34 hizkuntzara itzuli eta ekialdeko zenbait Estatutan, erdi ezkutuki bada ere, publikatuak izan dira.

Fantasia pedagogikoa baina zorionez, ezina

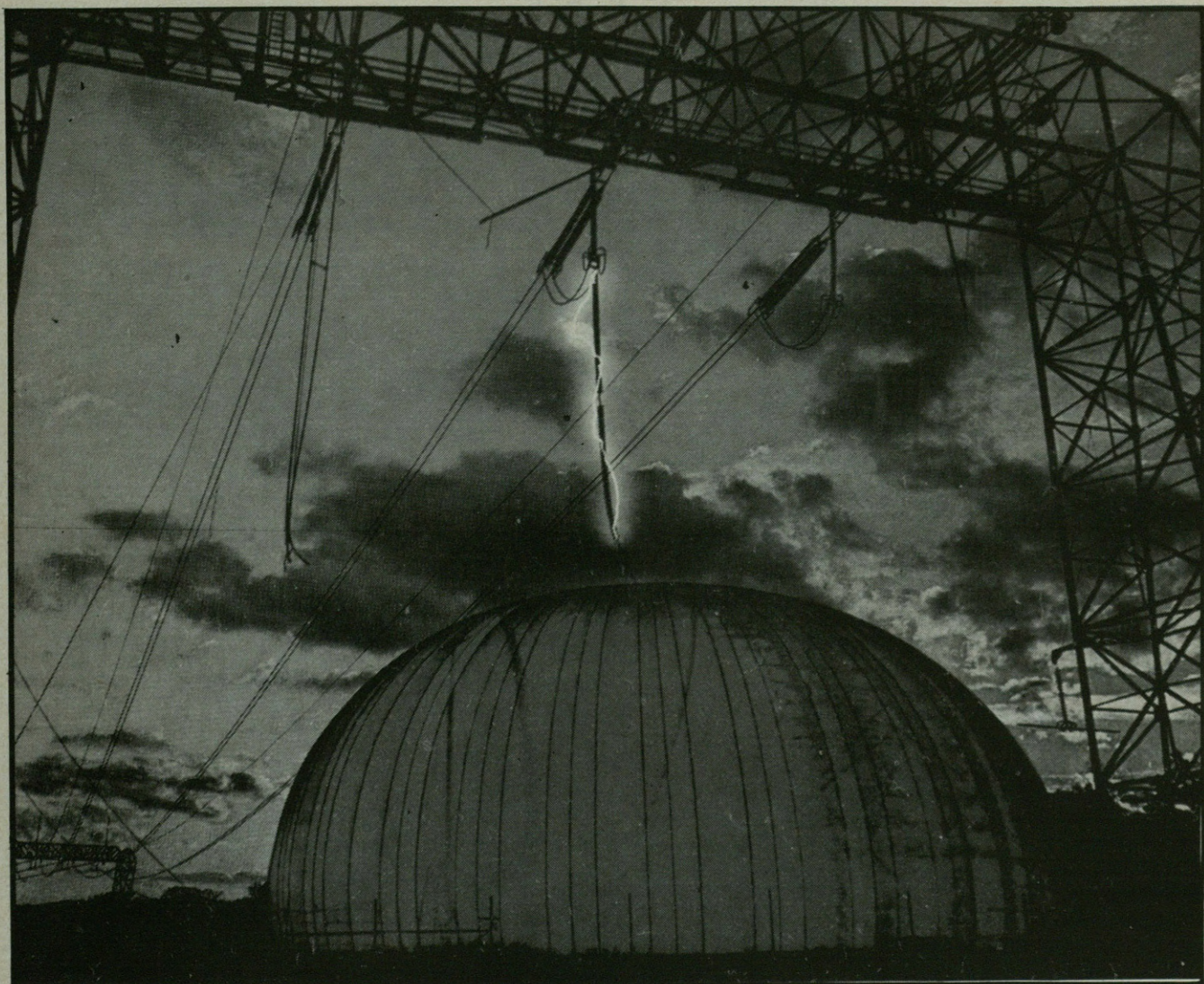
Utopia hitzak adierazten duenez —ez lekurik, ez denborarik— ez da inon eta inoiz kokatzen. Beraz, parametro horien ausentziak dialektikaren eza behartzen du betiere. Egun, Orwellen utopiak eragin pedagogikoa badu ere, ezin da errealitatearekin kontrastatu. Nahiz eta kritikok askok superrealistatzat hartu eta Ekialdeko Estatuaren eta bide batez ezkertiar marxisten kritika egiteko erabiltzen duten, argi dago eskuindarrek oso maltzurki erabiltzen dutela komeni zaiegan, logikoa denez.

Eraso horiek deusezteko, goazen Hans Magnus Enzensberger-en eskutik, Orwellen ametsaren ezina frogatzera: «**Orwellek zuen kontzientziaren industria monolitikoaren ikusmena, komunikabideetaz zuen konprentzio adialektikoaren froga hutsa da. Halako kontrol total bat, autoritate zentral batek eramana, ez da etorkizuneko zerbait, iragankoa baizik. Zientzia burgesa den Sistemen Teoriaren laguntzarekin, posible da frogatzea komunikazio zein distribuzio sare bat, neurri kritiko bat gainditzeko duen bezain pronto, ezin dela kontrol zentralizatu batetik gidatu, baizik eta soilik modu estatistikoz kalkulatu.**

Honela, estatistikaz lorturiko balore aproxiatu hauek medio eskasak eskaintzen dituzte sistema osoa kontrolatzeko, eta gainera sistemari permeabilitate bat ematen diote ezaugarritzat; gobernatzen gaituz-

Gauza jakina da «1984» stalinismoak egindako astakerietan inspiratzen dela.

Edozein kasutan, gaur egun, faszismoak eta stalinismoak erabilitako koarentena informatiboak bakarrik dira posible.

tenek nahi ez luketen bezala. Beraz eta Enzensberger berriz segituz: «... estado de excepción» delakoa da kontzientzia industriaren permeabilitate horren alternatiba bakarra. Halabaina, ezin da betirako mantendu».

Orwellen ametsa, eskuindarren arma

Gauza jakina da «1.984» stalinismoak egindako astakerietan inspiratzen dela. Nabaria bai eta ere, Stalinek egindako abusuek Europako bizitza intelektuala sakonki zauritu zutela eta zauri hori ez dela oraindik itxi. Beti kontutan izanik «intelektual» hitzak beti daramala «ezkertiar» hitza na-

hitaez erantsita. «Baina —Mario Benedetti-ren hitzetan— gaurko katolikoei inork ez die Inkisizioaren erantzunbeharra eranstean, aldiz, gaurko marxistei eguneroko gogorazten zaie Stalinen iragana. Gauzak horrela, logikoa da europar intelektualek sentitzen duten ikara, norbaitek letreroa zintzilikatu nahi dienean. Eta eskuindarrek ongi aprobetxatzen dute egoera hau eta stalinismoa espektro zabalako fenomeno bihurtzen».

Baina ez gaitezen engainatu, Orwellen ametsak erreferentzi zuzena Sobietar Batasunean bazuen ere, gaur egun edozein Estatu Industrial aurreratutako kokatuko

genezakeen, edo hobe esan, ezina frogatuko. Honetaz, Enzensberger jaunak bi adibide ipintzen digu: Bata, Sobietar burokrazia, munduko zabalena eta konplexuena. Behartuta dago nahitaez, fotokopiadora automatikoa ez erabiltzera. Tresna honek, edonor inpresore potentziala bihurtzen bait du. Nabaria denez, gizarte sobietarrak oso garesti pagatu behar du indar produktiboen ezabatze hau.

Bestalde, adibide honek badu bere parekoa mende-baleko munduan. Estatu batuetan ba omen dago oso aurreratua den fotokopiadora elektrostatikoa, Xerox etxekoa, paper normalez dabilena, ez du beraz, paper

bereziaren hornizioak dakarren kontrola jasan beharrik. Baina, Xerox etxeak ez du saltzen, alokatu egiten du eta oso garesti, horrela segurtatzen du makina ez dela edonoren eskutara joaten. Hori bai, lehen esandakoaren arabera, sistema hau ez da guztiz inpermeablea.

Edozein kasutan, gaur egun, faszismoak eta stalinismoak erabilitako koarentena informatiboak bakarrik dira posible, atzerapen industrial konsziente baten bidez.

Antton AZKARGORTA

euskalgintza

ANTENA BERRIA JARRI DUTE «GURE IRRATIA» KOEK.—

Irailean ARGIArako egindako elkarrizketa anuntziatu zuten irrati jator honetako langileek antena berri bat jartzeko asmotan zebiltzala. Azkenean Baiguran ipini dute eta horri esker lehen iristen ez ziren paraje askotara heldu ahal izango dira. Kasik esaten ahal da Iparralde osora iritsiko direla «Gure Irratia»ko emanaldiak. Guztiz pozgarria da berri hau, batik bat Euskal Herrian dauden euskal bi irrati bakarretako bat bera dugula kontutan hartzen badugu. «Gure Irratia» sendotzeak euskara ere sendotzea suposatzen bait du.

diskoak

BERRIKUNTZA HANDIKO DISKOA HILABETE BATEN BARRU

KALEAN.— Euskadi Irratia entzuten baduzu jakingo duzu honez gero zein den Kaki. Inaki Arkarazo izenez, bi musika-saioren ardura eramaten du bazkal eta afalondoetan. Kaki mutiko hori eta Angel Zatarain tekniko estudio batzutan entzeratu omen ziren eta Kakiren birtuosismoaz (musika-tresna guztiak berak jotzen ditu) eta Angelen maisutasunezko tekniko-lanaz baliaturik disko bat grabatu zuten, dagoeneko kopia ateratzen omen dagoena. Izena «m.eak» edo antzeko zerbait izango omen da eta azalak «m» hizkiz beteta joango dira. Experimentazio modura euskal musikan egin den saio interesgarrienetako bat bezala jo dute entzun duten askok. Ikusiko dugu kalera orduan.

euskal kulturaz

Sabin

TXU TXU MU TXU KA

euskal telebista

ERDARAZKO INFORMATIBOEN BORROKA FAMILIETARA

ERE IRITSI DA.— ETBn erdara sartzearen alde eta kontrako katramila guzti horretan denetarik entzun dugu eta bakoitzak jakingo du noren alde joko duen bere barne gogoan. Halere, garbidago oker dabiltzanak desdramatizadoreak direla, familien barnean ere iskanbilak sortzen hasiak omen dira. Hori da Joxe Luis Bikuñaren kasua bederen. Erdarazko informatiborik ikusi duzuenok jakingo duzue bertako aurkezlea dela. Beno, bada. Gizarajoari gertatu zaio EHEkoetaz aparte bere semea ere erritan hasi omen zaiola telebistan erdaraz mintzatzen azaltzeagatik. Cria cuervos...

aldizkariak

ASKO SALTZEN OMEN DU «HABE» K.—

Eusko Jaurlaritzako ordezkari bati Durangon mahai inguru batetan esaten entzun genion «Habe»k oso presentazio txukuna zeukala baina normala edo zela asko saltzen zuelako. Geuk galdetu ere galdetu dugu salmenta eta tiradako zifra ofizialak zeintzu diren eta egia da kopurua ez dela batere txatxetakoa. 3.100 saldu eta 3.200 argitaratzen omen dituzte eta. Saldutako mila horietatik 2.700 harpidetza gisa edo kolokatzen direlarik. Bai, dudarik ez dago «Habe» aldizkariak asko saltzen duela baina zifra ofizialekin ari ginela pentsatu genuen ez legokeela batere gaizki beste aldizkariak zenbat saltzen duten jakitea, eta aldizkari didaktikoen arlora mugatuz, jakinmina sartu zitzaigun «Aizu»k zenbat saltzen duen eta zenbat argitaratzen duen jakiteko. Medio kaxkarragoak ikusita, pentsatzen genuen saldu ere gutxiago salduko zuela baina hara non zenbaki bakoitzetik 4.500-5.000 inguru saltzen dituzten, azkeneko zenbakiari 6.000ko tirada egin diotelarik. Salmentaren gorabehera horiek expligarriak omen dira harpidedunen kopurua proportzioan urriagoa delako. 1.500en bat edo. «Habe»rekin gastatzen duten dirua ez dugu uste «Aizu»ri emango diotenik, baina beste aitzakiren bat asmatu beharko dute lehenaren lujoa justifikatzeko.

Landa eta Zumalabe, luma eta pintzela tandem modura

Azken garai honetan argitaratu diren literatur liburuetatik bada bat ARGIA gabiltzanoi berezi samarra gertatu zaiguna, «Ipurtargi beltza». Izan ere, liburu horren egileak, Joxemi Zumalabe eta Josu Landa astekari honetako lankideak ditugu eta honexek ematen zion kasuari arestian aipatutako berezitasun hori. Elkarrizketak askotan kostata lortzen baditugu ere, esan beharrik ez dago honoko honetarako zita jartzea ez zaigula zailegi gertatu. Aldizkariko edozein lanegunetako bat aukeratu, kaseta entxufatu, eta erdi txantxetan egindako galderei, bai batak bai besteak erantzunak emateari ekin zioten.

ARGIA.— Geuk jakin badakigulako, baina liburua gaingiroki begiratuta ere antzeman daiteke jasan duen prozesua luzea izan dela. Konta ezazue apur bat nondik nora joan den liburu honen kontua.

JOSU LANDA.— Beno, bai, luzea izan da prozesua baina denbora aldetik batez ere. Liburu honetako testua duela urte t'erdi idatzia dago eta liburuaren projektua bera ordutik dator. Gertatzen da batzutan denbora faltaz eta bestetan buruan daukazuen ideia hori paparean ezin duzula erreflejatu ikustea, bi faktore horiek atzeratu dute apur bat kaleratzea.

JOXEMI ZUMALABE.— Atzeratu da, bai, baina ez hainbeste. Izan ere, guk garbi ikusten genuen liburu honetako gauza guztiek neurtuak eta txukun atera behar zutela, eskatzen zuen denbora behar bezala hartuta. Alde horretatik, ia ia kapritxo-liburu bat izan da, detaile txikiak ere elkarrekin komentatuak ditugu.

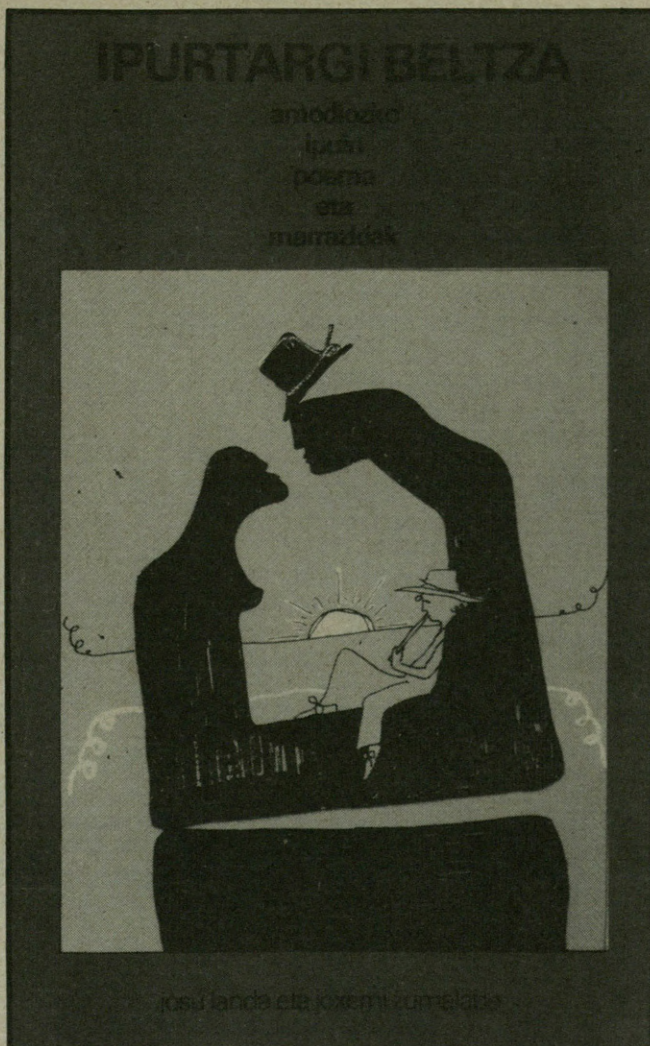
A.— Alde horretatik, gauza asko bazterrean geratuko ziren, ezta?

J.Z.— Hasera batetan, ipuinak eta poemak dexente

gehiago ziren. Hasera haietan Josuk pasa zizkidan ipuinak ez dakit berrogei edo zenbat ziren, baina gogoratzen elkarrekin kritikatu eta depurazio nahiko gogor bat egin ondoren gelditu diren hogeitabostak hautatu genituela, eta halere hogeitabost horietako batzutat ere izan ditugu makina bat eztabaida. Eta nire marrazkiekin berdin... iruditzen zait uneoro zaindu dugun elemendua koerrentziarena

zela, hau da, liburuari halako osotasun tonu bat ematea; eta ildo horretatik gehigarri gisa edo errepikagarri eman zezaketen ipuin edo marrazki edo poemak piktura bidali ditugu.

A.— Aipatu duzuen koerrentzia edo osotasun horrek

«Ipurtargi beltza» amodioaren inguruko mundua esploratuz

gaiarena besterik ezin du izan itxuraz, amodioa alegia.

J.L.— Bai, hala da, baina gaia hasera batetan aitzakia baino ez da. Horren inguruan mundu sujerente eta neurri batetan sorprendente bat burutzen asmatzea, hortik abiatzen da liburuaren

kaminoa. Esan nahi dut ipuinek beren aldetik, eta poemek berenetik eta marrazkiek igoal igoal, bakoitzak bere bidea egin duela bestenarekin zerikusi txikia izan duena, baina hori ez da hain inportantea. Inportantea produktua da, presenta-

blea den ala ez, eta horretan saiatu gara. Esate batera, ipuinena hasera batetan ia ia ariketa narratibo bezala planteiatu nian, hau da, folio batetako ipuin mordo bat, denak gai beraren inguruan, baina piskanaka piskanaka gaiarekin entusiasmazten zoaz eta aurretik imajinatu ere egingo ez zenituen dimentsio batzu deskubritzen dituzu, eta

hintzat ez daudela ilustrazio soil modura eginda. Beste kontu bat da ea gehigarri edota bigarren mailako zerbait bezala geratzen den, eta hori liburuaren erosleak esan beharko du, baina gure burutan ezin da esan be-

eta modu horretara mosaiko atsegin bat eskaini. Orduan, ezin da pentsatu marrazkiak edo poemak ipuinen aringarri edo osagarri direnik, ipuinek berek ere pintzelada karakter hori daukatelako, argumentu baten indarrez baina laburtasunak ematen dien aire bizkor eta bizi horrekin.

zunean. Urteak eskatzen ditu. Ipuinetan bat bateko onik egin dezakezu, baina poesiak askoz rodaje handiagoa eskatzen dizu. Normala da ehunka poesia egin beharra tiroak nondik doazen ere enteratzen hasteko.

A.— Bi koloretan ateratako liburu bat harrigarria izan daiteke zenbaitentzat, eta bestetik larogei duro ez dirudi prezio garestiegia denik. Nolatan bi gauza horiek?

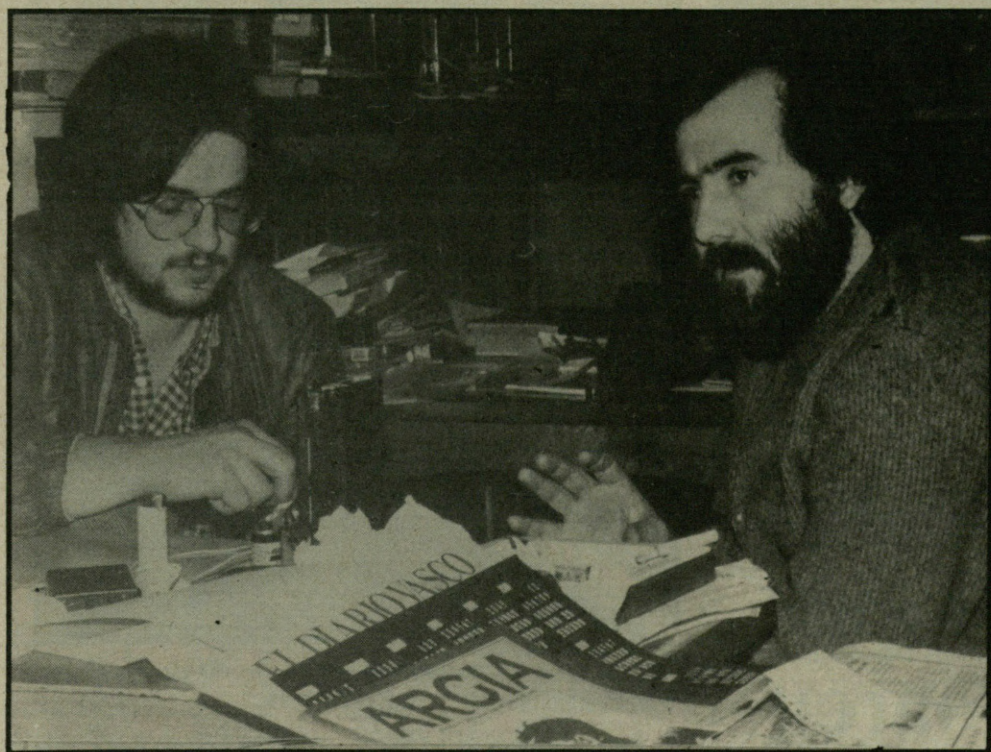
J.L.— Beno, ez dakit bi gauza horiei nola erantzun...

J.Z.— Badirudi zure galderetan ez duzula aipatu nahi baina nik aipatu nahi dut eta kitto: liburu hau «Susa»ko liburu-sailean argitaratu da, eta horrek badauka bere inportantzia garestia ez izateaz gain beste gauza askotan. Izan ere, gu ez ginen liburua egiteko elkartu Josuk nire marrazkiak besterik gabe ezagutzen zitueldako, elkarrekin lanean (ARGIA eta bestelakoe-tan) ordu pilo bat eman ditugulako. Bestela, ez dut uste eraman dugun bezala eramango genukeenik. Eta «Susa»koek liburuak ere atera behar zituztela jakin ahala, pentsatuarekin batera «hemen atera beharko diagu, ezta?» esan genion elkarri. Guretzat gutiz gauza logikoa zelako.

J.L.— Bi koloreen asunto horri buruz, egia da «Susa»ko besteak kolore bakar batez joan direla, baina hori elkarrizketa haseran aipatu dizugukapritxo-karakterrari egindako konzesio bat izan zen.

A.— Bestelako lanik aurrrerantzean eta elkarrekin egiteko asmoz?

J.Z.— Guk egunero egiten diagu lana elkarrekin, motell!

asuntoari gorputz posible bat antzematen diozunean, orduan hasten zara liburuan pentsatzen. Gauza bat da idazten duzuna eta beste bat liburu bat egitea. Liburu bat egin baino lehen tarteka gauza pilo bat eskribitu behar dituzu eboluzionatzeko. Neuk bai behintzat.

A.— Honelako liburu batetan, marrazkiek ez al dute apaingarri modura besterik ez gelditzeko arriskua?

J.Z.— Bai, bistan da, baina guk biok beti present izan dugu arrisku hori. Eta alde horretatik nik uste dut ebidente delako marrazkiak be-

hintzat halakorik egon denik. Zeren uste dut gu bion artean liburuari hainbeste buelta emanda nahiko ideia beretsua geneukala zein liburu tipo nahi genuen egin, eta ideia global horren barruan marrazkiek beren nortasun propio eta insustituiblea daukate. Hori da gure inpresioa behintzat. Beste problema bat da ea liburua ikusten dutenei ere horixe bera iruditzen zaien baina hori ezin aurretik jakin.

J.L.— Gainera, liburu gaia laburrez osatua dago, orrialde gutxita pintzelada asko eman nahi izan ditugu,

A.— Zein iruditzen zaizue gutxien landutako arloa edo aspektoa?

J.L.— Gutxien landutakoa ez nuke esango, gutiz kontrakoa bait da baina nortasun txikiena aurkitzen diodan elemendua poemena izango litzateke beharbada. Ez dakit Joxemik zer pentsatuko duen, baina neuk pertsonalki ez diet poemei behar bezainbateko nortasunik aurkitzen ipuinekin edo marrazkiekin alderatuz. Noski, poesia askoz terreno zailagoa da ere bai, batez ere zerbait propioa eta kalitatezkoa egin nahi du-

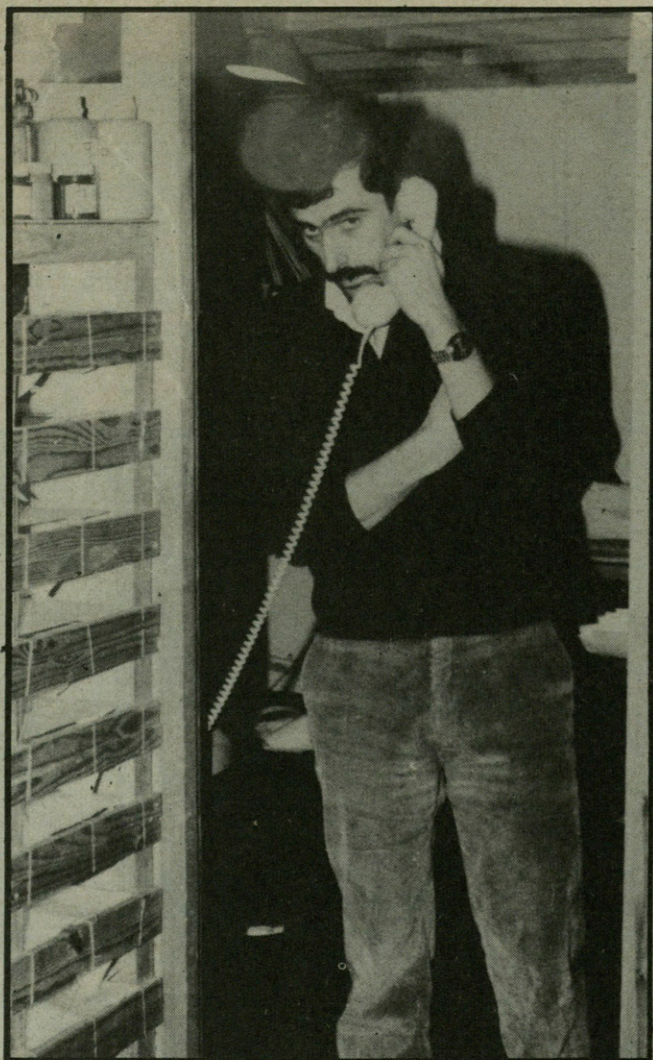
Aurten aurkeztu dituzten bi pelikulak sarituak izan dira

Tartalo eta tribuko enanoa bizkargainean, hauek izango dira laburmetraia honen protagonistak.

«Jaizkibel» produktora: animazioaren errealitatea

Pelikula animatuetaz hitzegiten denean, nor-nairi «Blancanieves y los siete enanitos», «Peter Pan» edo «101 Dalmatas» burutatzen zaionean, gutxi hartzen dute kontutan ordu eta erdiko pelikula zoragarri horien hatzetik zein nolako enpresa, negozio eta dirutzak mugitzen diren. Hauen erraldoitasunak kukubiltxo baino txikiagoak uzten ditu beren filmetan ateratako erraldorik erraldoiena ere. Walt Disney pertsonaje maitagarriaren atzetik, bere inguruan sortutako mitoa hausten 12 estaiko etxe haundi bat agertzen da. 600 langileko enpresa bat. Hauen artean lan bakoitzerako kontratatuak izan diren gionista, pertsonaia asmatzaile, diseñadore, marrazkilari, dekoradore, animatzaile, margolari... eta zerrenda honen adinako beste abar luze bat.

Juanba Berasategi, marrazkilari izatetik enpresa gizon bilakatua. Taldearen koordinatzaile eta bultzatzailea.

Burutapen hauek, «Jaizkibel»-en bulegoan sartzerakoan, gaiari neurri egokia jartzen diote. Larogei bat metro kuadrado lokal bateri, zenbait martingala asmatuz tokia irabaziz, hamabost lagun biltzen bait dira Juanba Berasategiren zuzendaritzapean.

Disney-ren enpresan animaziozko pelikula bat proiektu bezala aurkeztu denetik inork ez du lanaren zatitxo berezi bat baizik dastatzen. Ideiaren aurkezleari berari, aurkeztu orduko eskutik ihes egiten dio proiektuak. Beste lauhun ideien artean autatua gelditzen denetik, gero bizarkinik gabeko pelikula kohe-

rente bat izango dena, pila bat zati txikitik banatua gertatuko da. Lan mota batean dagoenak ez du kasik besteen ezaguerarik izango, eta pelikularen osotasuna mantentzea ere espezialista batzuen eskutan geldituko den lan berezi batetan bilakatzen da, sorketak berez darion xarma barreiatua gelditzen delarik.

Hain da horrela, azken aldiko joera berriak, berriz ere, giza neurriko taldeak osatzera zuzentzen hasiak direla animazioaren munduan. Gertuagotik lana jarraitzeko aukera ez galtzerren, proiektu txikiagoak hartzen dira, epeak luzatu, bitarteko teknikoak aberas-

«Luzemetraia bukatzea da arazo honen gakoa, orduan plazaratu bait daiteke merkatu zabalera»

tu. Etekinak murritzuek gelditzen dira, hórrela azken produktoa erabat garestituen delarik.

Beste industriaren arlo gehienetan gertatzen den eran, honetan ere sorketa primatzean merkatua murrizten da. Eta egoera honen ondorioa garbi azaltzen zaigu: batetik nazioarteko merkatuan jaun eta jabe agertzen diren empresa haundiak ditugu, bestetik instituzio kultural etabarren laguntzarekin bizi ahal izaten direnak edo eta Telebista eta publizitateari lotutakoak.

Zinegintza ia nazio guztitan defizitarioa baldin bada, are gehiago animaziozkoa.

Eta berriz ere «Jaizkibel» bulegora itzuliz norbaitek pentsa zezakeen, oraindik «Pernando Amezketa»-rena eta «Kukubiltxo» ikusi ez balitu, nazioarteko animazioaren egoera hain latza izanik, ea ez ote zen erokeria Euskal Herrian, eta euskaraz gainera, animaziozko pelikula egitea posible dela frogatu nahia.

Apustu horrek mugitu du Juanba Berasategiren nahia azken bost bat sei urtetan, eta zer esanik ez maila batean behinik behin lortua duela. Eta berak dioen bezala oraindik lehenengo urratsak bakarrik eman baldin badituzte, horiek behintzat bide onenetik emanak daudela.

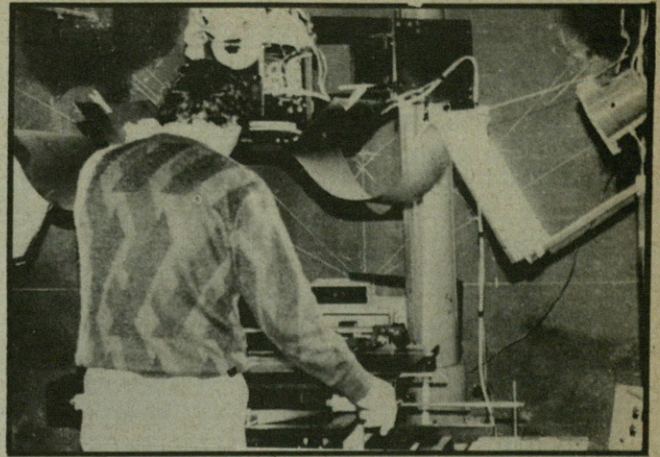
Eta hau esatea zilegi da, ez bakarrik «Kukubiltxo» rekin lortu duten maila gorenekotzat jo daitekelako, edo egin duten oro saritua gertatu delako, baizik eta beren bulegoa bixitatu on-

doren lan talde bat iadanik osotua atzematen delako.

30.000 marrazki koloreatzen

Sartu bezain pronto mahai zabal eta luze baten inguruan marrazkiak kolorez bétetzen dituzten taldea ageri zaigu, gaztea eta alaia. Juan Jose Arraia, Arantxa Urruzola, Melchor Villarubia, Juan M. Intxaurrendieta, Juan Karlos Imaz eta Jesus Mari Muñoz ditugu. Gu gentozela eta, lana alde batera utzitakoan, zer galde egingo diogunaren zai, ba dute nahiko txantxa eta komeri. Ez dute giro honetan nekez lan egingo. Urte bete aritu ondoren dagoeneko trebetu dira lan honetan. «Pentsa —esaten digute— zuek gero ikusiko duzun pelikularen segundo bakoitzean 24 marrazki dihoazela, eta bakoitzean behar bada pertsonaia bat baino gehiago gainera, horiek guziak koloreatu behar dira». Denon artean nekez egiten dugun kalkulo baten ondoren 30.000 marrazki inguru margotu behar dituztela ateratzen ditugu kontuak. Urte bete horretan jardun ondoren zeharo apartak izango direla esaten diegunean, zera «ba...», marrazkiei koloreak ematen galderi erantzuten baino iaioa-goak direla alajaina.

Hala ere beren lanaren zenbait ezaugarri kontatzen dizkigute beren arteko adar jotzea utzi gabe. «Horren txisteak direla medio ez gara aspertzen, baino pentsa bata bestearen segidan lan egiten dugula, bakoitzak pertsonaia bakoitzaren zati bar

Luis Goya, Kukubiltxoren produkzio burua Truka kamara erabiltzen.

hartuz. Adibidez batek begiak hartu eta besteak besoak, besteak galtzak eta.. horrela. Azkenean bat Tartaloren begiaz potrotaino, bestea besotaz, beste galtzetaz.. Gero aldatzen joaten gara». «Aldatuko ez bagenu, bai, zeharo aspergarria gerta zitekeen, egun bat oso gauza bera pintatzen, ba, pentsa ezazue», botatzen digu beste batek. Baino horrek guziak badu arrazoirik eta beraiek argitzen digute. «Kolorea denon artean aukeratzen da, baina tono bat aukeratu ondoren, gero, eszena bat osatuko duten marrazki guztian tono hori mantendu behar dago, bestela alaketak oso nabarmen geldituko lirateke».

Marrazkilariak beren lanak bukatu orduko Marga Moskeirak tintaz egiten dituen paper transparente batean, «azetatoan». Gero beste aldetik pinturaz kolorea emango diote. «Noski tintaz egindako lerrotik atera ga-

be». «Egunean denon artean eta bakoitzak zati bat egiten duela, ehunen bat bukatzen ditugu. «Horrek eramaten du kontrola» botatzen diote Luis Goyari «Kukubiltxo»-ren fitxa teknikoan produkzio buru azaltzen zenari.

Talde-lanean ari direnen giroa nabari da beraien artean, eta behin eta berriz «denon artean hartzen ditugu erabakiak» esanaz, argi geratzen da denok bizi dutela pelikularen erditzea, eta ilusioz diote «hau, Tartalo, Kukubiltxo baino hobeagoa aterako zaigu».

Oraindik, marrazki guziak bukatu gabe dituztela hasiak dira dagoeneko filmatzen. Oso aurreratuak omen dituzte lanak eta ot-sailerako bukatua izango duten itxaropena dute.

Marrazkiengan bizi sortzen

Bainan kolorea eman aurretik marrazkiak eginak

«Segundu baterako hamabosten bat marrazki, hor sartzen diren pertsonai eta dekoratu oro. Luzemetrai batean 120.000 marrazkitik gora margotu behar dira»

behar dute izan, pelikula bakoitzeko pertsonaiak zehatz mehatz definiturik, mugimentu guziak aztertutak, eta paperera pasiak. «Eta ez pentsa, hasiera batean pentsa daitekeen baino zailagoa gertatzen da pertsonaia bat hasieratik bukatzeraino berdina mantentzea». Hau esaten diguna Lopetegi dugu, José Angel.

Bost marrazkilari ari dira «Jaizkibel» produktoran, Juanbarekin batera jo eta ke herri honetan arotz zaigun bide hau menderatzen. Juanba eta Lopetegirekin batera Pedro Sestelo, Jon Etxebeste, eta Jon Arretxe.

Entrepisu batetan egin dute beren kabia. Egunero eta egunean zortzi orduz arrastoak egin eta egin, paper oro zirriborroz betetzen, «Tartalo»k egiten dituen keinuak behin eta berriz aztertzen, pertsonai bakoitzaren esaldietara aurpegi eta ahoaren mugimendua lotzen.

Denak aitortzen dute «Jaizkibel» beraientzat eskola izan dela. Batzuk Bellas Artesen eskolatuak dira, besteak berriz «Komik»-aren mundutik datozenak. «Komikak ba du zerikusirik animazioarekin, noski. Jarri dezagun komika animazioaren lehenengo urratsa dela. Animaziozko pelikula bat hasterakoan egiten den «History-board»a berez komik bat besterik ez da, gero horren animazioan dago koska» esaten digu Lopek. Berak Ipurbeltzen egiten zituen saioak honetan hasi baino lehen.

«Denak izan dugu asko ikasi beharra, eta lehendik genituen ohitura asko errotik aldatzera behartuta egon gara. Adibidez nik —esaten digu Espinosak— Bellas Artes bukatu ondoren oso pintura errealista egiteko joera nuen, eta pintura mota hori pertsonaia nahiko groteskoekin ez zen egoki lotzen, pelikula honek joera fantasiosoago bat eskatzen bait zuen. Saio asko eta eztaba da pila izan genituen «Kukubiltxo»-ren dekoratuak pres-

tatzeko orduan».

«Ikerketa lan sakon bat egin beharra dago pelikula bakoitzerako. Entsaio pila bat, proba asko, azken erabakia hartu arte».

Juanbak hartzen du hitza eta lan guztiak noruntz zuzentzen direnaren kezka azaltzen dizkigu. «Ez dugu joera batean gelditu nahi. Esperientzia akumulatu behar dugu. Eskarmentu izan. Iritxiko zaigu guri ere nortasun berezi bat izateko garaia, baina oraindik bideak irekitzen saiatu behar gara. Batetik jo, bestetik jo, arazoak aurpegiatu eta trebetasuna lortu».

Talde finko, estable bat lortzea da Juanbaren buru-haustea. «Pelikula txiki bat egiteko biltzen den taldetxo batek, gero, luzaroan etorkizunik ez badu, ez du ezertarako balio. Esperientzia hori galdu egiten da. Eta gure helburua Euskal Herrian animaziozko euskal pelikulak egitea posible dela frogatzea bada, luzarorako helburu batzuekin lan egin behar dugu. Edozein motatako animaziozko pelikula aurrera atera dezakeen talde bat lortuz».

«Jaizkibel» marrazkilarientzat eskola bat izan dela azpimarratzea eskatu digute. Animazioen trebetzeko eskola. Hala ere marrazkilarientzat marrazkilari izateko, eta horretan jarrai ahal izateko aukera bilakatu da.

«Marrazkilari asko sortzen da gure herrian, diote, baino horretan seriotasun batekin aritzea ia imposible da gaur egun. Ez dago irtenbiderik. Ez dago marrazkilaritzatik bizitzerik, eta horrela lan serioerik egitea oso zaila da. Egiten diren gauzak, jendearen borondatean dute oinarria. Komik edo ilustraziotik ezin da bizi. Guk behintzat hemen badugu lana seriozki egiteko aukera».

Laburmetraiatik luzemetraiara

Bainan «Jaizkibel» da goeneko errealtate bilakatu da. Taldeko edonorekin hit-

Juan Jose Arriago, eta Idoia Jauregi, margolariak. Marrazki bezain txiste koloretsuak botatzen omen dituzte. Aldiz txiste gehiago.

zegiterakoan apustu horretan hasi besterik egin ez direnaren giroa nabaritzen baldin bada ere, beste «errealtate» askok baino oinarri garrantzitsuagoak ditu iadanik «Jaizkibelek».

16 milimetrotan filmatutako 20 minututako pelikularekin hasi ziren orain dela lau bat urte. «Ekialdeko Izarra» izena zeraman laburmetraia zen hura. Gerotik eta iadanik 35 milimetrotan «Fernando Amezketarra» egin zuten. Eta honekin sarien zerrenda hasi. Euskal zinemaren sari nagusia lortu zuten 81.ean eta Belgradoko zinemaldira Euskadiren aurkezlar bezala eramana izatea ere urte hartan bertan.

Aurten berriz, 83.an Kukubiltxo izan da saritua, eta

atzerrira ere eramana izan da. «Jaizkibel» berak Koldo Izagirren zuzendaritzapean eta Ramon Saizarbitoriaren gidoiarekin egindako «Venir al Mundo» Dokumentala ere saritua izan da, Estatu mailan, Dokumental onenari, Bilboko Zinemaldian ematen den Sariarekin. Ironiaz Juanba berak «eskutan hartzen dugun oro urre bihurtzen dugu» esaten digu, urre horrek salmentan hartzen duen prezio eskasarekin kexu.

Liburu mailan ere iniziatiba garrantzitsuak izan dituzte euskal kulturgintzan. Hain zuzen orain plazaratutako Ramon Etxezarretaren Hiztegi-Erotikoa eta Koldo Izagirren lokuzioak «Jaizkibel» produktorearen lanak omen dira gero Hordago ar-

«Gure mailako lan batek hiru irtenbide posible ditu, luzemetraia, telebista eta publizitatea»

gitaletxera saldu eta hauek atera badituzte ere.

Mota desberdinetako ekintzak bada, Juanba, Koldo, Luisek eta beste taldeko guziak «Jaizkibel» izenez eskutartean darabiltzatenak. Denak Euskal kulturak behar dituen oinarri sendoak lantzerantz zuzenduta.

Hala ere proiektu ikusgarriena, garrantzitsuenak, animazio mailan egin duten apustua dugu: Kukubiltxo eta orain bukatzen ari diren Tartaloren batera beste 20 minutuzko hiru laburmetraia elkar josiz luzemetraia batera iristea. Urteetako lana.

«Proiektu horren euskarri garrantzitsu bat, ezin ahaztu dugu, Diputazioaren, Gipuzkoako Foru Diputazioaren, laguntza izan dugu. Aurrenengo bi pelikula horiek burutzeko behar zen presupestotik ehuneko hirurogeita hamabost jarriaz. Alegia, bi laburmetraia horiek koproduzituak izan dira «Jaizkibel» eta Diputazioak elkar harturik. Garbi dago hau horrela izan ez balitz, proiektu horrekin hasia ere ezinezkoa izango zela. Eta aurrerantzean ere luzemetraia horren helburua, baldintza horri lotua dago. Hau da, ezinezkoa izango litzaioke «Jaizkibeli» bakarrik jarraitzea».

«Eta nolabait esateko, luzemetraia hori bukatzea da, arazo honen gakoa. Orduan plazaratu bait daiteke merkatu zabalera. Apustua noraino irabazia dagoen seinala horrek emango bait digu. Laburmetraiak motz gelditzen dira azterketa horretarako, hauen merkatua oso murrizta, eskasa delako. Eta telebista mailan sartzeko ere lan luzeagoekin da konpetitiboa posible».

Azpiegitura guziak ekonomian dutela beren gakoa ederki daki Juanbak. Eta behin eta berriro aztertutako, beren lanak gauzatzeko oinarriak nondik sortu daitezkeen.

«Gure mailako lan batek, izan ere, hiru irtenbide

«Gure apustua garbi dago, Euskal Herrian animaziozko pelikulak egin daitezkeela frogatu, horiek euskaraz egin, eta horretarako azpiegitura finko bat lortu»

posible ditu. Bata luzemetraia eginez gero, hori merkatu zabalera banatu eta ea zer gertatzen den ikustea. Beste biak Telebistari eta publizitateari lotuta daude. Eta Estatu mailan, bi edo hiru horrelako estudio badaude horrelakoak dira. Eta halaz ere, eta ez hemen baka-

rrik, estatuaren edo instituzio zenbaiten laguntza behar izaten dute mantenduko badira. Zinea berez garestia bada animaziozkoa bere ezaugarri zehatzengaitik are garestiago gertatzen da».

Egoera zail horri Euskal Herriatik nola erantzun behar zaion, ez da oso garbi

Arantxa Urruzola, Marga Mosquera (trazadora), Jesus Mari Muñoz eta Juan Karlos Imaz, margolari trebe bezain adar jotzaile apartak.

Juanba, Angel G. Espinosa (Dekoradorea) eta Jose Angel Lopetegui. Pedro Sestelo, Jon Etxebeste, eta Arretxerekin, marrazkilarien taldea osatzen dute. Beren eskuetan sortzen dira Kukubiltxo eta Tartaloren mugimendu guziak. Hauek jarri ditzazkete pozez jario ala triste protagonista famatuena ere.

azaltzen. Oraindik ETB-ek ez du horretan urratsik eman. «Garestiegiak direla beraientzat... eta Fernando Amezketa arraren kasuan adibidez, oso gai lokala zela, eta... Alegia beste Telebistari saltzeko gai izan arte, ez dirudi bide hori oraindik irerikiko denik». Publizitatea berriz, hemengoa, ez dago oraindik publizitate mota horretara ohituta. «Eskari baten batzuk eskatu dizkigute eta hasiak gera presupestoak egiten, bestetik esperientzia txiki batzuk ere eginak ditugu «Korrika»-rekin eta».

«Bidea hortik ireki behar dugu, baino hastapenetan gaude, bide luzea dago aurretik».

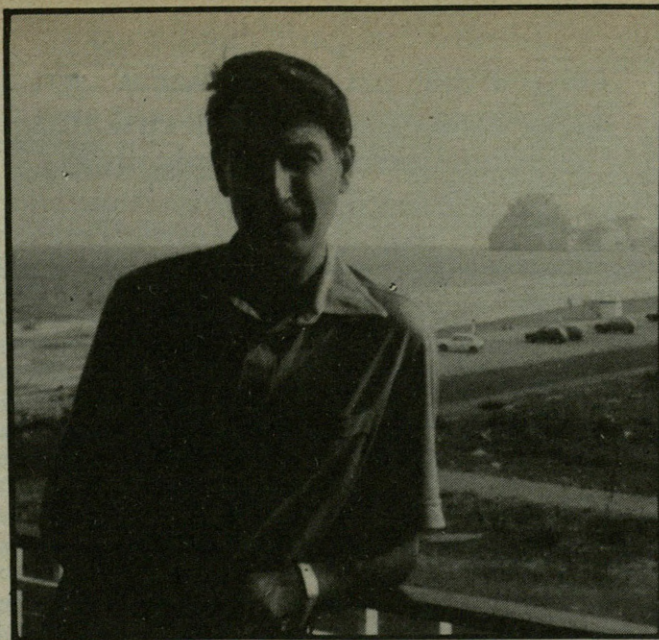
Eta bitartean, eta haur euskaldunak amerikanoek «Mazinger» edo Japonesen «Heidi»-rekin batera behinik behin euskal jatorrizko pelikulak ikusteko posibilitatea izan dezaten, hori ari tuko dira «Jaizkibel» taldekoak kostoak jeitsi arazteko irudimena zurruputzen edo pertsonal kostoak militantez araino eramaten.

«Eta euskaraz sortua, noski. Badago hor eztabaida —esan digu Juanbak— zinema inguruan, bikoizketaren posibilitatea dagoela eta, sorketa garaian euskara beharrezkotzat ematen dutenen eta ematen ez dutenen artean. Guretzat behintzat argi dago animaziozko euskal zinema euskaraz sortua behar duela, izan».

Laister pelikula horiek ikusteko aukera izango dugu bada. Eta oraindik haurrentzako egiten diren (?) marrazki bizidunekin liluratzaren garenak hori egongo gara luzemetraia baten aurrean. hortarako 120.000 marrazki egin behar izan direla kontutan hartu gabe.

Ea gaur eguneko haurrak, guk «Blancanieves» edo «Bambi» buruan gordetzen ditugun eran «Kukubiltxo» eta «Tartalo» gordetzen dituzten.

L. BASTIDA
J. MOLLARRI

Agur Andoni

Abenduaren 14ean eta Donostiako eritegian 48 urte zituela azpeitiar bat hil da. Andoni Albizuri «Katxo». Gaisotasun luze eta arraro bat jasan ondoren. Pertsona arrunta izan arren bere heriotza azpeitiar askorentzat samingarria izan da eta nahiz oraindik gizon gaztea izan bere bizitzak eragin haundia izan du herrian.

Bai Andoni, hi izan hintzen frankismoaren urte txarretan heure abertzaletasun-sutsuak bultzaturik borroka klandestinoari ekindako lehenengoetako gazte berria. Garai hartan EGI zegoen abertzale gazteen erakunde bakarra eta han ikusten hindugun «GUDARI» zabaltzen edo eta Sabino Arana nor izan zen erakusten higuana. Gogoratzen nauk Landabururen «La causa del pueblo vasco», Arturo Campionen historia edo «A mi vasco» liburuekin.

Gero beti gerta ohi den bezala zakurren eskuetan erori hintzen eta orduan ere erori zineten kate luze hura hirekin moztu huan, jakina hiretzako izan huan, horren ordain bezala, egurrik gehiena. Usten diat 1965. urtea zela.

Askori gertatzen zaiguk komisarian eta gero kartzelan denboraldi bat egin ondoren herrira itzultzen garenean ez dugula berriro lehengo bideari ekiteko kemenik eta gogorik izaten, baina ez, irten huan eta ekin hioan, beharbada beste modu batean, lehengo bideari.

Aurten, hain zuzen, Otsailean, Sansebastian egunean Udaletxeak herriko dantzari taldearen 25. urte betetzea zela eta dantzari talde horren sortzailea hini zelako oroigarri bat eman ziaten. Hik heure txistuarekin ez higan dantzan egiten bakarrik erakusten, bai zera, ez genian hanka jasotzen bakarrik ikasten, baizik, abertzaletasuna zer zen eta aberria maitatzen ere hirekin izandako solasaldi haietan ikasi genian. Monzon nor zen eta Rezola nor zen eta zer izan ziren eta zer ziren. Iparraldean Monzonekin izaten zenituzten bilerak eta han haiekin ikasten zenutena kontatzen higuana.

Denbora ez duk alperrik pasatzen eta belaunaldi berriak bere eragin berriak ekartzen dizkik eta sortu ziaten ETA. Erakunde berri horretan sartu ez bahintzen ere laster onartu huan eta laguntzen hasi. Heure bizitzan zehar izan duan etorkizunaren norabidea antzemateko agur horrek orduan ere asmatu zian «Gazteen eskuetan zegok etorkizuna» esa-

ten higuana. Diru biltzen ez bazen beste lanen bat heuregain hartuko huan. Gogoratzen nauk, nola ez, zenbat sufritu huan V-VI.go arazo hartan, baina, gauzak bere bidera berriro eta aurrera orduan ere.

Frankismoaren garai hauetakoak dituk Euskal Jaiak, Tanborradak, Antzerki berpizteak eta abar. Ekintza hauek antolatzerakoan derrigorrezkoa hire presentzia eta lana, noski, askotan arrazoi txar baten ordainarekin gainera.

Franko hil zen egunean bigarren aldiz Martuteneko kartzelan hintzen. Txiki eta Otaegiren erahilketaren aurka manifestazioetan ibiltzeagatik multa ezarri eta ez zenutelako ordaindu.

Hire bizitza emankorra, hire herriarenganako maitasuna ez huan ordea, hor mugatzen. Betidanik izan hituen izadi eta gizadiarentzako halako kezka berezi batzu. Kezka horiek eraginda eta asko irakurri eta heure burua landu ondoren hasi hintzen taldea osatu eta mendietan zuhaitzak landatzen eta Urola bailarako haitzuloak aztertzen. Norbaitek hala uste badu ere, hik eta Rafaelek EKAIN (1969. urtean) haitzuloa bilatu bazenuten ez huan kasualitate bat izan, baizik lan luze baten ondorioa. Gaur edo bihar EKAIN haitzulo hortan aurkitzen diren, hik esan bezala «gure arbasoek margotutako zaldi horiek» ikusteko aukera bada, hiri eta Rafaeli zor zaizue. Eta Granada Errekan (1976. urtean) aurkitu zenuten ERAILA haitzulotik gero eta gehiago ateratzen ari diren lehengo gizonaren aztarnak Donostiako San Telmo museoan ikus baditza kegu zuei zor zaizue.

Gero sortu zenuten orain martxan dagoen Antxieta Kultur Taldea eta talde honek beste hamabosten bat haitzulo bilatu dizkik. Eta bai harlo batean bai bestean hik hasitako lanek jarraituko ditek, abestiak dion bezala «jaioko dira berriak» eta hire adiskide eta lagun izateko dohaia izan dugunok ez gaituk bizi garen bitartean hitaz ahaztuko. Esaten huan «Ehun urte, berrehun urte ez dituk ezer herri batentzat» askatasun lorkaitza zirudiela genionean, animatzeagatik, borrokari jarraitzeagatik.

Agur Andoni, hire gorputza ehortzi badiate ere hire eraginak bizi garen artean gogoan iraungo dik.

Jexux

Iparraldeko idazleen plaza

«MAIATZ», SENDOTUZ DOAN ALDIZKARIA

Euskal literaturak bizi duen oparoaldiaren adierazgarri bihurtu dira aldizkari literarioak. Oraingo honetan «Maiatz» aldizkaria da, ale berri batez plaza-ratu dena. Laugarrena, laster bi urteko trajektoria publikoa betetzera doan aldizkari honena.

«Maiatz» aldizkariak tebehar argi bat dauka ifarraldeko idazleen plaza eta probaleku gisa. Hasera batean jadanik prestijiorik zeukaten idazleak eta idazle berriak ezagutzea emanaz aritu bazen, dagoeneko idazle berri horiek dira aldizkariaren pisua eta interesa beraingain hartu dutenak.

Joseba Sarrionandia
Mirande aitzakitza
hartuz

Oihan delakoak izenpeturiko poema baten ondoan, Joseba Sarrionandiaren lan luze bezain interesgarri batez zabalitzen da «Maiatz-4». «Maiatz-3»-ean bezala (hartan Txomin Peillenen lumatik), honetan ere Mirande da aztergai, zehazki bere «Haur Besoetakoa» nobela liluragarria. Miranderen lan horren inguruan Sarrionandiak «ninfula»k (zortzi-hamalai urteko neskatilak) gaitzat dituzten idazle eta literatur lanetan zehar bidaia zoragarri bat eskeintzen digu euskal literatur lanetan zehar bidaia zoragarri bat eskeintzen digu euskal literatura eta Miranderen aipatutako nobela horren buruzko saio batekin bukatze-ko.

Bestalde, «Maiatz-4» bigarren zatian «Maiatz» dugu, bertan Mikel Dupaken

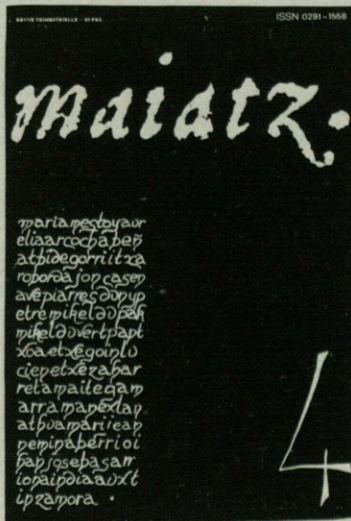
«Añarrosa» nobelaren bigarren zatiarekin batera Itxaro Borda oparoak agindu bezala Gaxuxa Kakoliren obraren estudioaren segida ematen digularik eta Lucien Etxezaharretak ere bigarren Kronika Aberezaleaz erregalatzen gaitu zeina zerrien memoria eta ondra garbitzeaz bait diharduen «Margarita inter Porcos» lanaren bidez. «Ba! Xerriak maite ditia beste batzuek gatuak maite dituzten bezala» dio berak.

Narrazioak, poemak,
bertsoak eta saioak

Manex Lanathuak «Zaharregi, ttipiegi...» lanean zahartzarora eta haurtzarora batzen dituen ipuiean poetaren bitartez lotzen ditu denbora hain banatuak dauden bi aro horiek eta beste aro «normalei» kontrajartzen. Beñat Bidegorri «Larresoron Beilaz» deituriko lanean Larresoroko Seminarioaren inguruko go-goeta batzu egiten ditu hark suposatu zuen euskalduntasunaren gordagi izatea azpimarratuz kokaleku ironia-tsu batetik agertzen duelarik. Jon Casenavek «Neska Papo Gorria» ipuia eskeintzen digu, «Pinpalagoitiko neskatoei kondatzen zaien ipuina» azpiizburua daraman ipuin xamur eta sinbolikoa, kasi kontaera zaharren giroa lortzen duelarik.

Poemetan aberats dator kigu «Maiatz-4» ohi duen bezala. Honetan Auxtin Zamora, Maijan Minaberri, Mari Amestoy, Manex Lanathua, Pantxo Etxegoin, Itxaro Borda eta Lucien Etxezaharretak dauzkagu ha-

Mikel A.k

seran aipaturiko Ohianen poema horretaz gain. Piarres Héguitoa «Maiatza heldu denian» izeneko bertsoak eskeintzen dizkie «Lehengo artzaineri...» eta Goiherri garbietan laketzen direnei.

Saioen artean sar daiteke beste zenbait lan nahiz eta ez dihoazkien oso apropos izenburu orokor hori. Piarres Duny-Petrek «Lehengo amerikano bat Kaliforniatik» izenburupean hango artzain batek igorritako bertsoak eskeintzen dizkigu komentario batzurekin. Aurelia Arcochak Pariseko galeria batean ikustatutako Di Maccio margolariaren obrari buruzko erreseina egin du «Maiatz» aldizka-

riarentzat. Bestalde Itxaro Bordaren hiru lan dakartzkigu Ifarraldeko eskritoreen biltoki den aldizkariak, aipatzekoak dira bere gordin-tasunean garantzitsu direlako; bata «Ezkargi hiltzailei zuzendu manifesto» da, 1982. urtean datatua eta kultur-jauntxoan kontra aritzen dena, bestea «Hamar urte...» tituloz Itxaro Bordak narratzen digu euskal letretan daramazkin hamar urte horietako penak eta etsipenak, urteurren hori ospatzu nolabait (adorezko hizkirik behar balu jaso bitza hemendik geureak); bukatzeko «Historia eta betikotasuna...» deituriko saioa daukagu historia eta historiatzaileen eta herri bakoitzak bere historia idazteko duen eskubideaz dihardue-na.

Itzulpena eta
marrazkiak
bukatzeko...
hurrengorarte

Sherlock Holmes detektibe pamatuaren istorio bat ere aurki dezake «Maiatz-4» irakurri nahi duenak. Sir Arthur Conan Doylearen lumatik noski eta Maite Gamarrak itzulia.

Laugarren entrega hau itxiz, ohizko bihurtu denez, Mikel Duverten komikia, zeina marrazkigintza sinboliko eta tetrikioaz baliatzen bait da bere istorio kontatzeko.

Eta bukatzeko, hurrengo «Maiatz» baten esperantza gelditzen zaigu, jadanik sendotu den aldizkariak mugak hausteko haina balio bait dezake harremanak esutzeko eta idaztunkera eta idazle batzuren mostra hurbiltzeko irakurlegoari.

GEHIEGIEGI

Izaten dira txingurria dagoen lekuan txangurroa ikusten dutenak, edo Donostiako Buen Pastorri Notre Dame deitzen diotenak. Horrelakoa da gure Pello. Inor esajeraturik bada mundu honetan, bera dugu. Atzo arratsaldean berarekin hizketan nengoela horrelaxe esan zidan:

— Irailean, Bilbotik deitu zidaten nere arreba oso grabe zegoela esateko. Gaueko hamarrak inguru izango ziren. Kotxea hartu eta haruntz joan nintzen abiada bizian. Durangora iritsi nintzenean bost minutu itxoin behar izan nituen, argiak atzean gelditu zitzaizkidalako. Gero bidaiari ekin nion berriro eta hospitalera iritsi nintzenean, erizaina telefonoa zintzilikatzen ari zen.

GORRERI XELE-BREA

Apaiz batek bere akolitoak eltxetxotik dirua lapurtzen ziola uste zuen eta akolitoa konfesatzen ari zenean, apaizak aprobetxatu egin zuen eta galdetu:

— Egia al da San Antoniori dirua lapurtzer diozula?

Eta akolitoak erantzun:

— Barka, baina hemendik ez da ezer entzuten, zer esaten duzu?

— Ea egia den San Antoniori dirua lapurtzen diozula?

— Zer esaten duzu? Hemendik ez da ezer entzuten —erantzun berriro akolitoak.

Orduan apaiza haserreturik esaten dio akolitoari

— Ea egia den esaten duzuna. Goazen lekuz aldatzera.

Zerbait esan ezak, ea entzuten den ala ez.

— Egia al da mezetatik ateratzen duzun diruarekin kinieletara jolasten duzula?

Eta apaizak akolitoari:

— Arrazoi duk! Ez duk ezer entzuten hemendik!

BAT EDO BÈSTE BERDIN

Gasteizko taberna batetan gertatutakoa:

— Hi! Joxe! Ardo bat.

— Beltza edo zuria?

— Berdik duk. Itsuarentzat duk.

ZEZENARENA

Martin ezkontzera joan omen zen baina gai hauetan oso trebea ez zenez, bere emazte Mariak erakutsi behar.

— Zu lasai, Martin, zu lasai, nik esplikatuko dizut eta nola egiten den.

— Aizu, Maria eta non pasako dugu gaua.

— Lasai Martin, lasai! Norabaitera joango gara eta.

Hotela zer zen esplikatuta gero joaten dira Donostiako Londres Hotelerara eta hantxe hasten dira komeriak. Sartzen dira hotelera, sartzen dira gelara eta emaztea ohean sartzen den bitartean, hortxe dago Martin zearo harriturik zer esan eta zer egin ez dakiela Mariaren aholkuei itxoiten.

Mariak, bestea mugitzen ez zela ikusirik esaten dio:

— Baina Martin! Etorri zaitez honnunta eta tigrearen saltoa egin ezak.

Orduan Martin ohearen alde batean jartzen da eta salto batez ohearen alde batetik bestera pasatzen da. Mariak, gozo-gozo oraindik errepikatu egiten dio gaizki ulertu duelakoan.

— Baina Martin! Hurbiltzeko eta nere gainetik pasatzeko esan dizut ba.

Martinek hori entzun eta zegoen aldetik beste aldera pasatzen da berriro ere izugarrizko salto bat eginez.

— Baina Martin, tigrearena egin ezak, baina ez horrela, beheraxeagotik pasa hadi, motel.

Martinek hori entzun eta berealdiko saltoa ematen du ohe azpira, beste aldetik atereaz.

— Baina Martin! —esaten dio Mariak erdi haserreturik— ez al duk ulertzen edo? Salto egiten duanean, erdian, nere gainean gelditu eta zezenarena egin ezak, ez al dituk bada sekula ikusi ikuiluan.

— Hori esan besterik ez zenuen. Lehenago esan izan bazenit asmatuko nuen.

Jartzen da jarrera egokian zezenarena egiteko eta:

— Mariaaa! Muuuuuuuu! Muuuuuuuuu! Muuuuuuuuu!

BAITA DOMINGO ITURRATERI

Vaticanoko San Pedro elizan Aita Domingo Iturrate zorundun edo beato egin zuten elizkizunean, kantatu zituen Balendin Enbeitak. 1983ko Urriaren 30ean. ARGIA argitara ditzagun guri bidaltzea bihotzez eskertzen dizugu, Balendin.

Balentin ENBEITA

Aita Santu Jaun Agurgarria
Agur eleiza kistarra.
Ate zabalik hartu gaituzan
Aberri Italiarra.
Aita Domingon omenez dogu
Eratu gaurko biltzarra.
Eusko fedea bizirik dala
Argi dirauskun «lizarra»
Baina mirabe negez bizi da
Gure Euskal Herri zaharra.
Justizi eta nortasun eske
Urratu du deadarra.
Aita Domingo zure bitartez
Betor Jaunaren indarra
Amaitu hainbat herri ta gizon
Erru bakoen negarra
Hil gorrotoaren garra
Biztu maitasun «izarra»
Mundu hau dedin herri ta gizon
Azkeen sendi bakarra.
Hau da Euskadik nere bertsoan
Gaur dakartzuen izparra

Zuen txaloak nere biotza
Maitasun sutan du gartu
Erantzun gabe geratutia
Ontzat ezin neike ahartu
Euskaldun danon partez nai nuke
Aita Santua agurtu.
Erromatarren arrera ona
Anai bezela eskartu.
Anai arrebak egun onegaz
Egin gaitezcan ohartu.
Euskal Herriko mendi gainean
Izar berri bat da zortu.
Aita Domingon jokabidean
Geuria daigun errotu.
Berak zituan itxaropenak
Euskal fedean indartu.
Herria jaso, loturak kendu
Maitasun baten alkartu
Euskal herriko, anai arteko
Bakea nahi bada lortu.

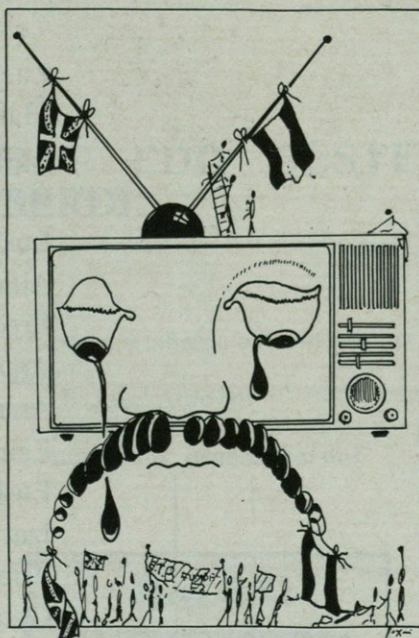
Euskararen izenean, azkenean ETBn erdaraz

ARGIAren ale hau kaleratu deneko, ETBn hasiera emango zioten garai berriari. Eta batzuren ustez oraingoa da benetan euskal telebista, eta orain arte egindakoa proba garaia zen. Proba garaian gauzak ahal diren bezala egiten dira, eta proba garaia denez onartu beharra dago. Hizkuntza mailan badirudi gauza berbera gertatu dela. ETBn proba garaia izan den bitartean ia ia euskara bakarrik erabiltzen zen, eta sartzekotan kanpotik sartzen zen baina inolaz ere ez produkzio propio gisara. Orain benetan hasiera doazenean, proba garaia bukatu denean, hizkuntza planteamendua ere aldatu egin da, erdarazko produkzio propioari hasiera eman zaio.

Arazo hau dela-eta, kale mailan ezagunak izaten hasi dira, kultura edo beste alorretan lanean diharduten pertsona ezagunen iritzia. Telebista mailan dabiltzenen artean, ezagunak dira Amatiño eta Gereñoren iritzia eta arrazoiak, eta Durangon egon ginenak entzun bagenituen ere berriz errepikatzeak ez dio inori kalte egingo. Bi hauek erdara sartzearen aldekoak dira, eta ematen dituzten arrazoiak hauek dira bi hitzetan: erdaldungoak antena konpondu dezan; hauteskundeetan erdaldungoa abertzaleek bereganatu dezaten; eta azkenik arrazoi etikoak, hau da gu hain gutxi izanik, gure herriko erdaldungoa errespetatu dezagun.

Gaur erdara sartzearen alde daudenek, ez dituzte helburu hauek ezertarako aipatzen, eta normala da. Zergatik? Nola esplikatuta daiteke, euskaldungoa mantentzeko eta gehiagotzeko erdara ETBn sartu behar dela? Entzulego gehiago lortzeko bai, hauteskundeetan botoak ira-

J. ALVAREZ

bazteko, ez dakit, baina euskaldunberrriak sortzeko, eta daudenak mantentzeko ez behintzat.

Batzuk, adibidez Luis Mari Mujikak, eta Amatiñok, 3 ordu astero ETBn erdaraz sartzea gainerako guztia euskaraz denean ez dela arazo larria diote. Nik hau esan nahi diet eta erantzun dezatela eskatu: Badakizu publizitatea erdaraz sartu dela ETBn Burgoseko larru enpresa bati esker? Badakizu Bilboko Zinemaldia zela-eta, kriston saio luzea erdaraz egin zela? Badakizu gaueko informatibotan erdara erabili zela? Badakizu programazio berria esplikatzeko egin zen saioan erdara erabili zela? Non dago zuen erdararen erabilpenaren muga ETBn?

Joan den astean Etxenikek esan zuenaz bukatzen dut lehendik esana zegoelako, eta inork ahaztu ez dezan: 3. kanala elebiduna izango da, eta 4. kanala euskara hutsez. Espero dezagun ez dela izango beste baza elektoralista bat.

Joan den astean Deban, euskararen egoeraren inguruan izan zen mahai inguruan egon ginenak. Lizundia eta Txabarriren iritzia entzuteko aukera izan genuen. Bi hauek ere, eta lehen esandako arrazoiengatik ETBn erdara sartzea ondo eta beharrezkotzat jotzen dute.

Horrela pentsatzen duen jendeak, erdara ere sartu behar dela dio, baina arazo bat planteatu eta argitu beharko lukete: non dago erdararen erabilpenaren muga ETBn? Amatiñok Durangoko Azokan, eta Luis Mari Mujikak Iruñean, astean hiru ordu bakarrik izango direla erdaraz adierazi zuten, ez dela asko beraz, eta gainera Europa mailan gure egoeran dauden hizkuntzak gu baino gutxiago dutela eta abar...

Iritzi hauek aztertuko bagenitu, berehala konturatuko ginatke, zalanztan jartzen dena printzipioa bera dela.

Euskal Telebista martxan jarri nahi izan zenean, printzipio bat garbi zegoen, euskaldunen kopurua mantentzeko, eta gehiagotzeko erabiliko zen tresna izango zela, eta hori helburu nagusizat edukirik, derrigorrezkoa zela euskaraz izatea. Garai hartan 3. kanalean eta 2. kanalean programa batzu egin behar zirela eta, Madrilekoekin Labaienek eduki zituen harremanetan garbi ikusi zuen euskarari ze garrantzia ematen zioten Madrident eta ondorioz helburua betetzearen 4. kanaletik bideratu zuen ETB eta euskaraz.

DIRUA ORDU GUZTIETAN

Ordu guztietan Kutxaren zerbitzuak zure mesedetan daude.

Hemen duzu gure Txatel Berdea. Txartel Berdearekin eragiketa guztiak, diru ateratzea, diru sartzea, etab. edozein ordutan egin dezakezu, gauean edo egunean, lanegunetan edo eta jaiegunetan. Txartel Berdeak ez du ezagutzen jairik.

Erlojua begiratu barik, behar dituzun soluziobideak zeure eskuetan daude:

- Edozein unetan dirua ateratzen.
- Dirua sartzen.
- Zure saldoa berehala ezagutzen.
- Taloi txkeak eskatzen.

KREDITUA EDOZEIN TOKITAN

Bidai ajentzietan, hoteletan, jate-txetan, dendetan, erostetxe handietan.

Bizkaian 2.000 toki baino gehiagotan.

Munduan zehar 2.600.000 tokitan.

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartela erakutsirik **NO NAHI**, txakur txiki bat ere gabe, erosiko duzu.

Horrela, ez duzu gainean dirurik eraman behar ez eta konturik atera behar.

Gauzez gozatzeko ez duzu itxaron behar. Pagatzeko itxaron behar duzu, gure kreditu osoa duzu eta.

ETA 5.000.000 TAKO SEGURU DOHAIN BAT

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartelarekin harantz honantz ibiltzea ez da bakarrik eroso.

Segurua baita.

Abioiez, trepez edo eta itsasuntziz egindako bidaiak txartelaz abonatzeko badituzu, zuek eta zeure etxeak

istripuen kontrako aseguru bat duzue. 5.000.000 pztako aseguru hain zuzen. Dena debalde.

Horregaitik ere Bizkaiko Kutxaren Master Charge-a eduki eta erabili behar duzu.

Seguru gaude.

**CAJA DE AHORROS
VIZCAINA**

**BIZKAIKO
AURREZKI KUTXA**

"EUSKADI 1983" URTEKARIA

Kiosko eta liburutegietan 500 pezetatan salgai

■ URTEKO BILAKAERA

«Euskadi 1983», orain argitaratzen den urtekaria, beste bi hauei ematen die jarraipena: «Euskadi 1977-1982» bosturtekariari eta «Euskadi 1982» urtekariari, duela urtebete inguru argitaratuak.

Horrela, aipatu bi liburu horiek Euskadiri buruz agertzen zituzten argibide orokor eta zehatzak oraingo urtekari honek osatzen eta gaurkoztzen ditu. Gaurko Euskadi ezagutzeko ezinbestekoa baita urtekari berria.

■ EUSKADIZ DENETARIKO DATOAK

«EUSKADI 1983» URTEKARIAREN EDUKIA

- gure eskualdeak mapa zabalgarrietan
- Euskadiko gida kulturala: egunkari, aldizkari, irrati, musika, antzerki, museoak etab.
- Euskal Herriko Historia herrialdeka
- euskal liburuaren egoera
- urtearen kronologia
- euskal bizitzan nabarmendu diren 144 pertsonaiak
- dato estatistikoak: biztanleria, politika, hauteskundeak, euskara, kultura, ekonomia eta kirolak
- Udal Etxe bakoitzeko: euskaldunen kopurua padroiairen arabera; azken hauteskundeetan (autonomiko, orokor eta munizipalean) partidu bakoitzak ateratako botuak; partidu bakoitzaren zinegotziak; eta alkatearen partidua

- EZINBESTEKOA ZURE BIBLIOTEKAN
- EGUN HAUETARAKO OPARI POLITA

